

a) 1156

b) 2770

XVII, 105.

1
2
3
4
in

3

ISAGOGE
AD LIBROS
PROPHETICOS ET
Apostolicos, scripta

A
PETRO PALLADIO
*Theologiae Doctore, & Episcopo
Roschildensi.*

VITEBERGÆ

ANNO M. D. LXVIII.

LIBRORUM
ET
ALIA
MUSEI
HISTORICO-NATURALIS
MUSEI
MUSEI

LIBRORUM
ANNO M.D.C.LXXII

REVERENDO
VIRO, ERUDITIONE ET VIRTUTE PRÆ-
stanti, Domino Petro Palladio
Doctori Theologiæ, Episcopo
Roschildensi, Philippus
Melanthon

S. D.

SÆPE COGITARE testimonia, quæ
mentes hominum
partim conuincunt,
partim inuitant,
ut assentiantur do-
ctrinæ, quam Deus propriè tradi-
didit Ecclesiæ suæ, & in ea conser-
uat, valde prodest, quorum hic nu-
merus traditur: Miracula, Antis-
quitas, Genus doctrinæ, Conser-

A 2 uatio

uatio miranda inter ruinas Imperi-
orum, Confessorum constantia, &
Arrabo in corde.

Primo loco miracula numeran-
tur, quæ sunt miranda facta extra
ordinem naturæ. Etsi enim totus
ordo naturæ de Deo & testimoni-
um & commonefactio est, tamen
cùm doctrinam protulit, præsertim
extra conspectum rationis positam,
addidit singularia facta extra or-
dinem naturæ, vt sciri posset, non
excogitatam esse ab hominibus, sed
à naturæ Domino & liberrimo
Creatore prolatam esse, distinctam
ab aliarum gentium opinionibus,
quæ etiam sua quædam miracula
narrant. Sed alia propria sunt Ec-
clesiæ non imitabilia vllis creatu-
ris, vt Resuscitatio mortuorum, si-
sti

sti cursum Solis, Regressus Solis,
Puerpera virgo, & alia. Hæc vult
Deus aspici, vt certò statuamus,
doctrinam ab ipso naturæ Domino
traditam esse. Annumero miraculis
etiam vaticinia Prophetarum de
imperijs, & de alijs negocijs, quæ
nulla creaturarum sapientia certò
prospicere potuit. His cum respon-
derint euentus, prædictiones mon-
stratas esse à mente diuina omnia
sciente fatendum est.

Secundo loco Antiquitas nu-
meratur, quæ non, vt miracula, con-
uincit animos, sed inuitat tamen.
Consentaneum est enim, Deum ini-
tiò se patefecisse, & semper in ge-
nere humano voluisse aliquam es-
se partem, à qua rectè agnoscere-
tur, nec initiò totum genus huma-

A 3 num

num tantum ad æternum exitium
conditum esse. Dulcis est igitur
primæ ætatis consideratio, & non
ineruditè à Tertulliano dictum est:
Primum quodq; verissimum esse.
Sic & Iustinus et Clemens refutant
Ethnicos, cum antiquior sit Eccle-
siæ doctrina opinionibus Ethnicis,
hanc veram esse, & rejciendas esse
contrarias opiniones. Ac Mosi libros
vetustiores esse Ethnicorum scrip-
tis, ipsa series temporum & Imperi-
orum ostendit. Nulla gens habet
certam seriem annorum ab initio,
vt Libri Ecclesiæ. Ostendunt &
nomina Gentium priora esse monu-
menta primæ Ecclesiæ. Retinent
Græci nomina Iapeti, Ionis, Æoli,
& alia multa. Vnde hi sint orti ig-
norant.

Cum

Quæ autem stirpes ostendat
narratio Mosaica, fatendum est
eam Græcis monumentis antiquio-
rem esse. Potens & celebrata gens
fuit Cimmerij, quorum posteros es-
se Cimbro Vestros nihil dubium
est. Stirpem autem Græci ignorant,
quam vocabuli sonus indicat esse
Gomer, filium Iaphet. Hodie no-
men est Ægypti in lingua ipsorum
vernacula, & in lingua Arabica
Mizrai, narrant autem nostri libri
Mizraim fuisse filium Cam. Existi-
mantur res vetustæ esse apud Græ-
cos bellum Argonauticum, & de-
inde Troianum, ac series annorum,
quos ipsi Græci tradiderunt, osten-
dunt bellum Troianum, non mul-
tum antecedere Davidem. Hercu-
lem autem ferè coætaneum fuisse

A 4

Sam-

Samsoni. Sic Ethnica nomina & hi-
storiæ testantur libros Ecclesiæ an-
tiquiores esse, quod à studiosis con-
siderari valdè vtile est.

Tertio loco genus doctrinæ po-
suimus, cuius duæ sunt partes, Lex
& Euangelium. Cùm autem Legis
noticia omnium hominum mentibus
insita sit, ratio in omnibus homini-
bus fateri cogitur, impossibile esse,
vllam Gentem populum Dei esse,
quæ sancit leges contrarias diuinæ
Legi. Sunt autem hi communes fu-
rores omnium Ethnicorum, inuoca-
re turbam Deorum, & prodigiosas
fabulas de Dijs fingere, & legibus
concedere tetras libidinum confu-
siones. Apud multos etiam eximij
cultus fuerunt, mactationes homi-
num, stupra ac adulteria. Fateri
igitur

igitur ratio cogit, Legem in Eccle-
sia rectius doceri. Hoc argumento
& veteres in refutationibus Eth-
nicorum vsi sunt. Præterea Euan-
gelium, etsi non est rationi notum,
tamen eas res patefacit, de quibus
nihil affirmare certi doctrinæ Eth-
nicæ possunt, quarum tamen cog-
nitionem necessariam esse fatendum
est. Cum homo sit imago Dei, & sit
conditus, vt agnoscat & celebret
Deum, vnde sint tantæ dubitatio-
nes in mentibus : vnde dissidi-
um mentis & cordis : vnde tanta
sit in corde contumacia, & tanta
viciorum incendia, cum Lex in
mente luceat : sint ne conditi ho-
mines, vt sint in sempiternis vicijs
& miserijs : quid sit peccatum &
vnde sit : vnde sit ingens moles

A 5 cala

calamitatum in genere humano: unde tam variae dissensionis de DEO: an Deus, & cur exaudiat homines: an postquam corpora extincta sunt, secutura sit alia vita, in qua futurum sit discrimen inter iustos & iniustos: qui homines sint Templum Dei, & quos exaudiat & iuuet. De his tantis rebus, quanta sunt tenebrae in vniuersa Ethnicorum sapientia, quam varij Philosophorum furores? Qui sicut Titanes bellum inferunt caelo, fingunt aut nihil esse prouidentiam, aut Deum causis secundis alligant, & omnia scelera necessario fieri disputant.

Cum igitur fatendum sit hominibus necessariam esse doctrinam de causis & remedijs mali, & sapientia

piencia Ethnica veram doctrinam
ignoret, amplectamur vocem diui-
nam in Ecclesia, cum quidem De-
us illustra testimonia addiderit.
Fatetur ratio Legem nusquam in-
corruptam tradi nisi in Ecclesia.
Ibi cum certum sit esse vocem Dei,
audiatur & haec doctrina, de qua
Ethnicos fateri necesse est, in suis
religionibus & doctrinis tenebras
esse, & tamen harum questionum
explicationem ad agnitionem Dei,
ad quam homo conditus est, & ad
veram consolationem, necessariam
esse. Itaque bonis mentibus doctrinae
genus in Ecclesia dulcissimum est,
cum fontes incorrupti hauriuntur.
Non. n. nomino Ecclesiam Roma-
nos Tyrannos, & Monachos eorum
satellites, qui pro doctrina filij Dei
sparse-

Sparsērunt in mundum tetra Venēna,
& Ecclesiæ doctrinam transformārunt
in Ethnīcas opiniones. Inuocant homines
mortuos, iubent adorari Deum Mazam,
videlicet panem, quem in pompis gestant,
sacrificia pro viuis & mortuis vendunt,
fingunt cultus Dei, scenicum vestitum,
& alias præstīgias, confirmant vagas
libidines. Hoc impium agmen non nomino
Ecclesiā, sed hos, qui sonant incorruptam
doctrinam filij DEI, traditam in
Propheticis & Apostolicis libris,
& in Symbolis. Corrumpunt & alij
multi simplicem doctrinam, & delectant
quosdam præstīgiæ disputationum,
vt olim Stoicos, Epicureos, & Academicos.
Cū autem genus doctrinæ laudamus,
remoueri volu-

volumus & corruptelas, & inani-
um disputationum ludos.

Quarto loco numeramus, Miran-
dam conseruationem Ecclesiæ inter
ruinas Imperiorum, quæ etsi in pri-
mo testimonio, videlicet inter mira-
cula, comprehendi potest, tamen eò
discernitur à primo genere, quia est
perpetuum miraculum, & testimo-
nium adsiduæ præsentia DEI, &
ad singularem regulam pertinet:
Verbum Domini manet in æter-
num: & quidem non humanis præ-
sidijs, vt scriptum est: Non in exer-
citu, nec in robore, sed in Spiritu
meo, dicit Dominus exercituum.

Quinto loco Confessorum con-
stantia numeratur, quæ dupliciter
con-

confirmat alios, primum, quia miraculum est, quo Deus ostendit se robur addere infirmis contra terrores & supplicia, & presentiam suam multipliciter declarat, Sicuti multi in ipsis supplicijs excitârunt mortuos, & alias res miras effecerunt. Deinde quia celsitudo animorum in his, qui supplicia placidè sustinent ostendit Evangelium efficax esse in ipsis, & semen esse Dei, vt Ioannes nominat, quo incoantur æterna vita, iusticia & lætitia.

(Sextum Evangelij testimonium in ipsis credentibus perspicuè conuincit mentes & pectora, videlicet Consolatio seu lætitia, quæ accenditur à Spiritu sancto, de qua Paulus inquit: Accepistis Spiritum,

tum, quo clamamus, Abba Pater,
quo sentiunt se in magnis doloribus
erigi, qui sustentant se cogitatione
Euangelij, & inuocatione, sicut
Paulus inquit: Spiritus opitulatur
infirmiitati nostræ.

Hæc testimonia sæpè cogitan-
da sunt, ac de Sexto simus vigilan-
tes, ne id nobis excutiatur fanatico-
rum hominum præstigijs, vt Ana-
baptistæ & Stenckfeldiani falsos
adflatus iactant, qui remoto verbo
Dei, fingunt in ocio se habere suos
quosdam Enthusiasmos, vt compe-
ri talium multorum mendacia, &
Monasteriense exemplum multo-
rum ostendit & Vanitatem & ma-
liciam. Scribit Stenckfeldius, Deum
se se communicare hominum men-
tibus

tibus sine medio, ac inde ratiocina-
tur, accendi diuinos motus non cogi-
tatione scriptæ doctrinæ, non mini-
sterio Euangelij, sed simulatione
toruitatis, & gestuum tragœdijs, si
misceant sermoni ficta suspiria, &
crocodili lacrimas, & alias impostu-
ras arte accersitas. In quibus
maximè augent autoritatem, ob-
trectatio & Paradoxa, vt Sebasti-
anus Francus docentibus maledice-
bat, & collegerat magnum volumen
dictorum Prophetarum, & A-
postolicorum, quæ in speciem non
congruere viderentur. Inde hoc ex-
truebat, non ex litera iudicandum
esse, sed iudicium esse Enthusias-
mi. Et arte in paradoxis spargunt
accommodata ad adfectus vulgi, &
ad amplificationem licentiæ.

Sunt

Sunt & qui libros Sibyllinos circumferunt, ex quibus sumunt oracula accommodata ad eorum adfectus, quibus adsentantur.

Hoc genus Corybantum considerandum est, & firmissimè retinenda est Regula: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Item: Ad Legem & ad testimonium. Item, Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Nec sunt audiendi impostores, qui vociferantur adflatus aliunde petendos esse sine cogitatione scriptæ doctrinæ. Tenenda est regula filij Dei, qui iubet prædicare pœnitentiam & remissionem peccatorum in nomine suo.

Ad hunc usum referatur do-

B Etrina

eterna, ut crescant in nobis cogitatione verbi DEI poenitentia, Fides, Inuocatio, Noua obedientia, & celebretur Deus veris officijs, iuxta dictum: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. Non struantur insidiae hominibus iactandis adflatibus, ut saepe vidimus hac arte tanquam fascino populum ab impostoribus deceptum esse. Ideo Filius missus est, ut promissionem reconciliationis arcanam & ignotam omnibus creaturis patefaceret, & hac audita fides accendatur, & Deus sese nobis communicet, Sicut Paulus inquit: Fides ex auditu est, auditus per Verbum Dei. Quare contumelia Filium Dei adficiunt, & fidem & omnia exercitia fidei tollunt illi Coryban-

tybantes, qui abducunt mentes &
scripta doctrina.

Quanti furores secuti essent, si
remotis scriptis Prophetis & A-
postolicis cuilibet hypocritæ liceret
ficta oracula ex suo Enthusiasmo
tanquam in sua trepode proferre? ac
eius rei exempla vidimus in tragœ-
dia Monasteriensi & alibi. Quare
omnes pijs Doctores & auditores
constanter illis deliramentis aduer-
sari debent.

Tuum igitur Petre consilium
& studium laudo, quod & adhor-
tator es ad lectionem omnibus pijs,
sicut Paulus inquit: Sis assidu-
us in lectione, monstrans viam ad
singulos libros, monstratis argu-
mentis. Vtinam magis ad lectio-

B 2 nem

nem & piam precationem adsuefie-
ret iuuentus, quàm ad cauillationes
desputationum. Certè enim rebus
rectè explicatis, & non falsa consti-
tuta forma doctrinæ, oportet dispu-
tationum esse modum. Et verissi-
mum est dictum:

Ἐ λίαν ἀκριβῆς συνοφάντας ποιῆ.

Cumq; sapientia inclyti Regis,
& piorum Doctorum in regno ve-
stro diligentia sic regantur studia
discientium, vt non concedatur li-
centia cauillandi, vtiliter consuli-
tur Ecclesiarum tranquillitati, &
ingenia ad modestiam adsuesiunt.
Omnia quamuis rectè tradita labe-
factari possunt, si cauillationes au-
diantur, quales olim Pyrrhonio-
rum & Academicorum fuerunt.
Ideò gravissimè Paulus ad Philip-
penses

penſes iubet doctrinae Canonem re-
tineri.

Oro autem Filium Dei Domi-
num noſtrum Ieſum Chriſtum, vt
& ſeruet & gubernet Eccleſias in
regno Danico, & in Germania, &
faciat, vt ſemper in ipſo vnum
ſint. Benè vale. Cal:

Febr: Anno

1557.

B 3

Pſal:

PSALMVS XXIII.

DEVS EST PASTOR

MEVS.

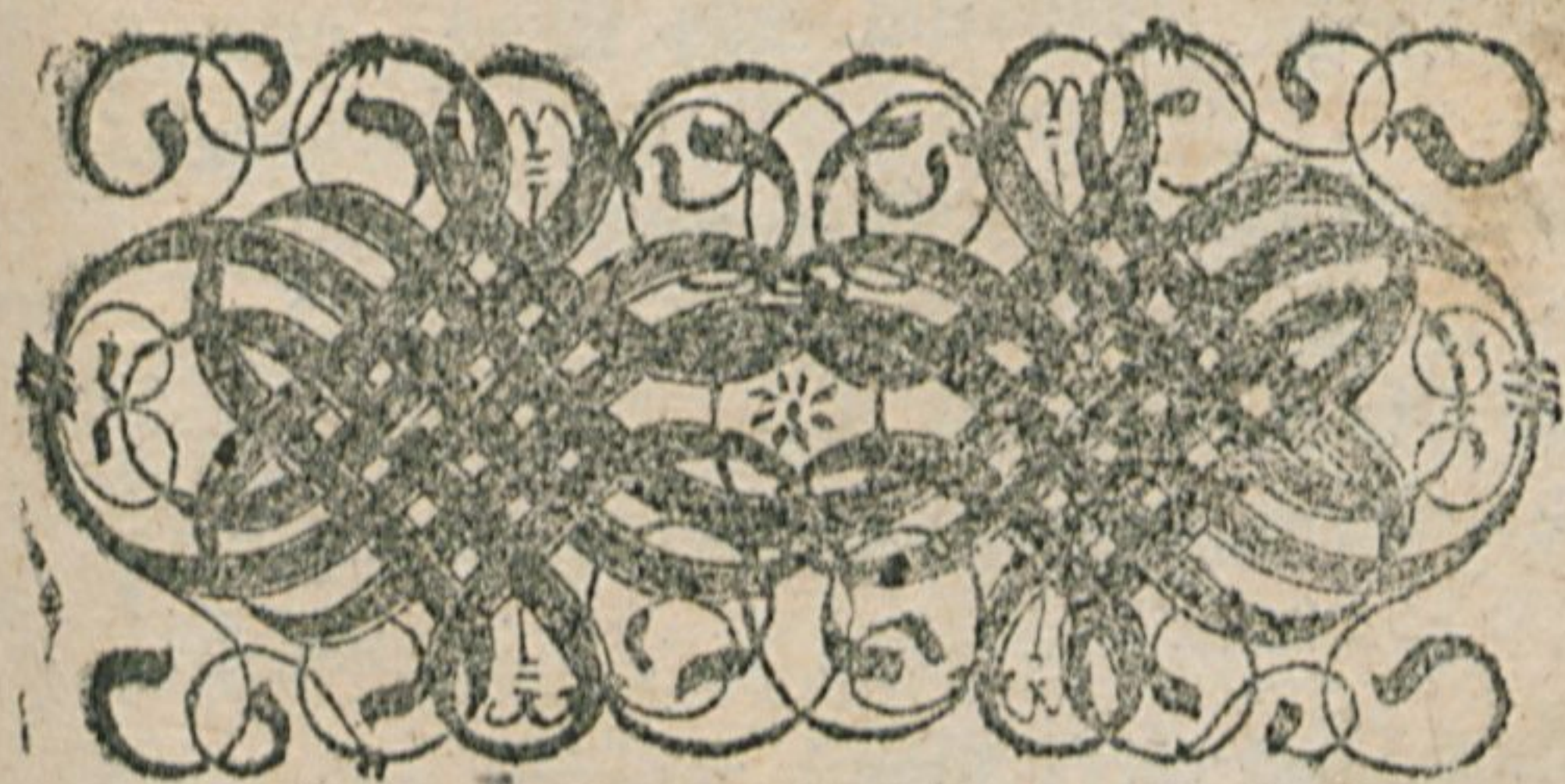
ET Deus est Pastor meus, et me ducit euntem,
Eius & ad nutum pabula seſtor ouis.
Hoc preſente mihi contagia nulla nocebunt,
Nil mihi preſidij, copia nulla deest.
Namq; uagã reuocans in pascua pingua miſit,
Et leto irrigui gramine paſcit agri.
Fontis & illimes ad aquas deduxit amœni,
Vnde aura optati grata uigoris abit.
Hinc mihi languentes inſtaurat ſuauiſter artus,
Hinc animæ recreat uiſcera tota meæ.
Ille mihi cuſtos recto me tramite ducit,
Iuſticiæ tutum quã uia monſtrat iter.
Nomen ei iuſtus, cauſſa mihi nominis, ultro
Iuſticiæ donat robur & arma ſue.
Hinc etiam mortis ſi cœca in ualle uagabor,
Militiæ metuam nulla pericla meæ.
Tu quoniam mecum Deus es, tu paſtor euntem.
Et regis, & tuto tramite ducis ouem.
Vera mihi præbent dolci ſolatia fruſtu,
Virga tua, & baculus, muneris arma tui.
Virga tua & baculus, uerbi diuina poteſtas,
Ferreæ quod ſubito corda tremore quatit.
Hæc ego dum letor, te ſic curante, parata eſt
Ante oculos ſplendens regia menſa meos.
Scilicet

I.
m,
it,
us,
n.
t

Scilicet ut uideant intabescantq; uidendo,
Qui mihi perniciem nocte dieq; parant.
Tu mea balsamea perfundis tempora Nardo,
Vnde abit in totum cor mihi suavis odor.
Adde quòd et latices mihi te miscente salubres,
Mensura est calicis plena fluensq; mei.
Ergo ego dum carpam concessæ pabula uitæ,
Donec in hac mundi fece superstes ero.
Me tua contiguo præcedet gratia passu,
Me tua non renuet cura paterna sequi.
Sic habitabo tui felix sacraria templi,
Perpetuoq; domus me teget umbra tue.
Discite mortales summum decus esse bonumq;
Vnius in templo posse manere Dei.

Ioan: Stigelius.

B 4 EPIs

*EPIGRAMMA DE
MONARCHIIS.*

Aspicis ut iaceant disiecti membra Colossi,
Qui Chaldaea olim uisus in arce fuit.
Stet tantum pars ima pedum ferroq; lutoq;
Mixta, statim rimis corruitura suis.
Deleuere urbes Turci populosq; potentes.
Sunt igitur ferrum, caetera regna lutum.
Sed lapis absq; manu celso de monte reuulsus,
Mox aderit iudex filius ipse DEI:
Totius & plantae delens ferrumq; tutumq;
Regna dabit populo non peritura suo.
Ergo Dei Gnato se dedant pectora nostra,
Ipsius & discant iussa uerenda sequi,
Ο λόγε Gnate Dei nostris in mentibus adsis,
Et flatu accendas pectora nostra tuo, Amen.

Philip : Melanth:

E
DE AVTO
RITATE VERBI

DEI ET SACRÆ
SCRIPTURÆ.

ANTA DEBET ESSE
autoritas uerbi Dei, seu scriptura
re sacræ apud omnes, ut nemo
de ea re dubitare debeat: Sed
quemadmodum suspicimus in
cœlum oculis nostris: ita cogitemus è cœlo sa-
cram scripturam delatam esse. Et ut qui è cœlo
uenit, super omnes est: ita Sacra scriptura
longè superat doctrinam & sapientiam homi-
num. Christus interrogauit Phariseos de do-
ctrina Iohannis Baptista, an è cœlo esset, an ex
hominibus, significans illa duo genera doctri-
næ longè à se inuicem distare. Quod etiam dis-
putatio Christi cum Nicodemo demonstrat,
Iohan. 3.

Est autem Verbum Dei, seu Sacra scriptura
Veteris & Noui Testamenti, quæ dicitur SA-
CRA, id est, separata ab omnibus alijs scri-
ptis, & à Spiritu sancto descripta, & est è cœ-
lo delata.

Porro Christus diuidit Vetus Testamentum

B S in tres

*Aut in tres
in finem*

*Quæ scriptura
dicitur Sacra*

ISAGOGE AD LIBROS
in tres partes. Luca ultimo, cum inquit: Oportet impleri, quaecumque de Filio hominis scripta sunt.

IN I. Mose. } Reliqua
II. Psalmis. } his adhaerent.
III. Prophetis. }

Nouum Testamentum comprehendit ut maxime Euangelia & Epistolas, quae sunt Euangeliorum sigilla. Ut: Ego Paulus sic subscribo, sic ob signo Euangelium Matthaei meo sanguine. Ego Petrus subscribo. Ego Iohannes, &c.

Doctrina uero sacrae scripturae duplex est: LEGIS
&
EVANGELII.
1. Sufficientia.
2. Veritate.
3. Utilitate.
4. Auctoritate.
5. Dignitate.
6. Aeternitate.

Commendatur autem Scriptura sacra,

I. SUFFICIENTIAM ostendit Christus, cum inquit: Habent Mosen & Prophetas. Item: Scrutamini Scripturas, quia uos putatis, in ipsis uitam aeternam habere. Et Paulus Galat. 1. Si quis aliud Euangelium docuerit, Anathema sit. Esai. 8. Ad Legem & ad Testimonium. Deutero. 8. Non addetis ad uerbum meum, quod

PROPHET. ET APOST.

quod loquor uobis, Nec auferatis ex eo. Et 12.
Quod precipio tibi, hoc facito. Nec addas quicquam, nec minuas.

II. **VERITAS** scripturae comprobatur in uerbis Christi, Iohannis 18. Sermo tuus ueritas est. Et 1. Ioh. 2. Mandatum uetus & nouum uerum est, & uerum lumen iam lucet. Nume. 23. Non est Deus quasi homo, ut mentiatur.

III. **UTILITAS** scripturae cernitur apud Paulum, Romam. 15. Quaecumq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. 2. Tim. 3. Omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, arguendum, &c.

IIII. **AUTORITAS** est Luce ultimo: Oportet impleri omnia, que scripta sunt in Mose, Prophetis et Psalmis de me. 2. Pet. 1. Non uoluntate humana oblata est Prophetia, sed à **SPIRITV SANCTO** impulsu loquuti sunt sancti homines.

V. **DIGNITAS** apparet Esaias 55. Sicut coelum à terra eleuatum est: sic etiam cogitationes meae à cogitationibus uestris. Et Christus: Nolite sanctum dare canibus, nec proieciatis Margaritas ante porcos.

VI. **ÆTERA**

ISAGOGE AD LIBROS

V. ÆTERNITAS. Ut, Verbum Dei manet in æternum. Et in Luca: Cœlum & terrâ transibunt, Verba autem mea non transibunt. Iohan. 6. Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes.

DE SACRIS BIBLIIS,
ET LIBRIS VETERIS ET
NOVI TESTAMENTI.

BIBLIA, *a*, seu Biblia, orum, quanquam in genere Librum seu Libellum significat: Tamē specialiter dicuntur SACRABIBLIA, libri ueteris & noui Testamenti. SACRA quidem, propter sacram Theologiam seu literas sacras, & doctrinam diuinam, à sapientia mundi separatam, et è cœlo delatam. BIBLIA, quia in eis multi libelli continentur, quorum primus est Genesis, ultimus uerò Apocalypsis.

PRIMA DIVISIO

Bibliorum.

Sacra Biblia di- $\left\{ \begin{array}{l} \text{VETVS} \\ \text{uiduntur in Te} \\ \text{stamentum} \end{array} \right. \left\{ \begin{array}{l} \text{et} \\ \text{NOVVM.} \end{array} \right.$

VETVS testamentum continet libros sacros, qui sunt editi ante Christum natum, ut libri
bri

PROPHET. ET APOST.

libri Mosi, Psalmorum & Prophetarum, cum alijs aliquot, qui numero sunt quadraginta octo.

NOVVM testamentum continet libros, qui sunt editi post Christum natum, ut: libri Evangeliorum & Epistolarum, cum alijs, qui sunt numero uiginti & septem.

SECUNDA DIVISIO.

<i>Sacra Biblia diuiduntur in Sex partes, quantum ad librorum differentiam attinet. Sunt enim alij libri Bibliorum,</i>	<i>{</i>	<i>Legales.</i>	<i>1.</i>
		<i>Doctrinales.</i>	<i>3.</i>
		<i>Euangelici.</i>	<i>5.</i>
		<i>Historiales.</i>	<i>2.</i>
		<i>Prophetales.</i>	<i>4.</i>
		<i>Epistolares.</i>	<i>6.</i>

I. LEGALES, sunt quinque libri Mosi, Quia Lex maximè in eis descripta est.

II. HISTORIALES, qui simpliciter Historias seu res gestas continent, Vt sunt libri

1. Iosue.

2. Iudicum.

3. Ruth.

4. Regum.

5. Paralipomenon.

6. Esdrae.

7. Nehemiae.

8. Tobiae

ISAGOGÉ AD LIBROS

8. Tobie.
9. Iudith.
10. Hester.
11. Maccabeorum.
12. Actorum Apostolorum.

III. DOCTRINALES, qui doctrinam singularem continent, ad edificationem audientium, ut sunt Libri

1. IOB.
2. Psalmorum.
3. Prouerbiorum.
4. Ecclesiastes.
5. Canticorum.
6. Sapientie.
7. Iesu Syrach.

IIII. PROPHETALES, qui sunt à Prophetis prædicati & scripti, quorum quatuor Maiores, reliqui uerò Minores dicuntur. MAIORES, quia maiores & longiores libros scripserunt, MINORES uerò, quia minores & breuiore libros scripserunt.

V. EVANGELICI libri, qui continent Euangelicas historias de Salvatore nostro Christo, à quatuor Euangelistis descripti.

VI. EPISTOLARES, sunt Apostolorum scriptæ & literæ, præsertim Apostoli Pauli.

TER

PROPHE. ET APOST.

TERTIA DIVISIO.

Bibliorum } CANONICI.

libri alij }

sunt

} APOCRYPHI.

CANONICI libri sunt, quibus auctoritas Ecclesiasticorum dogmatum conseruatur.

APOCRYPHI seu dubij sunt, de quorum fide dubitatur, & qui tantum ad edificationem plebis ualent, non ad confirmanda Ecclesiastica dogmata, ut sunt libri,

1. IVDITH.

2. Sapientie.

3. Tobie.

4. Iesu Syrach.

5. BARVCH.

6. Maccabeorum.

7. Fragmenta in Hester & Daniele.

Reliqui omnes sunt Canonici libri, Alio nomine AVTHENTICI. Vnde scriptura Canonica & Authentica nomen habet, Et Canonici, qui sacram scripturam legunt seu interpretantur.

DE LEGALIBVS

seu quinque libris

Mosi.

Libri

Libri Mosi

ISAGOGE AD LIBROS

LIBRI Mosi nomen habent Græcum Πεντάτευχος, à numero quinario, quia *Quinque tantum sunt.* Et ex Ebraeo quinque; quinquinitates dicuntur. Adscribuntur autem Mosi, uel quia Moses eos scripsit: uel quia Mosi historiam continent, & quid seruus ille fidelis Moses egerit in domo Dei, Cum Esaias Propheta dicatur horum librorum scriptor fuisse. Sunt autem hi quinque;

1. Genesis.
2. Exodus.
3. Leuiticus.
4. Numeri.
5. Deuteronomius.

I. DE GENESI.

GENESIS à gignendo nomen habet, seu à generatione: Quia liber est generationis Mundi, propter creationem rerum, et propter restaurationem post diluuium. Habet autem Quinquaginta Capita, nec non in Sex partes diuiditur principales, propter sex illustres personas, quarum historiae seu res gestae in Genesi describuntur. Vt,

1. A primo capite usque ad sextum describitur **A D A M.**

2. A sexto

PROPHET. ET APOST.

2. A Sexto capite usq; ad duodecimum NOE.
3. A Duodecimo usq; ad uicesimum ABRAHAM.
4. A Vicesimo usque ad uicesimum octauum ISAAC.
5. A Vicesimo octauo usq; ad Tricesimum septimum IACOB.
6. A Tricesimo septimo usq; ad finem libri describitur IOSEPH.

Continet autem
Genesim
in summa

- I. INITIUM MVNDI.
- II. Diluuium.
- III. Incendium Sodomorum.
- IIII. Destructionem Babel.
- V. Res gestas Patriarcharum.
- VI. Maxime uero Lapsum generis humani, & restauracionem per Semen mulieris benedictum, id est, IESVM CHRISTVM.

II. DE EXODO.

EXODVS ab exeundo nomen habet, quia describitur hic exitus filiorum Israël de Ægypto, Nec non illorum conuersio in Deserto, ubi LEX est promulgata, quoniam nesciebatur quid esset peccatum. Tunc enim dedit Deus Legem

Continet hic
liber capitula
40.

ISAGOGE AD LIBROS

us Legem Decalogi populo suo. Deinde Cere-
moniales & Iudiciales leges per Mosen insti-
tuit, ut Religio & politia apud Iudæos conser-
uarentur. Quibus omnibus, ut extruptione Ta-
bernaculi Christus adumbratus est, ut, Lex est
Pedagogus in Christum.

PRINCIPALIS DI-
VISIO EXODI.

A primo capite usq; ad septimum post de-
scriptionem natiuitatis. II. Occultationis. III.
In aquam proiectionis. IIII. Adoptionis. V.
Fugæ. VI. Coniugij Mofi, Dat Deus et manda-
tum redcundi in Ægyptum, et educendi popu-
lum Israeliticum (quia seruitute acerba preme-
batur à Pharaone) ex Ægypto. Quod manda-
tum post longam terguersationem exequitur
tandem (in medio quarti capitis) & uadit in
Ægyptum, & cum fratre Aarone ingreditur
ad regem Pharaonem, & expostulat cum illo
de populo dimittendo, qui numeratur in sexto
capite.

II. A septimo capite, usque ad duodecimum
describuntur decem plagæ Ægypti, ut sunt :

1. Sanguinis.
2. Ranarum.

3. Pedis

PROPHET. ET APOST.

3. Pediculorum.
4. Muscarum.
5. Pestis pecorum.
6. Ulcerum uesicarum.
7. Grandinis.
8. Locustarum.
9. Tenebrarum.
10. Mortis primogenitorum.

III. A Duodecimo capite usq; ad Decimum sextum, adscribitur liberatio populi Israëlitici ab Ægypto, non sine persecutione, tamen in potenti manu Dei.

IIII. A Decimo sexto capite usq; ad Vice-
simum describitur profectio populi Dei per de-
sertum, & murmuratio. Dei uerò liberalitas in
MAN & Coturnicibus.

V. In Vicesimo capite datur Mosi DECA-
LOGVS.

VI. A Vicesimo primo capite usq; ad uice-
simum quintam iudiciales leges ordinantur.

VII. A Vicesimo quinto usq; ad Tricesimum
secundum ordinantur leges Ecclesiasticæ seu
Cereemoniales, de structura Tabernaculi.

C a A Tri

ISAGOGE AD LIBROS

VIII. A Tricesimo secundo capite usq; ad tricesimum sextum dantur Tabulæ Decalogi.

IX. A Tricesimo sexto usq; ad quadragesimum Caput describitur extructio Tabernaculi. In ultimo Capite, nempe in quadragesimo, describitur erectio Tabernaculi. Tantum de Exodi libro.

Capite *tr* 27 III. DE LEVITICO.

LEVITICVS tertius liber Mosi, nomen habet à Tribu Leui, propter Sacerdotium Aaron, quod ordinatur in hoc libro cum suis Legibus, et instituitur propter peccatum purgandum & expiandum, ut significet uerum Sacerdotem CHRISTVM IESVM, agnum Dei, qui tollit peccata mundi. Huc enim pertinent Leuitica Sacrificia, Leuiticæ sanctificationes, & immunditiæ et aliæ Leuiticæ obseruationes, quibus Christus adumbratur.

Diuiditur hic liber in multas particulas, quia multas continet obseruationes Ceremoniales seu Ecclesiasticas, ut merito uocetur Ordinatio Mosi Ecclesiastica.

Ab initio primi capitis usq; ad sextum caput descri-

PROPHET ET APOST.

describuntur aliquot sacrificiorum species, ut in hoc libro multæ continentur, quarum quædam hic sunt commemorandæ.

I. Primum genus HOLOCAUSTVM Brandopffer / quasi totaliter comburendum sacrificium, quia totum deberet comburi, & inde nihil reseruari, sicut ex alijs speciebus deberent quædam Sacerdotibus reseruari, Capite primo.

II. OBLATIO Mædeopffer / alioqui Carbam & Micam, id est, donum seu munus dictum hoc sacrificium, ut oblatio multiplicum panum, Capite secundo.

III. HOSTIA PACIFICORVM Dancopffer, qua homines reconciliati et pacem consecuti, gratias egerunt Deo. Vnde à Pace nomen habet apud Ebræos, ut sit sacrificium gratiarum actionis per animalia munda utriusq; sexus, ab Homine recepto & reconciliato oblata, Capite tertio.

IIII. HOSTIA PRO PECCATO Sindopffer / sacrificium quod deberet offerri pro peccato sacerdotis, Populi, Principis, Capite quarto.

V. Sunt & aliæ species adiungendæ, quarum infrà fit mentio in hoc libro, ut HOSTIA pro

ISAGOGE AD LIBROS

IGNORANTIA, Sacerdotis, Principis,
Populi.

VI. HOSTIA pro Delicto, Vskydoffer, seu
Vannkundtghedesoffer.

VII. LIBANVM Drinckoffer, Ebraicè
Nesich.

VIII. VOTIVVM sacrificium Löffelsens
offer, eller Lôteoffer, Ebraicè Neder, quando
homines sua sponte uuebant aliquod uotum,
uotum Sacrificij.

IX. ANATHEMA Bandoffer, eller For
bandelselopffer, quando maledixerunt sibi ho-
mines, Si hoc aut illud reciperent, illud ne, quo
maledixerunt sibi, debet offerri Domino.

Summa, in quinque prioribus capitibus descri-
buntur uariæ species sacrificiorum, & cause,
pro quibus offerri deberent.

A capite sexto usque ad nonum recensentur
uariæ leges sacrificiorum, ut I. Holocausti. II.
Hostiæ pacificorum. III. Hostiæ pro peccato.
Item, consecrationis.

A nono usque ad undecimum, tria nobis in
exemplum descripta sunt. Primò, Obedientia
erga Deum, capite nono. Secundò, Inobedientia
erga Deum, capite decimo. Tertiò, Mandatum
de sobrietate.

PROPHET. ET APOST.

Ab undecimo capite usq; ad Decimum octa-
uum, describuntur non solum immunda anima-
lia, sed etiam aliæ immundities & expiationes,
ut sunt:

1. Puerperarum, cap. 13.
2. Hominum Leprosorum, cap. 13.
3. Mulierum Menstruarum, cap. 14.
4. Morticiniorum.

A decimo octauo usq; ad uicesimum tertium
non solum gradus consanguinitatis in sexto præ-
cepto describuntur, sed etiam alia præcepta co-
piosiori explicatione repetuntur.

A uicesimo tertio capite usq; ad finem, se-
quuntur nunc aliæ diuinæ ordinationes, ut Fe-
storum, & pro pauperibus. Secundò Votorum
& Decimarum, inde conciones & adhortatio-
nes ad obedientiam uerbi Dei, additis commi-
nationibus, quòd transgressores puniantur.

Haftenus de libro Leuitico, qui tradit leges
& ordinationes Mosaicæ, de externo cultu
Dei, qui non solum à Gentib. Iudæos discerne-
bant, sed in quo etiam se exercebant, non ut Ho-
locaustis peccata abolerentur coram Deo (quia
remissio peccatorum fit per solum Filium Dei)
sed ut per hanc externam disciplinam, quæ su-
am mercedem annexam habuit, Deo seruirent.

ISAGOGE AD LIBROS
IIII. DE LIBRO
NUMERORVM.

HIC Liber à numerando nomen habet,
quia populus Dei secundum Tribus nu=
meratur, & ad exercitium Religionis disponi=
tur, & singulis tribubus sue mansiones & of=
ficia sua distribuuntur & ordinantur. Præte=
rea recitantur multæ transgressiones populi,
multa pericula, multæ pœnæ, multaq; interim
beneficia Dei populo collata, inter montem Si=
nai & terram promissionis uersanti. Quæ om=
nia CHRISTVM respiciunt, propter quem
instituta fuit Respublica Israëlitica. Et uatici=
nium Balaam de Regno Christi continetur in
hoc libro.

*Diuiditur autem hic liber
in multas partes.*

Ab initio libri usq; ad quintum caput nume=
rantur in genere primum, omnes Tribus popu=
li Israëlitici, & in circuitu Tabernaculi singu=
larum Tribuum castra ordinantur. Deinde in
specie numeratur Tribus LEVI, cui seorsum
sua officia distribuuntur.

A Quinto capite usq; ad Septimum descri=
buntur uariæ leges, ut: I. Eijciendorum extra ca=
stra.

PROPHET. ET APOST.

stra. II. Zelotypia. III. Nazaræorum. Quibus addita est in fine sexti capitis formula Benedictionis, qua nostri Ministri, finita Christi Cœna (PRO ITE MISSA EST) utuntur, cuius tres sunt particule.

- I. Benedicat DOMINVS te, & custodiat te.
- II. DOMINVS illuminet te uultu suo, & misereatur tui.
- III. DOMINVS leuet faciem suam super te, & det tibi pacem.

A Septimo capite usq; ad undecimum descriptæ sunt uariæ ordinationes, propter egregia Principum munera, quæ in dedicatione Tabernaculi erecti, & Altaris offerebantur, Vt: Ordinatio Consecrationis Leuitarum in octauo capite, Ordinatio Festi PASCHÆ in nono capite, Ordinatio Tubarum in decimo capite, Quæ pars ordinatur in fine Orationis Moysi, ante eleuationem & dispositionem Arce.

Ab Undecimo usq; ad Decimum septimum, describuntur horrenda exempla, quibus homines ad timorem induci debent.

- I. Murmur populi pro carnibus, & pœna murmurationis.

C 5

II. Sedi-

ISAGOGE AD LIBROS

- II. Seditio Aaron & Mariæ sororis eius, Lepora percussæ, contra Mosen.
- III. Perfidia exploratorum terre Canaan, qui populum perterrefaciunt.
- IIII. Populi murmur & fletus, & pœna incredulitatis.
- V. Pœnæ peccantium per ignorantiam, superbiam, & colligentis ligna Sabbato.

SCORÆ.

- VI. Seditio & pœna } DATHAN.
LABYRON.

A decimo septimo usq; ad uicesimum primum, præter Miraculum de florente uirga Aaronis, describitur dignitas, officium & præmium Sacerdotum & Leuitarum, cum ordinatione Lustralis aquæ ex cinere Iuenci. Quibus additur historia de morte Aaron, & Mariæ sororis ipsius.

A uicesimo primo capite usq; ad uicesimum quintum post uictoriam in bello contra Canaanæos describitur horrendum murmurationis exemplum, ignitis serpentibus punitum, ubi æneus serpens Christum representauit, Iohan. 3. Mox per tria capita Benedictio populi, & Prophecia Balaam de Christo describitur.

A uicesimo quinto capite usq; ad uicesimum octauum

PROPHET. ET APOST.

Octauum, præter horrendam Fornicationis pœnam, iterum numeratur populus, ante diuisionem terræ Canaan, & promulgatur Lex hereditatis.

A uicesimo octauo capite usq; ad tricesimum primum describuntur ordinationes Sacrificiorum in singulis Festis, ut:

- Sacrificium
- 1. IUGE seu Quotidianum.
 - 2. Sabbatorum.
 - 3. Neomeniarum.
 - 4. Paschale.
 - 5. Pentecostes.
 - 6. Tubarum.
 - 7. Propiciationis.
 - 8. Tabernaculorum.
 - 9. Collectionis.

His additur uariorum uotorum descriptio.

A Tricesimo primo usq; ad finem politica quedam ordinantur, ut:

- I. Distributio spoliorum post uictoriam, in bello contra Amalechitas.
- II. Particularis distributio terræ Canaan.
- III. Enumeratio mansionum, in quibus Israe-

*ISAGOGÉ AD LIBROS
Israelitæ per quadraginta annos interdum,
quieuerunt.*

*IIII. Descriptio limitum terræ Canaan, Et
electio eorum, qui futuri erant diuisores, cum
parte Leuitarum, ciuitatibus refugij, & posses-
sionibus, non ad aliam Tribum transferen-
dis.*

*Hæc omnia plena sunt exemplorum Fidei
& incredulitatis, transgressionum, pœnarum,
& mirabilium ordinationum Dei, Christum in
carnem uenturum respicientia.*

*V. DE DEUTERO-
NOMIO.*

*DEUTERONOMION à Δεύτερος
et Νόμος, id est, secundæ Legis recitati-
one seu promulgatione nomen habet. Quicquid
enim in Exodo et Leuitico, quantum ad Mora-
les, Ceremoniales & Iudiciales leges attinet, di-
ctum & propositum est, id omne Moses in hoc
libro ferè repetit. Nam hoc necessarium fuit, ut
populus propter inobedientiam adflictus, rur-
sus ad obseruationem Legis adduceretur. Ideo
Moses Legem repetit, una cum omnibus rebus
gestis, quæ illis contigerunt. Præterea quæ ad
Sacer-*

PROPHET. ET APOST.

Sacerdotium spectabant, & à nono declarat omnia, quæ ad spirituales & corporales politiam pertinebant, quæ omnia tandem eò refert, ut ad Christum nos inuitent, de quo capite 18. clarè uaticinatur. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum &c. Lex enim est Pædagogus ad Christum, Et finis Legis Christus est.

Hic liber in quatuor partes principales commodissimè diuiditur.

I. Ab initio usq; ad Quintum Caput quædam antea acta opera, & beneficia Dei, quibus populus suæ ingratitude atq; inobedientiæ pariter & diuinæ beneficentiæ, & ad obediendum Deo grauitè admonetur.

II. A capite Quinto usq; ad Vicesimum repetit ea, quæ fidem uel promouere uel impedire possunt, & ad spirituales politiam, et uerum Dei cultum in prima Tabula potissimum spectant. Primum enim usq; ad 13. caput, Decalogum repetit cum egregijs admonitionibus et adhortationibus ad timorem Dei: & obseruationem decem mandatorum Dei: Et dehortationibus ab Idolatria Gentium, præsertim post occupationem terræ Canaan, cum aliquot historiarum

ISAGOGE AD LIBROS

viarum recitatione. Deinde repetit fideliter ordinationes Ecclesiasticas, de ministris & ministerio uerbi, de Decimis, de anno Iubileo, de precipuis Festis, de electione Magistratus, de Iure Sacerdotij, de ciuitatibus Refugij.

III. A Decimo tertio capite usq; ad Vicesimum, omnia quæ cultum primæ Tabulæ respiciunt.

IIII. A uicesimo usq; ad tricesimum primum repetit ea, quæ caritatem in secunda Tabula uel promouere uel impedire possunt, & quæ ad corporalem politiam pertinent, ut sunt politice ordinationes,

1. De rebus bellicis.
2. De operibus caritatis.
3. De aptis ad officium, in cœtâ acceptantium.
4. De libello repudij.
5. De gratitudine erga uerbū Dei.

Quibus adduntur pœnæ transgressionis mandatorum Dei, nec non obseruationis præmia. Et quod maxime consolatorium est, ostendit, capite 30. peccantibus esse reditum per pœnitentiam ad misericordiam Dei.

V. A tricesimo primo capite usq; ad finem libri commemorantur ea, quæ circa mortem Mosi gesta sunt. Primum enim consolatur populum,

PROPHET. ET APOST.

pulum, ne propter mortem ipsius contristetur, aut animum reiiciat. Deinde egregio carmine Deo gratias agit, & quæ uentura erant in terra promissionis uaticinatur, Mox benedicit populo singulisq; tribubus, exemplo Iacob Patriarchæ, Genes. 49. Valedicens eis, bene precatur, & quæ eis uentura sint uaticinatur. Postremò montem ascendit, & accipiens à Deo consolationem ex hac uita discessit, Et ut piè creditur, corpore & anima (sicut in monte Thabor cum Elia apparuit) in cœlum delatus est.

Huc usq; Πεντάτευχον Mosis, quod à numero Quinario, & à uerbo τεύχω, quod significat instruo, Quasi sit Instrumentum, quod quinq; Libris constet, nomen habet, in solum Dominum IESVM CHRISTVM respiciens ut ipsemet Christus tum alias, tum præcipuè Lucæ ultimo testatur, cum inquit: Quæ scripta sunt de filio hominis in Mose &c. Præterea loci ex Mose citantur in nouo Testamento.

DE LIBRO
IOSVÆ.

SEquuntur libri aliquot Historiales ordine usq; ad librum quintum Iob, inter quos præcipui

ISAGOGE AD LIBROS

cipui sunt priores, ut Iosue, Iudicum & Regum, in quibus abundè satis discamus. 1. Timorem Dei & fidem. 2. Infirmi-
tatem & crucem. 3. Poenitentiam & resipiscentiam. 4. Patientiam & consolationem.

Liber Iosue nomen habet ab ipso IOSVA filio NVN, qui aliàs dictus est IESVS NAVE. Mosi successit in officio Magistratus. Et quemadmodum Moses populum ex Ægypto liberatum per desertum Quadraginta annos duxit & gubernavit, non sine potenti manu Dei: Sic Iosua populum in terram Canaan, seu in terram promissionis, eadem Dei potentia, fortiter expugnatis urbibus, interfectis & profligatis Gentibus, introduxit, & inter eos terram distribuit. Vbi hæc tria sunt seorsum obseruanda.

- I. Quòd Deus seruat promissionem suam, quinq; Patriarchis factam de terra Canaan.
- II. Quòd politia Israelitica sit conseruata propter prædicationem de Semine mulieris benedicto Domino nostro Iesu Christo.
- III. Quòd Deus pugnet pro suo populo contra impios, quorum peccata deuastatione & interfectione punit, omnibus impijs in exemplum ut resipiscant.

HIC

PROPHE. ET APOST
HIC LIBER DIVIDI-
tur potissimum ut liber Deutero-
nomij, in quatuor princi-
pales partes.

I. Ab initio usq; ad Sextum caput, præter
uocationem Iosue, & confirmationem ipsius ac
Reipublicæ Israeliticæ gubernationem, nec non
Exploratorum emissionem, periculum & re-
uersionem, describitur miraculosus Iordanis
fluuij transitus cum suo memoriali, cumq; no-
uo circumcisionis, intermissæ per quadraginta
annos, mandato, Paschæq; celebratione.

II. A Sexto capite usq; ad Decimum ter-
tium describuntur, præter foedus cum Gabaoniti-
tis & peccatum anathematis, urbium, ut Ieri-
cho, Hay, & c. expugnationes, & multorum Re-
gum interfectiones, quos enumeratos habet
Caput duodecimum, ut DEVM pro suo po-
pulo fortiter pugnare, nec non impios delere
uideamus.

III. A Decimo tertio usq; ad caput Vicesi-
mum describitur diuisio terræ Canaan, & per
sortes secundum Tribus Israelitarum distribu-
tio, qua Dei promissio uera esse declaratur.

IIII. A Vicesimo capite usq; ad finem defini-
untur

ISAGOGE AD LIBROS
untur Ciuitates refugij, & agri suburbani Leuitarum. Deinde remittuntur in sua, Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse, iuxta pactum Nume: 32. Mox cura Iosue de posteris per egregiam exhortationem & societatis gentium prohibitionem indicatur. Postremo longa beneficiorum Dei commemoratione premissa, nec non percusso foedere, populum reuocat ad Deum. Vltimo mors Iosue, & Eleazari filij Aaronis, ossiumq; Ioseph sepultura indicantur.

DE LIBRO IV.

DICVM.

LIBER IVDICVM ab illis iudicibus, qui post Iosuam dominati sunt in Israel, nomen habet. Continet enim descriptionem progressus Israelitici post mortem Iosue sub iudicibus, qui mirabiliter populum ab hostibus defenderunt. Vbi obseruandum est, quod eadem de causa Deus conseruauerit Rempublicam Israelis, qua eam instituit, nempe propter Filium suum, qui ex IVDAICO populo nasceretur.

Porro & hoc obseruandum est, quod populus ueteris Testamenti fuit sub quatuor generibus potestatis, iuxta rationem temporum.

I. Pri

PROPHET. ET APOST.

I. Primùm fuerunt sub Patria potestate, tempore Patriarcharum Mosi & Iosue.

II. Deinde sub Iudiciaria potestate, tempore horum Iudicum.

III. Sub Regia potestate, tempore Regum.

IIII. Sub Pontificia potestate, tempore Pontificum usq; ad Christum, qui unus pro omnibus primò Pater aternus est. Secundo Iudex uiuorum & mortuorum. Tertio Rex regum. Quarto Pontifex aternus.

*Fuerunt autem Iudices numero
sedecim.*

1. IVDAS.
2. Simeon.
3. Othoniel.
4. Aroth.
5. Sanyar.
6. Delbora Prophetissa.
7. Barach.
8. Gedeon, qui & Hierobal.
9. Abumelech.
10. Thola.
11. Iayr.

D 2 12. lepthe

ISAGOGE AD LIBROS

12. Iephte.

13. Abapsan

14. Achyalan.

15. Abdon.

16. SAMSON.

Diuiditur autem liber Iudicum secundum ordinem personarum, prout in Israel dominatione sunt.

Ab initio libri usq; ad sextum caput, describuntur historiae septem Iudicum, Iudae, Simeonis, &c. inter quos Delbora Prophetissa Canticum egregium canit, Capite quinto.

A Sexto capite usq; ad Decimumtertium praeter historiam Gedeonis & filij eius Abimelech, describuntur & alij tres iudices, Thola, Iair & Iephte, de immolanda filia, cap. 11.

A Decimotertio usq; ad 17. Historia Samsonis pulcerrima describitur, Et per hoc seorsum commendatur Samson, quod CHRISTI typum gessit.

A Capite Decimotertio usq; ad finem libri praeter Idolum Michae & filios Dan, describitur horrenda & lamentabilis historia, de uxore
re Lea

PROPHET. ET APOST.

re Leuitæ, propter quam stupratam, collapsam,
mortuam, & in duodecim partes diuisam, tota
ferè Tribus BENIAMIN delata est, ut uel
ex hoc uno exemplo Deum adulteria grauissimè
& horrendissimè punire discamus.

Huc usq; liber Iudicum, in quo sunt multa
exempla nobis proposita, quæ nos ad pœnitenti-
am inuitant, ubi Deum uidemus grauissimè
puniuisse semper Idolatriam & alia horrenda
scelera. Pœnitentibus uerò misericordem fuisse,
ut meritò uocetur liber de ira & misericordia
Dei.

DE LIBELLO

RVTH.

Libellus R VTH nomen habet à Ruth, mu-
liere Gentili, nempe Moabitide, seu ex po-
pulo Moab, qui fuit filius Loth, Gen. 16. Hic li-
bellus continens tantum 4. capita. præter hoc
quod exemplum est œconomicæ industriæ, eti-
am hoc declarat, quòd GENTES eo tempore
Deo curæ fuerint, & quòd Euangelium etiam
Gentibus reueletur, postquam hæc Ruth, & si-
miles ex Gentibus, Abrahæ semini iunguntur.

Continet autem hic libellus partem Genea-
logiæ Davidis, quæ ab Euangelista translata est
in Genealogiam Christi, ut ita hunc quoq; li-

D 3 bellum

ISAGOGE AD LIBROS

bellum Christum respicere uideas, et Christum ex peccatoribus & peccatricibus ad abolenda peccata nasci iam olim decreuisse scias, adeoque salutem ad Gentes quoque pertinere non dubites.

Diuiditur autem in duas
particulas.

I. In duobus prioribus capitibus exemplum est de Ruth, quod nurus omnes erga Socrus suas humiliter & officiose se gerere debeant. II. In posterioribus exemplum castitatis in Boas.

DE LIBRIS

REGVM.

LIBRI historiales quatuor, qui REGVM libri inscribuntur, secundum uulgatam editionem, sunt apud Ebraeos duo tantum libri, quorum prior Samuelis dicitur, & apud Latinos in duos libros diuiditur, qui Samuelis libri dicuntur. Posterior uero Regum, qui itidem in duos libros diuiditur, qui Regum libri dicuntur.

Fuit autem Samuel Propheta Dei sub Saule Rege fidelissimus et constantissimus, à quo priores duo libri nomen habent, in quorum altero Saulis, in altero uero Dauidis historia describitur.

Postea

PROPHET. ET APOST.

Posteriores uerò duo libri propriè Regum libri dicuntur, quia omnium aliorum Regum, tam in Iuda, quàm Israël historias continent.

IN primo libro Samuelis describitur incò-
stitio tertiæ potestatis nimirum Regiæ, sub im-
pio Rege Saule, sub quo Regnum & Monar-
chia in Israël instituta est.

IN secundo libro Samuelis transfertur re-
gnum à familia Saulis in familiam Dauidis, Re-
gis & Prophete pijsissimi, qui corona Prophetarum merito uocatur.

IN primo libro Melachim, hoc est, iuxta
uulgatam editionem, in tertio libro Regum,
describitur primùm historia SALOMONIS
Regis, sub quo Templum Ierusalem Do-
mino ædificatum est. II. Deinde regnum in du-
as partes, scilicet Iuda & Israël diuisum est, &
aliquot regum utriusq; partis historie descri-
buntur.

IN secundo libro Melachim, id est, in quar-
to libro Regum uulgariter, ordine Reges om-
nes describuntur, in Israël & in Iuda. Præterea
deuastationes & abductio populi Israël in As-
syriacam captiuitatem. Iuda uerò in Babyloni-
cam captiuitatem. Interim ornantur hi libri
promissione de Christo, quæ facta est Dauidi, 2.
Reg. 3.

D 4 CATA

ISAGOGE AD LIBROS
CATOLOGVS RE-
gum populi Iudaici.

SAVL impius. 1. Reg. 9.
DAVID pij Reges. 2. lib. Reg.
SALOMON 3. lib.

Hi tres regnauerunt super totum Israeliti-
cum & Iudaicum populum, ante dissipationem
Tribuum. Postea decem tribus à duabus desece-
runt, & facta sunt duo Regna, ut Regnum IVD-
DA, id est, duæ Tribus, scilicet, IVD A, &
BENIAMIN, Et Regnum ISRAEL, hoc
est, aliæ decem Tribus.

REGES IVD A.

1. ROBOAM impius, 3. Reg. 12. & 14.
2. ABIAS impius, 3. Reg. 15.
3. ASA pius, 2. Reg. 15.
4. IOSAPHAT pius, 2. Reg. 22.
5. ZAMBRIAS impius, 3. Reg. 16.
6. IORAM impius, 4. Reg. 11.
7. OCHOZIAS.
8. IOAS, 4. Reg. 12.
9. AMASIAS, partim pius, partim impius,
4. Reg. 14.
10. AZARIAS, qualis pater talis filius, 4.
Reg. 15.
11. IO-

PROPHET ET APOST.

11. IOATHAM, qualis talis etc. 4. Reg. 15.
12. ACHAS impius, 4. Reg. 16.
13. EZECHIAS pius, 4. Reg. 18.
14. MANNASSES impius, 4. Reg. 21.
15. AMON, qualis pater talis filius, 4. Reg.
gum 21.
16. IOSIAS pius, 4. Reg. 22.
17. IOACHAS impius, 4. Reg. 23.
18. IOACHIM impius, 4. Reg. 23.
19. IOACHIM, filius similis patri.
20. ZEDECHIAS impius, 4. Reg. 24.

Hic Zedechias, ultimus Dux Rex Iuda, ductus est cum populo Iuda in Babylonem, 4. Regum 25. Mansitq; in captiuitate populus Iuda annos septuaginta, iuxta prophetiam Hieremie.

REGES ISRAEL.

1. HIEROBOAM impius, 4. Reg. 13.
2. NADAB impius, 3. Reg. 15.
3. BASSA impius, 3. Reg. 15.
4. HEBAN impius, 3. Reg. 16.
5. ZAMBRI impius, 3. Reg. 16.
6. ACHAB impius, 3. Reg. 18.
7. OCHOZIAS, 4. Reg. 3.
8. IORAM impius, 4. Reg. 3.
9. IEHV, pro parte pius, pro parte impius,
4. Reg. 10.

D

S

10. IOA

ISAGOGE AD LIBROS

10. IOACHIM impius, 4. Reg. 13.
11. IOAS impius, 4. Reg. 12.
12. HIEROBOAM impius, 4. Reg. 14.
13. ZACHARIAS, partim pius, partim impius, 4. Reg. 14.
14. SELLON impius, 4. Reg. 15.
15. MANACHEM impius, 4. Reg. 15.
16. PHACEAS impius, 4. Reg. 15.
17. PHACEA impius, 4. Reg. 15.
18. OSE impius. 2. Reg. 15.

Sub hoc ultimo Rege translatus est Israel in Assyrios, manens in captiuitate, 4. Reg. 17.

PRIMVS LIBER SAMVELIS

*in tres principales partes commo-
dissime diuidi potest.*

*Ab initio usq; ad nonum caput historia Sa-
muelis, qui iudex et Propheta fuit in Israel, de-
scribitur, ut:*

Natiuitas	} SAMVELIS.
Vocatio	
Oblatio	
Senectus	

*Interea etiam describitur pugna populi Dei
contra Philistin, & Miracula ad arcam facta,
nec non infortunium Heli Sacerdotis ex indul-
gentia filiorum. In fine huius partis predicatur
populo ius à Samuele.*

I I. A capio

PROPHET. ET APOST.

II. A capite Nono usq; ad Sedecimum historie Saulis prima pars describitur, ut :

1. Vocatio
2. Vnctio.
3. Prophetatio.
4. Confirmatio.
5. Victoria.
6. Regnum.
7. Mansuetudo.
8. Transgressio.

Regis SAULIS.

III. A Decimosexto capite usq; ad finem describitur altera pars Historie Saulis, in qua non solum in pugna contra Philistin, sed multo magis in persequendo Dauide uersatur usq; ad mortem. Vbi non tantum unctio Davidis, uictoria contra Goliath, Et confœderatio cum Ionatha, filio Saulis, Sed etiam multiplex, uaria & periculosa fuga Davidis, nec non eius liberatio describitur, ut quisq; uideat, quomodo mirificauerit DOMINVS seruum suum, & eum ad inferos deduxerit, & reduxerit, donec per crucem erectus ad regni fastigium euasit in Regem piissimum & Prophetam sanctissimum.

SECVN

ISAGOGE AD LIBROS
SECUNDVS LIBER SAMVELIS,
qui totus continet historiam Davidis,
commodè in tres partes princi-
pales diuidi potest.

I. Ab initio usq; ad undecimum Caput, præ-
ter undictam de proditoribus & interfecto-
ribus Saulis, unctio & inauguratio Davidis in
regnum post mortem Saulis describitur. Deina-
de felix successus, plenus humanitate, pietate,
uoluntate in ædificanda domo Domini, Victo-
rijs super Philistæos, & alios, Misericordia, fi-
delitate, beneficijs etc. Cui facta est etiam pro-
missio de Christo cap. 7. cuius fit mentio ad E-
bræos 10.

II. Ab undecimo capite usq; ad Vicesimum
secundum describitur Adulterium & Homici-
dium Davidis, & post actam pœnitentiam ad
Parabolicam prædicationem Nathan Prophe-
tæ, multiplex infortunium à proprijs filijs, qui
stuprum intulerunt uxoribus Davidis, Et seor-
sum periculum seditionis à filio Absolone cum
alijs peccati pœnis, & regni ruina. Item, fame
& alijs calamitatibus, quæ sequuntur sunt adul-
terium & homicidium Davidis.

III. A Vicesimo secundo capite usq; ad finem
sequuntur uerba, Primum Carminis, et Gratia-
rum

PROPHET. ET APOST.

rum actionis. Deinde nouissima uerba Dauidis, præter grauissimam in numerando populo offensionem DEI, & grauissimam peccati poenam, quam inter tria poenarum genera data optione Dauid elegit. Vt & hic egregium de Ira & Misericordia Dei librum habeamus.

TERTIVS liber Regum, qui primus Melachim uocatur, nunc historiam Salomonis, nunc aliorum quorundam Regum continens, in tres principales partes diuidatur, ut Prima pars sit de Salomone. Secunda de filio Salomonis Roboam, & aliquot alijs Regibus. Tertia de impio Rege Achab, deq; Regina impiissima Iesabel & Helia Propheta.

Salomonis historia diuidetur in tres partes. $\left\{ \begin{array}{l} 1. \text{ Ante ædificationem templi.} \\ 2. \text{ In ædificatione templi.} \\ 3. \text{ Post ædificationem.} \end{array} \right.$

Ante ædificationem Templi, ab initio usque ad Quintum caput, præter Historiam de senectute Dauidis, in 1. Capite, Et de morte eius in 2. describitur inauguratio regni Salomonis, sapientia, iusticia & gloria eius. Cuius & Christus mentionem facit Matth. 6:

ISAGOGE AD LIBROS

In ædificatione Templi primùm agitur cum Rege Hiram de Materia. Deinde de forma. Postremò de fabrica & structura, à Quinto capite usq; ad octauum.

Post ædificationem Templi ab octauo capite usq; ad 12. sequitur primùm benedictio Templi, cum oratione Salomonis. Inde ciuitatum extrucciones et magnificentia Salomonis, quam secuta est Libido, nec non horrenda idolatria, propter quam scissum est regnum Israel in duas partes, & suscitatus est Hieroboam contra Salomonem. Sic solent florentissima regna propter Idolatriam declinare, succumbere, & tandem perire. Postremò seruatur Salomon propter benedictum Semen mulieris, & in pace moritur, atq; in ciuitate Dauid patris sui sepelitur.

Secunda pars à Duodecimo usq; ad Decimum septimum caput, continet præter Historias aliquot Regum, separationem regni Israel à regno Iuda.

Tertia pars à capite Decimoseptimo usque ad finem libri continet non tantùm Regis Achab, & Reginae Iesabel impietatem, iniuriam & tyrannidem, sed etiam HELIÆ Prophetæ orationem, constantiam, & tandem fugam atq; personale quadraginta dierum ieiunium.

PROPHET. ET APOST.

num Ut hic liber sit admodum celebris propter Regem Salomonem & Heliam Prophetam, qui non tantum in terra, sed etiam in caelo dominatus est.

QUARTVS liber Regum, qui est secundus Melachim, Historias aliorum Regum Israel & Iuda, post impium Regem Achab, continet, et celebris est, propter utramque translationem, Alteram ipsius Israel in Assyriam, capite 17. Alteram Iudae in Babylonem, capite ultimo.

Porro praeter Historias HELIAE et HELISAEI Prophetarum, usque ad 10. caput ordine successionis inuicem sequuntur se Reges, partim in Israel, partim in Iuda. Nunc pii, nunc impij, Nunc pijsissimi, ut Iosias, Ezechias, Nunc impijsissimi, ut Ioas & Manasses & c. usque ad finem Libri, sub quibus Regibus omnes Prophetae ac Elias, & deinceps, qui fuerunt ante captiuitatem Babylonicam, prophetarunt, & plerique illorum, ut Esaias, Ieremias, Amos, Zacharias, & ceteri, Martyrio coronati sunt.

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

PARA

ISAGOGE AD LIBROS

PARALIPOMENON à relinquendo nomen habet, quia tractat id, quod in Libris Regum sit relictum seu omissum, à παρά id est, iuxta: & λείπομαι relinquo, omitto.

Possent autem dici Libri Chronicorum seu Annalium, quia continent Historias annales. Vnde titulus est Ebraeis, Dibre Haiamaim, id est, uerba dierum, Quia in his duobus libris describuntur sigillatim gesta & facta Regum Israel.

Incertum est autem, an hi duo libri sint ille unus, de quo fit mentio in libris Regum, cum dicitur: Non ne hæc sunt scripta in libro Verborum dierum Regum Iudæ?

HI DUO LIBRI
SIC DIVIDUN-
TVR.

Prior, qui triginta Capita habet, continet historias Saulis & Davidis, præter tribuum enumerationem.

Posterior, qui triginta sex capita habet, continet historias Salomonis & omnium aliorum Regum in Iuda & Israel.

S V M^a

PROPHET. ET APOST.
SUMMA PRIMI
libri hæc est.

- I. Ab initio usq; ad duodecesimum caput præter historiam in decimo capite, de Sacerdotibus et Leuitis, in undecimo de morte Saulis, describuntur enumerationes Patrum & Patriarcharum ab initio Mundi, seorsum uerò duodecimo tribuum Israel.
- II. A duodecimo capite usq; ad uicesimum quartum, Historia Dauidis, ut est in secundo libro Samuelis, amplificatur.
- III. A uicesimo quarto capite usq; ad finem, principum Dauidis catalogus ponitur. Item, Oblationes, & tandem mors ultima linea rerum Dauidem inuadit.

SUMMA SECUNDI
libri Paralipomenon.

- I. Ab initio usq; ad decimum caput amplificantur ea de Rege Salomone, quæ in maiore parte tertij libri Regum continentur.
- II. A decimo usq; ad finem aliorum regum gesta et facta describuntur, quæ in fine tertij et per totum quartum librum regum sunt scripta.

E De

ISAGOGE AD LIBROS
DE LIBRO
ESDRÆ.

DVO libri: Alter Esdræ primus, Alter Esdræ secundus, qui et Nehemiæ dicitur, in unum librum apud Ebraeos coarctantur. Tertius uerò & quartus liber, Esdræ apud Ebraeos non sunt, etiamsi tertius pro maiori parte ex libro Paralipomenon sit conflatus.

Libri Esdræ & Nehemiæ iusto historiarum ordine libros Regum & Paralipomenon sequuntur. Sicut enim libri Regum & Paralipomenon continent historias rerum Israeliticarum, quæ gestæ fuerunt ante captiuitatem Babylonicam: Ita hi duo libri, Esdræ & Nehemiæ, tradunt ea quæ gestæ sunt in populo Iudaico post captiuitatem Babylonicam. Nam Esdras & Nehemias (qui scribæ Ieremiæ fuisse dicuntur) reducunt populum è Babylonica captiuitate, & instaurant ciuitatem Ierusalem & Templum, politica uidelicet, & Ecclesiastica. Quibus adiutores & hortatores sunt Prophete Haggeus & Zacharias. Hæc autem reedificatio facta est propter Christum, qui prope diem erat uenturus, in Bethlehem nasciturus, & in secundo isto Templo Ierosolymitano prædicaturus,

PROPHET. ET APOST.
dicaturus, ac tandem extra Ierusalem passu-
rus.

SUMMA LIBRI

ESDRÆ.

Capita sunt decem, quæ sic diuiduntur. I. Ab initio usq; ad quartum caput describitur liberatio populi Iudaici per Cyrum, Regem Persarum. Deinde populus duce Zorobabele numeratur & congregatur in Ierusalem, oblationes & festiuitates repetens. Et hic obseruetur mirabile iudicium Dei, & beneficium erga Gentes per captiuitatem Iudaici populi. Sicut enim Nabuchodonosor et Euilmerodach antè liberationem opera Danielis conuersi sunt, Darius uerò Rex Medorum, & Cyrus Rex Persarum post liberationem: Ita profuit Gentibus Iudeorum captiuitas.

A quarto capite usq; ad nonum, describitur reedificatio Templi post impedimentum Quadraginta duorum annorum sub Dario Iuniore, ad exhortationem Aggei et Zachariæ Prophetarum, Vt uideas inuidiam & astutiam Satiæ, uerum Dei cultum, quantum potest, impediens. Deinde Templum per Esdram ornatur denuò, Dario pro sua pietate sumtus suppeditante, & ablata reddente.

¶ ¶ A nono

ISAGOGE AD LIBROS

A nono capite usq; ad finem describitur *Zelus* *Esdrae* in separandis et amouendis alienigenis mulieribus, ubi seorsum obseruandi sunt loci de oratione et de uera poenitentia. Et obseruandum est in hoc toto libro, quomodo Deus nunc punit suos electos delinquentes, ut hic per captiuitatem *Babylonicam*: nunc recipit eos in gratiam, ut hic per *Esdram* & *Nehemiam*.

SUMMA LIBRI *NE-*
hemiae, qui et secundus liber
Esdrae dictus est.

I. Ab initio libri usq; ad octauum caput, post fidem *Nehemiae* *Iudaei* orationem, cum agnitione peccatorum suorum factam, impetrat ab *Ethnico* domino suo, *ARTAXERXE* rege (cuius *Pincerna* fuit in *Persia*) ueniam rediundi ad suos in *Iudeam*, ut factum sequi fidem orationem uideamus. Deinde ueniens *Ierusalem*, incepit ciuitatem non sine cruce, persecutione & multis impedimentis, reaedificare, ita ut populus non solum *Hostibus* ita molestus sit, ut altera manu gladium tenere, altera uero aedificare sit coactus: Sed etiam tanta fame & annonae caritate pressus, ut *Nehemias*, capite quinto, edicto mandauerit, ut omnes qui ad
usu

PROPHET. ET APOST.

usuram acceperant, totum ipsis pauperibus redderent: Postremò, etiamsi non fuit tutus ab insidijs iniquorum hominum, tamen in opere processit, donec excubias agi, portasq; nocturno tempore claudi iussit.

II. A secundo capite usq; ad undecimum restituitur Religio, recitatur Lex, prædicatur populo, fœdus etiam renouatur. Nam sine religione & uerbo Dei omnia replentur erroribus.

III Ab undecimo capite usq; ad finem libri primùm distinguuntur habitationes populi. Deinde numerantur Leuitæ. Postremò separantur alienigenæ mulieres. Curatur pro Leuitis, & obseruatio Sabbati renouatur.

Tertius liber Esdræ, qui sic uocatur, nihil aliud continet, quàm illorum amplificationem, quæ sunt in libro Nehemiæ comprehensæ, præter ea quæ in primo capite ex libris Paralipomenon repetuntur.

Quartus liber Esdræ, qui non ipsius Esdræ uidetur esse, collectus ex pluribus, et amplificationem eorum, quæ sunt in primo libro Esdræ sufficienter descripta, continet, ut non sit uerisimile, Esdræ uel tertio eadem repetiuisse. Sed ut ut sese res habet, hi duo postremi libri, ut non sunt in Ebraeo, nec in Germanico Lutheri, ita nullius ferè sunt utilitatis.

E 3 Igitur

ISAGOGĒ AD LIBROS

Igitur ad libros, qui sequuntur, ut 1. Tobie.
2. Iudith. 3. Hester, qui etiam inter Historiales
computari possunt, transeamus, & quid ad edi-
ficationem in summa contineant, breuiter pera-
currendo uideamus.

DE LIBRO

TOBIÆ.

LIBER Tobie, siue sit Historia, siue alio-
qui excogitatum quiddam, ut esse uideatur
Comœdia, suam habet utilitatem. Indicat enim,
quomodo soleat accidere pio rustico, aut alicui
in coniugio uiuenti, nimirum, ut affligatur, Sed
exitus tandem est felix, ut discant hic coniuges
habere patientiam in fide & spe æternæ uitæ.
Estq; ita liber Tobie speculum status conjugæ-
lis, & exemplum libri Iesu Syracidæ, pro patre-
familias.

Sunt quatuordecim capita, quæ sic diuidan-
tur, postquam sciuerimus, Tobiam sub Salma-
nassar rege Assyriorum cum alijs Israelitis, du-
ctum in Assyriam captiuum, & illic inter im-
pios cum cruce & persecutione uixisse.

I. Ab initio usq; ad quintum caput descri-
bitur Tobie patris seu senioris,

1. Religio.

2. Coniugium.

3. Pies

PROPHET. ET APOST.

3. Pietas.
4. Crux sub Sennaherib.
5. Officium pietatis in sepeliendis mortuis pijs
6. Cæcitas.
7. Oratio.
8. Ieiunium.
9. φιλοσοφία hoc est, paternus amor erga filium.

II. A Quinto usq; ad decimum tertium describitur Tobie iunioris. 1. Profectio in Rages, ciuitatem Medorum, ad domum Gabelis. 2. Liberatio per Angelum à pisce. 3. Coniugium cum Sara Raguelis filia. 4. Oratio. 5. Reditus. 6. Sanatio patris. 7. Angeli discessio, etc. quæ omnia coniugij statum, qui per Angelos etiam administratur, nobis commendant, ut sit inter nos honorabile, Ebre. 13.

III. A decimotertio capite usq; ad finem, describitur senioris Tobie, 1. Gratiarum actio. 2. Prophetatio de Ierusalem. 3. Anni. 4. Obitus. 5. Sepultura, cum Historia de Niniæ perditione, Ierosolymæ restoratione, iuniorisq; Tobie reditu ad suos, morte, &c. Sic Deus ipse gubernat œconomiam, & adest fidelibus coniugibus in omnibus suis afflictionibus.

E 4 DE

ISAGOGE AD LIBROS
DE LIBRO
IUDITH.

LIBER Iudith ab ipsa IVDITH nomen habet, & inter Apocrypha computatur. Dubitatur enim an sit Historia, an uerò excogitatum quiddam, sicuti habet tragœdiæ formam. Ut autem sese res habet, est liber utilis, et in Nicena Synodo confirmatus, ut inter sacros Bibliorum numeretur libros. Depingit enim impiorum tyrannidem, horrendum uerò exitum. Deinde piorum fiduciam & uictoriam, tametsi sub cruce exercentur.

Capita sunt sedecim, quæ sic diuiduntur.

I. Ab initio usq; ad octauum caput continet primùm in genere uictoriam Regis Nabuchodonosor, per Holofernem principem. II. Deinde minas & indignationem Holofernæ contra Israelitas. III. Postremò Israelitarum nunc resistantiam nunc trepidationem, ut fit in cruce Sanctorum propter infirmitatem carnis, Diabolo per suos nimium seuiente.

II. Ab octauo usq; ad Decimum tertium, describitur ipsius Iudith (quæ fuit uidua Iudæa, de Tribu Simeon) constantia & spes liberationis.

2. Oras

PROPHET. ET APOST.

2. Oratio. 3. Astutia. 4. Successus. 5. Audacia in obtruncando Tyranno. 6. Reditus in Ciuitatem Bethuliam, Vt certò statuamus, Deum saluare posse tam in paucis, quàm in multis: tam per mulieres, quàm per uiros, ut uictoria sit à DOMINO, cuius uirtus in infirmitate nostra perficitur.

III. A Decimo tertio capite usq; ad finem canunt Iudæi triumphum post uictoriam, & hostibus interfectis agunt gratias Iudith, et ipsa Iudith Deo gratias agit, & tandem in bona senectute ex hac uita discessit. Laus, Gloria & Honor DEO, qui profligatis impijs, suos electos, quibuscunq; tandem medijs defendit & seruat.

DE LIBRO

HESTER.

LIBER Hester ab Hester, muliere Iudæa nomen habet, quæ ducta est in uxorem ab Ahasuero, qui aliàs dicitur Artaxerxes, Cyri in Imperio Persico successor. Quæ enim in hac historia continentur, contigerunt in Monarchia Persica, post reditum Iudæorum ex Babylonia, sed ante instaurationem populi.

Porro Deus, ut conseruaret populum suum, in quo Christus nasceretur, & hic mirabiliter propulsauit periculum, quod in omnes Iudæos,

E 5 qui

ISAGOGÉ AD LIBROS

qui reliqui adhuc erant in Persia, intendebatur, ut hoc exemplo consolaretur eos, qui domum redierant, & excitaret eos, ut confidenter & alacriter pergerent in restauranda ea politia, in qua Christus prædicaturus esset Euangelium, & incoaturus suum regnum.

Quantum ad libri diuisionem attinet, obseruandum est, nouem priora capita tantum in Ebræo haberi, Reliquum uerò usq; ad finem in Ebræo non haberi. Ideoq; & in Germanico Lutheri à reliqua parte separatum, & per se positum in fine ueteris Testamenti.

Sunt alioqui Sedecim capita, sicut & in libro Iudith, quæ sic diuidantur, quasi in modum Comœdiæ. Ut primus actus sit usq; ad Quartum caput, in quo Regina VASTHI marito suo inobediens repudiatur, uirginumq; pulcherrima HESTER eligitur in Reginam. Sed per exaltationem Aman, & insidias ipsius, lugent Iudæi, dum omnes de uita propter literas Regio edicto contra eos emissas periclitantur, Ut in hoc exemplo Vasthi & Hester uideamus, quomodo Deus mirabiliter deponit potentes de sede, & exaltat humiles. In Aman uerò, quomodo Deus ad tempus permittit Tyrannos florescere & seuire, ut tandem eò grauius cadant et puniantur.

Secunda

PROPHET. ET APOST.

Secundus Actus est à capite quarto usq; ad nonum, in quo sequitur cōsolatio, per hoc, quòd Regina Hester à Mardocheo multis tandem precibus inducta, suorum Iudæorum patrocini- um suscipit, & Mardocheo Regis amiciciam conciliat. Vnde tandem Aman suspensio, post- quam insidiæ eius Regi sunt manifestatæ, da- tisq; literis, quæ prioribus contrariæ fuerunt, Iudaicus populus mortis periculo liberatur, & eorum luctus in gaudium conuertitur, ut ita ue- rum sit de Aman, quod Psalmus habet: Incidit in foueam quam fecit. De populo Iudaico uerò: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Tertius Actus est in nono capite, de Vin- dicta, quam Iudæi nunc in filios Aman, nunc in reliquos hostes suos exercuerunt. Huc usq; in Ebreo.

Quartus Actus eorum quæ sunt in Ebreo, de somnio Mardochei, unâ cum interpretatio- ne, deq; literis contra Iudæos euulgatis, & tan- dem de oratione Mardochei, usq; ad Decimum quartum caput.

Quintus Actus usq; ad finem, de luctu & oratione Hester, de intercessione eius ad Regem Ahasuerum pro Iudæis, et literis euulgatis con- tra priores, de salute Iudæorum, adeoq; de con-
stitu-

ISAGOGÉ AD LIBROS

stitutione Festi diei, in memoriam tanti beneficij
Iudæis à Deo per Hester & Ahasuerum, nec
non Mardocheum, exhibiti. Sic & hodie &
semper adest Deus suæ Ecclesiæ, & suo populo
ad iuuandum in omni necessitate. Sit Christo
gloria in æternum, Amen.

DE LIBRO

I O B.

LIBER Iob ab ipso Iob nomen habet, de quo
Ezechielis cap. 14. Si fuerint tres uiri isti
in medio eius, Noe, Daniel & Iob, ipsi iusticia
sua liberabunt animas suas, ait Dominus exer-
cituum. Quis autem hunc Librum scripserit,
an Moses, (ut quidam putant) incertum est, Nec
multum refert hoc scire, cum constet hunc li-
brum Spiritus sancti eloquia continere.

Summa libri est, quòd tractat hanc quæstio-
nem: An etiam pij à Deo adfligantur? Id probat
Iob firmis argumentis, quòd Deus etiam pjs
innocentibus adflictiones immittere soleat, tan-
tum ad suam gloriam, ut Christus Iohan. 9. de
Cæco nato loquitur.

Sed huic sententiæ opponunt se amici Iob,
& multis uerisimilibus argumentis conten-
dunt, iustos à Deo non adfligi, Et si adfligan-
tur, id propter illorum peccata fieri.

Premitt

PROPHET. ET APOST.

Præmittitur autem beati uiri multiplex calamitas, & incomparabilis patientiæ specimen & uirtus. Deinde conspecta uiri iusti miseria, offeruntur occasiones multiplicium disputationum, præsertim de summa & inexplicabili prouidentia, sapientia etiam, & ineffabili scientia Dei. Aduententes enim tres amici Iob, uiri sapientia humana admirabiles, uaria cum sancto uiro colloquia miscent. Superuenit et quartus, nempe Elihu, & contra eum acerrimè contendit: Atq; tota huius libri summa inter hos quinque uiros agitatur. Contentionem tandem dirimit ipse Deus.

Continet autem hic Liber Quadraginta duo capita, quæ sic diuiduntur.

In primis tribus capitibus continetur historia de uarijs afflictionibus Iob, & tentationibus Satanae, primum liberos & possessionem Iob, ubi uerò hæc omnia patientissimè tulit, tandem & personam ipsius inuadentem, ubi factus impatiens ob doloris magnitudinem, non solum maledicit horribiliter diei suæ natiuitatis, sed etiam laudat mortem contra uitam hanc, cuius eum omnino cœpit satietas. Vbi obseruandum est, quomodo instet Satan tentando, donec

ISAGOGE AD LIBROS

donec hominem contra Deum enormiter peccare faciat.

A quarto capite usq; ad octauum descripta est prima disputatio inter Iob & amicum suum Eliphan Themaniten. Argumentum est, quod Eliphas opposuit Iob, Deus punit homines tantum propter illorum peccata. Iob autem respondens, Ita se hoc habere negat, & queritur de amicorum molestia, quod magis eum terrent, quam consolentur.

Ab octauo capite usq; ad undecimum, descripta est secunda disputatio inter Iob & secundum amicum Bildad Suiten, de eodem argumento, quod Deus Iob propter peccata sua puniat, Quod iterum negat Iob ita esse, cum querimonia, quod ignoret causam suae adflictionis.

Ab undecimo capite usq; ad decimum quintum, sequitur tertia disputatio de eodem argumento, inter Iob & tertium amicum Zophar Naamathiten, cui Iob proponit hanc questionem: Quare bonis interdum male sit. Deinde soluit ipsius argumentum, & tandem queritur de miseria omnium hominum in terra.

A Decimo quinto usq; ad Vicesimum secundum iterum ordine incipiunt tres amici Iob contra illum disputare. Primus Eliphas arguit Iob esse peccatorem. Id quod Iob non negat, sed
interim

PROPHET. ET APOST.

interim redarguit Eliphan & socios esse malos consolatores. Secundus Bildad commemorat quemadmodum soleat Deus multis plagis impios punire, et uult inferre Iob esse impium, quia multum à Deo punitur. Iob respondit in silentio suam esse fortitudinem. Tertius Zophar arguit: Malis bene esse quidem, sed non diu, & Iob talem esse contendit. Iob ostendit contrarium in utraq; parte uerum esse, scilicet & impijs diu bene esse in hac uita, Et se non esse impium.

A uicesimo secundo usq; ad 32. duo illi amici Iob, Eliphas & Bildad, tertio ipsum Iob adhuc uehementius aggrediuntur, eadem opinione, qua prius ex humana ratione nitebantur. Sed frustra. Stat enim Iob infracto, animo, tametsi iacet in summa miseria, Et nunc docet eos, nunc iterum addit querimonias, nunc se purgat coram amicis, quòd fuerit inculpatae uitæ.

A Tricesimo secundo usq; ad finem, concionatur tandem Deus ipse coram Iob, commemorans omnia opera suæ potentie, uolens ipsum docere, quòd iniuste ab eo sit accusatus. Ad quam concionem Iob ultimo capite poenitentiam agit et resipiscit, ac in integrum restituitur, nobis omnibus in exemplum ueræ poenitentiae. Tantum de libro Iob, in quo habetur de cruce

San

ISAGOGE AD LIBROS
Sanctorum, & de carnis impatientia, quæ con-
donatur Sanctis à Deo. Sit etiam gratia Deo in
eternum.

DE PSALTERIO
DAVIDIS.

Psalterium à Psallendo nomen habet, quod
canere significat, quia Carmine conscri-
ptum est ad canendum, Antiquitus uocatum est
SOLILOQVIVM, quia solius Christiani
hominis cum solo Deo colloquium habetur. Di-
citur & PARVA BILIA, quia breuiter
omnia, quæ in Biblijs habentur, continet, ut :

1. Historias.
2. Legem.
3. Promissiones.
4. Fidem.
5. Consolationes.
6. Pœnitentiam.
7. Bona opera.

Autor Psalterij DAVID Rex & Prophe-
ta est, dictante SPIRITV Sancto. Matth. 22.
Quomodo David in Spiritu uocat eum DO-
MINVM?

Sunt autem Psalmi numero centum et quin-
quaginta, qui tripliciter diuidi possunt.

Prima

PROPHET. ET APOST.

Prima diuisio.

Alij uocantur propriè Psalmi, alij uerò Hymni. Psalmi dicuntur, quoties Dauid aliquid à Deo petit. Hymni uerò, quoties pro accepto beneficio gratias agit.

Secunda diuisio.

Psalterium diuitur apud Ebraeos in Quinque libellos, qui discernuntur in uulgata editione Latina per Amen Amen, seu Fiat Fiat.

I. Primus libellus continet Quadraginta Psalmos & unum, qui sunt omnes ipsius Dauidis, Vnde & totum Psalterium ei adscribitur. Et durat hic primus libellus usq; ad Psalmum: Quemadmodum desiderat Cervus &c.

II. Secundus libellus continet 31. Psalmos, qui in principio filijs Choræ Cantoribus adscribuntur. Deinde sunt Dauidis omnes præter unum Assaphi, & ultimum Salomonis. Et durat hic secundus libellus usq; ad Psalmum: Quam bonus est Israel Deus &c.

III. Tertius libellus continet 17. Psalmos, quorum undecim Assapho, tres filijs Choræ, unus Dauidi, & duo postremi, duobus alijs cantorib. adscribuntur. Et durat hic libellus usq; ad Psalmum: Domine refugium factus es nobis.

F

Quartus

ISAGOGE AD LIBROS

IIII. Quartus libellus continet etiam 17. Psalmos, quorum primi nouem tribuuntur Mosi seruo Dei. Reliqui uerò Dauidi. Duratq; hic libellus usq; ad Psalmum centesimum septimum, Confitemini DOMINO &c.

V. Quintus libellus Quadraginta quinque Psalmos continet, quorum multi quidem Dauidi tribuuntur, Sed interim quidam incertis etiam autoribus, et signantur nunc ante Psalmum, nunc post Psalmum, nunc utroq; loco per Ebraicam uocem HALLELUIA, ut uideatur esse Gratiarum actio Deo pro tali Psalmo, cuius autor ignoratur. Et durat hic Quintus Liber usq; ad finem Psalterij.

Tertia diuisio.

Psalmi omnes sunt
Quintuplices. Nam
alij sunt

}	1. Orationes.
	2. Gratiarum actiones.
	3. Consolationes.
	4. Prophetie.
	5. Doctrinae.

I. Orationes sunt omnes Psalmi, quibus aliquid à Deo petimus. Ut, Miserere mei Deus &c. Item, Exaudi nos Domine. Item, Domine, ne in furore arguas me &c.

2. Gratiarum

PROPHETE, ET APOST.

I. Gratiarum actiones sunt omnes Psalmi, quibus gratias agimus Deo pro beneficijs acceptis, ut: Benedicite. Confitemini &c.

III. Consolationes sunt omnes Psalmi, quibus nos inuicem consolamur. Ut: Beati quorum remisse sunt iniquitates. Beatus uir &c.

IIII. Prophetie sunt omnes Psalmi, quibus predictus est MESSIAS cum suo regno, sua resurrectione, ascensione. Ut: Domine Deus noster. Eructauit cor meum uerbum bonum. Exurgat Deus, & dissipentur Gentes &c.

V. Doctrinae sunt omnes Psalmi, qui continent Historias & morum instructiones, Ut: Ecce quam bonum, & quam iucundum. Qui habitat in abdito Altissimi, & in umbra Omnipotentis commoratur, &c. Nisi Dominus edificauerit domum &c. Item, Super flumina Babylonis.

*Super hæc omnia multiplex
est vsus Psalterij, ut,
quoties*

1. Dolet tibi cor.
2. Humana ope destitutus es.
3. Ab hoste pressus.

E a A fua

ISAGOGE AD LIBROS

4. A furibus molestatus.
5. In exilium pulsus.
6. Insidijs aliorum obnoxius.
7. Vxore & liberis priuatus.
8. Paupertate pressus.
9. Morbis correptus.
10. Inuidia multorum pressus.
11. Contemptus habitus.
12. Ab officio depositus & c.

Obseruandum est autem, uulgatam editionem errare in numerandis Psalmis. Ideo secundum Ebraicam ueritatem numerari eos oportet.

Obseruandum est & hoc, Dauidem cum sua Cithara pingi, propter hos Psalmos, ab ipso Cithara decantatos.

DE LIBRIS SALOMONIS REGIS.

Salomoni Regi tres adscribuntur Libri, ut sunt Prouerbia, Ecclesiastes, et Cantica canticorum. Qui sic inter se diuiduntur. 1. Prouerbia pro iuuenili. 2. Ecclesiastes pro Virili. 3. Cantica uero pro senili etate: Nam liber Prouerbiorum continet doctrinam de obedientia, de bonis operibus & moribus, quibus ornatur
Chris

PROPHET. ET APOST.

Christiana iuuentus. Ecclesiastes continet doctrinam de cruce, & consolationes in tentationibus, quibus in Religione & pietate prouecti tentantur & adfliguntur. Cantica canticorum sunt quedam suaues gratiarum actiones, quibus pij hinc in plena senectute migraturi, Deo acceptum referunt totum hoc, unde sunt hic sustentati.

DE LIBRO PRO-
VERBIORVM.

LIBER Prouerbiorum præter hoc, quod continet egregias sententias, quibus docet partim timorem Dei & fidem in Deum, partim honestos mores in humana uita, clarissimam habet etiam orationem nomine Sapientiae, de uerbo Dei aeterno, quo omnia condita sunt, & gubernantur, quod est Iesus Christus Dominus noster.

Diuiditur autem hic liber in
hunc modum.

Ab initio usq; ad decimum caput sunt quedam communes adhortationes loco præfationis ad ea, quæ decent hominem Christianum, ut sunt adhortationes ad Sapientiam, Disciplinam, Intellectum, Honestatem & Probitatem, in 1. cap.

ISAGOGE AD LIBROS

In secundo capite, ad audiendum & discen-
dum uerbum Dei, additis promissionibus.

In tertio capite, ad credendum uerbo Dei,
ad rectè utendum bonis & possessionibus. Ad
patiendum aduersa in cruce.

In quarto capite, ad obedientiam erga pa-
rentes, additis promissionibus.

In quinto capite, ad castitatem, contra scor-
tationem & adulterium.

In sexto capite, ad confidentiam in Deum,
contra confidentiam in homines. Item, ad labo-
randum in iuuentute.

In septimo ad concordiam & castitatem
contra Adulterium, Idq; grauissimè.

In octauo & nono capitibus commendat Sa-
pientiam, hoc est, Verbum Dei præclarissimè.
Et huc usq; præfatio.

A decimo capite usq; ad uicesimum quin-
tum, subiicit Prouerbia seu Sententias, quæ cum
in singulis capitibus multæ & uariæ sint, non
possunt capitum summaria ostendi.

A uicesimo quinto usq; ad tricesimum ca-
put, sequuntur Prouerbia, quæ Salomoni qui-
dem adscribuntur, sed ex certo libro per Sebu-
am fortè & alios quosdam Scriptores Eze-
chie Regis, transcripta.

In ultimis duobus capitibus etiam sunt Pro-
uerbia

PROPHET. ET APOST.

uerbia Salomonis, sed sub alienis titulis. Ut Agur & Lamuel, quibus Salomon creditur esse appellatus. Primum à congregando, quia congregauit huiusmodi Prouerbia. Deinde à præsentia Dei, quia Deus tempore Salomonis fuit cum Israëlitis.

DE LIBRO QVI
ECCLESIASTES
DICITVR.

Secundus liber Salomonis Ecclesiastes dicitur, quia Salomon Ecclesiastes uocatus est, hoc est, Concionator, uel quia loquitur ad multitudinem, non ad unum tantum: uel propter sapientiam, qua copiose donatus fuit.

Querit autem hic liber in quouis uitæ genere & hominum institutione, firmam in hoc seculo felicitatem, sed non inuenit, nisi uanitatem.

Itaq; huc tandem perueniet, ut pronunciet, homini nihil melius esse, quam Deum timere, & mandata eius obseruare, ut quicquid in hoc seculo acciderit, homo tamen in iudicio Dei constet. Sed quia hæc sine Christo fieri nequeunt, ideo hic liber, ut reliqui, lectorem ad Christum mittit.

F Sunt

ISAGOGE AD LIBROS
Sunt autem duodecim capita,
quæ sic diuidantur.

Ab initio usq; ad octauum caput, mature ætatis uirum instituens, docet in mundi rebus nihil esse perpetuum, sed caduca et breuia uniuersa, quæ cernimus. Et damnat omnes, qui felicitatem alibi, quam in Deo ponunt. Damnatur enim post Præfationem, quæ de rerum natura agit,

In Capite:	1. Sapientiam
2. Letitiam
3. Instabilitatem
4. Violentiam & calum-
nam
5. Mutiloquium, & gar-
rultatem & men-
daciū
6. Auariciam
7. Breuitatem dierum | } huius mundi. |
|------------|--|----------------|

Ab octauo capite usq; ad finem proponit sapientiam cum suis effectibus, & deinde fructibus, uera nimirum pœnitentia, uitæ emendatione, Eleemosyna, & c. Docetq; uerè beatos esse, qui Deo coniunguntur, & uniuntur per religionem & pietatem, simulq; usum legitimum aliarum rerum.

In fine

PROPHET. ET APOST.

In fine recenset incommoda Senectutis atq;
destitutionem omnium uirium eius, qui morti
appropinquat. Viuat igitur unusquisq; in timo-
re Dei, faciatq; fideliter officium suum, & re-
bus à Deo creatis utatur ad gloriam Dei.

DE CANTICORVM

LIBRO.

Tertius liber Salomonis est, cui titulus est
CANTICA CANTICORVM.
Edidit enim Salomon multa Cantica, nempe,
Mille & quinq; 3. Reg. 4. Sed quia istud Canti-
cum cæteris omnibus & excellentius est, &
gloriosius, uocatur Cantica Canticorum. Con-
tinetq; sub Metaphora Sponsi & Sponse, Chri-
sti et Ecclesie seu omnium piorum arcana my-
steria. Nam etsi Carmen est Eucharisticum, quo
aguntur gratiæ Deo, quòd ornauerit Israeliti-
cam politiam maximis beneficijs, Regno scilicet
& Sacerdotio: Tamen adumbrat Regnũ Chri-
sti, pro quo gratias agunt Deo omnes, qui bo-
num certamen hic certauerunt, quibus reposita
est corona iusticiæ in coelo, dum suo sponso for-
maliter & eternaliter coniunguntur.

Quia autem non potest diuidi in partes,
cum per octo capita, sit perpetuum quoddam

F 5 collos

Y S A G O G E A D L I B R O S
colloquium Sponse & Sponsi CHRISTI,
cum suis promissionibus, & piorum fide apprehendentium promissiones, Summa hæc tenenda est, quòd hic paruus liber continet præclara Encomia:

- I. De regno Dei.
- II. De Ministerio uerbi.
- III. De uarietate donorum Spiritus sancti.
- IIII. De perpetua felicitate propter Christum.
- V. De defensione.
- VI. De tranquillitate.
- VII. De pace &c.

D E L I B R O S A
P I E N T I Æ.

Q Vanquam hic liber ex titulo uidetur esse Salomonis, tamen adscribitur PHILONI, Iudæorum sapientissimo & doctissimo, qui Legatum Iudæorum egit apud Imperatorem Caligulam, contra cuius et similium impiorum Principum tyrannidem, hunc librum Philo Iudæus scripsisse uidetur, Vt meritò Philosophia, seu Philonis sapientia dici possit, Liber

PROPHET. ET APOST.

ber nostris temporibus admodum conueniens.
Commendat enim Verbum Dei contra seuitiam
am & tyrannidem impiorum, qui suis subditis
uerbum Dei fauere nolunt, sicuti Caligula Iu-
deis suam religionem interdixit.

Obseruabis autem Sapientiam in hoc libro
uocari uerbum Dei, & librum hunc interpre-
tationem esse primi præcepti. Inde tandem om-
nis sapientia promanat.

Porro Capita huius Libri sunt
Vndeuiginti, quæ sic di-
uidantur.

I. Ab initio usq; ad sextum Caput, instituit
collationem inter iusticiam piorum, & cogita-
tiones impiorum. Deinde, inter bonitatem pio-
rum, & consilia impiorum. 3. Inter simplicita-
tem piorum & Tyrannidem impiorum. 4. In-
ter Martyrium fidelium, & inter infelicitate-
tem infidelium. 5. Inter constantiam, præmia et
felicitatem piorum, & inter condemnationem
impiorum.

II. A sexto capite usq; ad decimum ponit gra-
uissimas adhortationes, quibus hortatur impios
ad

ISAGOGE AD LIBROS

ad amplectendam sapientiam, id est, uerbum Dei, & disciplinam, id est, poenitentiam & resipiscentiam, ubi sapientiam indicat acquiri fide & oratione.

III. A Decimo capite usq; ad Decimum sextum commendat sapientiam, & exemplo Patriarcharum, & à miraculis ac beneficijs Dei uarijs erga suum populum, idq; contra idolatriam & impietatem, cuius maledictionem ponit. Item subsannationem & detestationem interdum laudat misericordiam Dei.

IIII. A Decimosexto capite usq; ad finem libri iterum confert iusticiam & premium piorum, cum iniusticia & poenis impiorum, inferendo exemplum de interitu Ægyptiorum. Tantum de hoc libro, ex quo multa Ecclesiastica cantica sunt desumpta.

DE LIBRO IESU
SYRACIDÆ.

Hic liber, huc usq; uocatus ECCLESIASTICVS, hoc est (ut quidam interpretantur) Ecclesiastica disciplina, multum usitatus, tametsi inter Canonicos libros non sit
repu-

PROPHET. ET APOST.

reputatus, uocatur proprio nomine IESV
SYRACH, ab autore (ut indicat Præfatio)
uixit post omnes ferè Prophetas in ultima par-
te, paulò ante Christi aduentum in carnem, Vir
admodum pius & doctus, nimirum ex Schola &
Bibliotheca Ægyptiorum in lucem prodiens,
hunc librum ex multorum doctorum hominum
scriptis concinnauit.

Est autem Liber insignis, atq; in usum uul-
gi conuenientissimus & utilissimus, unde ciuis
aut Pater familias discat Pietatem, Probitatem,
& Prudentiam, Qualiter se gerat. Primum er-
ga Deum. 2. Erga uerbum Dei. 3. Erga Mini-
stros uerbi. 4. Erga Parentes. 5. Erga uxorem
& liberos. 6. Erga proprium corpus. 7. Erga
seruos. 8. Erga Possessionem. 9. Erga uicinos.
10. Erga amicos & inimicos. 11. Erga Magi-
stratum, & ultimo, Erga omnes homines, ut
meritò liber de domestica disciplina uocari
possit.

Cùm autem non possit commodè per capi-
ta discerni, quia non est liber ordine partium
conscriptus, sed ex multorum doctorum libris
collectus, & tumultuariè congestus, quemad-
modum Apes ex uarijs floribus suum colligunt
fauum, Satis est, in genere quæ continet, indi-
care.

Pri-

ISAGOGE AD LIBROS

- I. Primum prouerbiales sententias, enigmata & similitudines continet, ut hoc nomine Iesus Syrach imitator Salomonis esse uideatur.
- II. Deinde peculiare quasdam antiquas & diuinas, de uiris Deo probatis, historias continet.
- III. Præterea pias aliquot orationes et hymnos egregios Deo fundit & canit.
- IIII. Postremo quibus beneficijs Deus populum suum sit dignatus, quibusq; malis inimicos suos cumularit, indicat.
- V. In summa, liber est diuina sapientia refoertissimus.

DE LIBRIS PROPHETARVM.

SEquuntur libri PROPHETALES. sunt autem Prophetæ sedecim. Quatuor maiores, & duodecim minores, de quibus supra.

Summa doctrine Prophetarum hæc est. Primo quod docent de futuro regno Christi. 2. Deinde multis exemplis & historijs exponunt primum præceptum. 3. Consolantur adflictas conscientias, & securis mimantur. 4. Damnant idolatriam Iudeorum, quam fornicationem uocant.

EST

PROPHET. ET APOST.

EST autem IDOLATRIA seu Spiritua-
lis Fornicatio, quando populus colit Deum ue-
rum non secundum Verbum & mandatum
Dei, sed secundum suam Bonam (quam uocant)
opinionem, Vide Iudicum 7. & 17. Item, 3. Re-
gum 12. Item Osee 2. Nam illa opinio prohibita
est Deut. 12.

DE LIBRO ESAIÆ
PROPHETÆ.

ESAIAS inter Prophetas, quorum scripta
post Dauidem extant, iure & merito pri-
mas tenet. Primum enim coniunctus est
CHRISTO, non solum fide, sed etiam pro-
pinqvitate sanguinis. Vocat enim Christum
Patruelem suum, capite 4. Putant autem,
Amos patrem Esaie, fuisse fratrem Regis A-
mazie, e cuius linea Christus natus est. Deinde
scripsit de Christo & regno eius, non solum
plures conciones, quam alij Prophetae, sed eti-
am clariores ferè ac illustriores, quam Euange-
liste. Ideo magis Euangelista quam Propheta di-
cendus esset.

Vixit autem Esaias tempore transmigratio-
nis decem Tribuum sub VZIA et Ezechia, Re-
gibus

ISAGOGE AD LIBROS

gibus Iude, cum Osea, Ioel, Amos & Michea in secundo centenarij quarti Millenarij annorum Mundi Prophetavitq; ultra centum annos.

Continet autem liber Esaie Prophetæ, primum Prophetias Legales & Euangelicas. 2. Historias, ut Ezechie Regis. 3. Exhortationes ad Iudeos & Gentes. 4. Consolationes. 5. Orationes. 6. Gratiarum actiones.

Sunt autem in libro Esaie Sexaginta sex capita, quæ sic diuidantur.

I. Ab initio usq; ad 13. caput agit cum Iudeis nunc acriter eos reprehendendo, nunc contra eos, nunc pro eis Prophetando. Pertinacibus enim horrenda mala minatur. Resipiscentibus uero præclaras de Christo promissiones; eos consolando proponit. Quam partem claudit Gratiarum actione.

II. De decimotertio capite usq; ad 24. transit ad Gentes, & contra eas concionatur et uaticinatur, ubi nominatim perstringit. I. Babylonios. II. Philistæos. III. Moabitas. IIII. Damasceenos. V. Ismaelitas. VI. Ægyptios. VII. Tyrios. VIII. Sidonios, ut pote malos Iudeorum uicinos, idolatras & populo DEI semper infensos

PROPHET. ET APOST.

fos, quibus deuastationem et alia horrenda mala uaticinatur: Nec interim negligit promissiones factas Gentibus ad fidem conuertendis.

III. A uicesimoquarto usq; ad 36. redit ad Iudeos, quibus iterum dura concionatur propter illorum incredulitatem. Minatur enim superbae Synagoga & impijs Iudeis captiuitatem & alia infortunia, quodq; penitus à Deo deserentur. Pios uerò & probos consolatur, quòd Deus sit reliquias & pusillum suum gregem seruaturus. Interim non omittit gratiarum actiones pro Euangelio reuelando in nouo Testamento.

IIII. A Tricesimosexto usq; ad Quadragesimum caput, recitat Historiam Ezechiae, Regis Iuda, quem utpote pium & ardentem orantem Deum, & contra impium Regem Assyriorum Sennaherib, & morbo periculosissimo laborantem, exaudiuit.

V. A Quadragesimo capite usq; ad finem iterum agit cum Iudeis, nunc illorum incredulitatem & idolatriam acriter reprehendendo, nunc eos, ut captiuos in Babylone futuros, consolando. Interim multas egregias Prophetias & promissiones de regno Christi, de Ecclesia conseruanda, et uocatione Gentium, in medium proponit. Legi subiungens Euangelium, reprehensione

ISAGOGE AD LIBROS
hensionem consolationem per Euangelium, ut ue-
rius Euangelista quam Propheta dici possit.
Tantum de libro Esaie.

DE LIBRO HIERE-
MIÆ PROPHETÆ.

HIEREMIAS filius Helchiae sacerdotis
coepit prophetare Decimotertio anno
regni Iosiae, quando Rex & Sacerdotes & Po-
pulus perditissime uiuebant, donec inuentus
fuit liber Legis diuinae in domo DOMINI,
ab Helchia, patre Hieremie. Tunc Rex pia in-
duens uiscera cultum Dei restaurauit, & idola-
triam exterminauit, ut posterior liber Regum
cap. 22. testatur.

Prophetauit uero Hieremias à Decimoter-
tio anno Iosiae, usq; ad captiuitatem Babyloni-
cam, annis fere 41. Prophetauit autem de Ba-
bylonica captiuitate & uastitate urbis Ieroso-
lymae, adeoq; tempus captiuitatis fore septua-
ginta annos praedixit. Vbi nobis obseruandum
est, quod quanto propius accelerat poena, tanto
peiores & obstinatioris fiunt impij, quod ap-
paret ex Hieremia pariter, & ex hoc nostro
tempore uerum esse.

Quanquam autem in Prophetarum libris
non

PROPHET. ET APOST.

non potest ordo Capitum observari, quia sermones ex ore Prophetarum collecti, magis quam ab ipsis Prophetis scripti esse videntur: tamen est quodam prodire tenus, si non datur ultra. Hieremias igitur tria precipue tractat, eaque non ordine, sed crebris repetitionibus inter se commixta.

Primum concionatur et obiurgat uehementer impios Iudaeos. Deinde praedicat poenam, nempe uastationem urbis Ierosolymitanae. Postremo uaticinatur etiam, ut alij Prophetae, de Christo & regno eius, & de nouo Testamento.

1. Ab initio usque ad uicesimum caput (praeter historiam, qua uocatus est a Deo per uisionem, & signa, nimirum uirgam uigilantem, & ollam ebullientem, quibus Deus ostendit iram suam subitanam & uehementem contra populum suum peruersum ac rebellem, per Regem Babylonis, uirgam & ultorem Dei) Praeter, inquam, hanc Historiam, reprehendit Ieremias Iudaeorum impietatem, idolatriam, scandala, flagitia, & crudelitatem in Prophetas, ut omnes fere conciones sint poenitentiales, seu ad poenitentiam grauissime adhortationes, praeter Prophetias de captiuitate Babylonica, & praeter consolationes, quibus & DEVS Propheta

ISAGOGE AD LIBROS

phetam contra tentationes, & Propheta populum è captiuitate liberandum consolatur.

II. A uicesimo usq; ad quadragesimum præter historiam de cruce & calamitate Prophe-
ta, & præter egregias promissiones, de reditu
ex captiuitate, de Christo, & c. populo Iudaico,
& præcipue Principibus minatur extrema,
nempe captiuitatem & omnia mala, quæ per
hoc exaggerantur, quòd Deus ipse significat,
se uelle stare à parte Chaldæorum contra suum
populum, & unà cum Chaldæis affligere popu-
lum suum, quod omnium est horribilissimum,
scilicet, Deum non esse cum suo populo, sed con-
tra suum populum.

Deinde minatur etiam falsis Prophetis &
Prædicatoribus, qui dixerunt Principibus &
populo placentia, & non secundum uerbum
Dei.

Postremò recitat historiam de Zedechia re-
ge, quòd sicut contempto uerbo Dei confugiebat
ad humana præsidia, sic etiam accidit ei cum
suis miseria & calamitates, quæ est merces Ty-
rannorum.

III. A Quadragesimo capite usq; ad finem
libri, præter exempla uaria, quòd scilicet Deus
Prophetam liberat & seruat, Quòd Deus ue-
rus est in suo uerbo, Et quòd uerbi sui contem-
tores

PROPHE. ET APOST.

tores punit. Deinde præter admonitiones ad Iudeos in Ægypto, & consolationem, qua Baruch Scribam suum Hieremias consolatur, uaticinatur contra uicinas gentes, Ægyptios, Philistæos, Moabitas & alia regna. Deinde contra Regnum Babylonis, per Medos & Persas destruendum.

Postremò claudit librum historia deuastationis Ierusalem, & populi in Babylonem abductione, ut uideat unusquisq; Dei consuetudinem, qua solet punire eos, qui contempto uerbo Dei non emendant uitam suam, nec agunt pœnitentiam. Tantum breuiter de Hieremiæ libro.

DE THRENIS SEV
lamentationibus Hieremiæ
Prophetae.

IN hoc libello, quem inscribunt THRENOS, id est, Lamentationes Hieremiæ, deflet Propheta uastationem Ierosolymæ & Regni Iuda, et populi miseram captiuitatem, quam nec comminationibus nec promissionibus potuit auertere propter populi incredulitatem & uerbi Dei contemptum: Subinde uerò promissionibus Dei sese consolatur & populum, atq; precibus suis committit hanc causam Deo.

G 5

Scri

ISAGOGE AD LIBROS

Scribuntur autem hi Threni hoc ordine in Ebraeo, ut primus uersus incipiat ab Aleph, secundus à Beth, Tertius à Gimel, & sic consequenter seruata literarum Alphabeti serie, propter memoriam hoc modo iuuandam, sicut hodie à quibusdam idem obseruatur.

Porrò sicuti sunt quatuor Capita per orationem Hieremie in quinto capite, sic sunt etiam quatuor Carmina, iuxta repetitionem Alphabeti, in singulis capitibus.

in Capite	}	1. De infortunio poduli
& regni Iudaici	}	cum plane
ctu conquiritur.
		2. De negligentia Prophetarum		
		3. De misericordia Dei		
		4. De destructione Templi, fame, & alijs
pœnis populi Iudaici, per peccatū
commeritis		

DE LIBRO

BARVCH.

Liber BARVCH ab autore nomen habet, quicumq; is fuerit. Nam non est uerisimile, fuisse Baruch scribam Hieremie, cuius fit mentio Hieremie 45. sed alium quendam eiusdem

PROPHET. ET APOST.

dem nominis, sed non tanto spiritu donatum. Ideo constat etiam hunc librum non esse magni momenti, sicuti neq; Tertius & Quartus Esdrae.

Continet autem hic liber BARUCH, præter Epistolam adiectam quinque capita, quorum summa hæc est. Sicut scripsit hunc libellum in captiuitate Babilonica, sic tribuit etiam Deo iusticiam, qui meritum Iudæis supplicium irrogarit.

Secundò confitetur peccatum, accusatque Gentis suæ ceruicosam inobedientiam atq; perfidiam.

Præterea ueniam orat delictorum, & ut Deus sui populi misertus tandem reducat eum in patriam.

Postremò, ut fidem in cordibus illorum excitet, promittit restitutionem Israelis.

Epistola uerò Hieremiæ adscripta, & adiecta libello Ruth, est admonitio contra Idololatriam, ne captiui in Babylonia, à DEO uero auersi Deos Babyloniorum reuereantur. Idcirco grauissimè inuehitur in Idololatriam, suadens ut uerum Deum adorent, & ei soli seruiant. Esaias à diuina uisione, Hieremias à diuina altitudine nomen habere uidetur.

G

DE

ISAGOGE AD LIBROS
DE LIBRO EZECHIELIS
ELIS PROPHETÆ.

EZechiel, qui à fortitudine nomen habet, in Chaldaea prophetauit, exordians suam Prophetiam iuxta fluuium Chebar. Ductus est enim sub Ieconia Rege Iuda (qui & iunior Ioachim dictus est) cum Daniele & reliquis Iudæis in captiuitatem, sexto anno priusquam Ierusalem & Templum penitus fuit desolatum.

Fuit autem seruus Sacerdotis, sicut Hieremias, & eodem tempore cum Hieremia, nec non idem argumentum tractans, scilicet, de captiuitate Babylonica. Nisi quòd Hieremias Ierosolymis, Ezechias autem in Chaldaea seu Babylone prædixit Iudæorum futuram calamitatem. Deinde Ezechiel ordinè Hieremiam Prophetam sequitur, ita ut Hieremias sit prior annis & officio, Ezechiel posterior, Atq; hi mutuò Prophetias comprobarunt. Nam dum illi, qui sub Ieconia in Babylonem migrauerant, impatientia fracti inciperent aegrè ferre, quòd obedierant uoci Prophetiæ Hieremiæ, cuius persuasum abducti se dederant Babylonijs, ab hoc à Pseudoprophetis sollicitati, quasi à Propheta Hieremia seducti fuissent, Deus excitauit hunc Ezechielem Prophetam in Babylone, ut confirmaret

PROPHET. ET APOST.

ma-
I I= maret Prophetiam Ieremie, & captiuos conso-
laretur.

Diuisio summaria Prophe-
tie Ezechielis.

in
ro=
nim
im
s in
lem
re=
nec
ca=
le=
sa=
ta=
o=
n=
u=
li,
m=
o-
r=
à
ta
nc
r=
et

A primo capite (præter obscuram illum
Quadrigarum uisionem, de Christi regno in o-
mnes quatuor angulos Mundi dilatando, quam
accepit Ezechiel à Domino, statim in ipsa sua
uocatione, quæ durat usq; ad quartum Caput)
uersatur in hoc uno potissimum usq; ad uicesi-
mum quintum caput, quod prædicit multò duri-
us et uehementius quàm Hieremias, quomodo Ie-
rosolyma destruat, & populus cum regibus
& principibus pessum eant. Interim tamen ad-
dit promissiones de reditu in terram Iuda.

Porro ostendit Propheta, Primum Peccata.
II. Perfidiam. III. Scelera. IIII. Supplicium. V.
Captiuitatem Zedechie Regis & populi Iudai-
ci, Interdum per Visiones, ut cap. 4. 9. 10. 11. De-
inde per Figuras, ut cap. 45. Nunc per Similitu-
dines, ut cap. 12. 15. Item per Ænigmata, ut cap.
17. Nec non per Carmina, ut cap. 19. item per
Allegorias, ut cap. 23. 24. Interdum per Prophe-
tiam & manifestas predictiones & criminatio-
nes, ut cap. 6. 7. 11. 14. 16. 20. 21. 22.

A Vicesimo quinto usq; ad 34. Gentibus Iu-
dæ

& 5 dæ

ISAGOGE AD LIBROS

deæ regioni uicinis (quia uocibus ridiculis & contemptibilibus insultabant Iudæis, fauentes illis cladem illam, et quòd unum Deum colerent, exprobrantes) multa sicut alij Prophetae aduersa uaticinatur, quòd generalem cursum operum Dei delinearet. Nam fermè cum impiorum successu & credentium oppressio apparet, & e contra horum salus cum illorum interitu commiscetur.

Porro gentes, contra quas propheta, sunt I. Ammonita. II. Moabita, III. Idumæi. IIII. Palestini, cap. 13. V. Tyri, cap. 26. 27. VI. Sidonij, cap. 28. VII. Ægyptij, cap. 29. 30. 31. 32. Quibus addit capite tricesimo tertio grauem exhortationem ad pœnitentiam, Tubæ sonanti comparans Ministerium Verbi.

A Tricesimo secundo capite usq; ad quadragessimum, præter malorum pastorum taxationem et Idumæorum increpationem, pulcherrimè de Spiritu & Regno Christi, & qui tyranni prope finem Mundi in Regno Christi futuri sint, nimirum GOG & MAGOG (id est, Turca, iuxta communem interpretationem) uaticinatur. Vtitur interim egregijs paradigmatibus seu similitudinibus, ut cap. 37. de ossibus aridis ducto argumento à resurrectione corporum.

A Quæ

PROPHET. ET APOST.

A Quadragesimo capite usq; prophetat de reedificatione Ierusalem, & diuisione terre secundum Tribus duodecim, in consolationem Iudeorum, quò non dubitarent de reditu in terram promissionis, & Religionis atq; Politicæ restitutione, Que tamen omnia spiritali illa uisione (sicut in principio de uisione quadrigarum) uidentur adumbrare cœlestem ciuitatem, id est, Ecclesiam Christi, quæ cœlestis & æterna Ierusalem uocatur, de qua in Apocalypsi.

DE LIBRO DANIELIS
PROPHETÆ.

DANIEL, qui à iudicio diuino nomen habet, primùm in Babylone sub Ieconia rege iuuenis adhuc admodum, abductus est. Deinde Regio fauore promotus est, præsertim postquam Regis Nabuchodonosor somnia interpretatus est. Postremò mansit ibi septuaginta annos, & uixit usq; ad tempora Cyri Regis Persarum, ut in fine primi capitis apparet, & ex capite 9. manifestum est. Is tam insigni Spiritu præditus fuit, ut non solum uiderit uenturum regnum Christi, & mansurum perpetuò, atq; alia regna destructurum, sed etiam numerauit Hebdomadas annorum, quibus Christus uenturus esset.

Nam

ISAGOGE AD LIBROS

Nam in hoc totus incumbit, ut Christi gloriosum & æternum Regnum magnificè efferat ac prædicet, & præ illo omnia regna mundi uana & caduca ostendat.

Porro hic obseruandum est, Danielelem uti Chaldaico sermone usq; ad initium octauæ Capituli. Præterea quòd canticum trium puero- rum, & Susannæ ac Belis historię, ac fabulæ Draconis neq; in Chaldaico, neq; Ebraico sermone habeantur, neq; testimonium habeant in sacra scriptura, quòd Daniel sit istorum libellorum autor. Ideò separantur in correctionibus Biblijs à scripto Danielis, & seorsum per se ponuntur, suam habentes utilitatem ad ædificationem. Sunt autem in libello Danielis,

1. Exempla, 1. 2. 4. 5. 6. cap.
2. Historię, 2. 3. cap.
3. Reuelationes, 2. 4. Cap.
4. Visiones, 7. 8. 10. cap.
5. Miracula, 3. 6. cap.
6. Conciones, 4. 5. cap.
7. Orationes, 9. cap.
8. Gratiarum actiones, 2. cap.
9. Prophetię, 9. 11. 12. cap.

DVO

PROPHET. ET APOST.
DVODECIM CAPITA
*Danielis à se inuicem sic
discernuntur.*

In primo capite præter historiam de Daniele, & socijs eius, educatis in aula Regis Babylonie, proponitur egregium exemplum Pietatis in Daniele, quomodo uixerit inter Gentes.

In secundo refertur Regi et somnium et interpretatio eius à Daniele, de quatuor Monarchijs, ubi pingit, I. Res Babyloniorum. II. Persarum. III. Græcorum. IIII. Romanorum, sub quibus omnibus Iudæi affligerentur.

In tertio capite describitur Idolatria Regis (post defectionem) impietas, & miraculum liberationis trium Puerorum ab incendio.

In quarto capite describitur præter somnium de Arbore, qua regnum Babylonicum depingitur, pœna superbiæ Regis, & in gratiam post pœnitentiam actam receptio, peccatorumque condonatio.

In quinto capite describitur primùm Tyrannis Balsazari Regis, filij Regis Nabuchodonosor, in abusione sacrorum uasorum. Deinde pœna quoq; illius tyrannidis, quòd & regno & uita priuatus sit.

In sex

ISAGOGE AD LIBROS

In sexto describitur Danielis liberatio, & impiorum uindicta sub Dario, rege Babyloniorum.

In septimo uidet Daniel somnium de quatuor Bestijs, quibus quatuor Monarchiæ comparantur.

In octauo uidet aliud somnium de afflictione sub impio Antiocho, Alexandri Magni successore.

In nono deinde orat pro liberatione Iudeorum à captiuitate Babylonica, & exauditus, fit certior de aduentu Messiae, per Angeli Gabrielis annunciationem de septuaginta Hebdomadibus.

In decimo singulare quiddam de Angelis scribit, quòd contra malos Angelos pro defensione piorum hominum, atq; regnorum, pugnare non desinant.

In undecimo uaticinatur ordine de mutatione regnorum, & prædicit, sub quibus Monarchijs Iudæi priusquam Messias ueniret, affligerentur. Primumq; Darius ultimus Rex Medorum ab Alexandro sit interfectus. Deinde mortuo Alexandro regnum Græcorum sit in quatuor regna diuisum, ut: I. in Asiam. II. Syriam. III. Ægyptum. IIII. Græciam. Postremò quomodo Antiochus pro sua Tyrannide populum Iudaicum adflixerit, donec à Iuda Maccabæo prohiberetur & arceretur.

In duos

PROPHET. ET APOST.

In duodecimo uiticinatur (iuxta communem interpretationem) sub nomine Antiochi de ANTICHRISTO, quemadmodum & Paulus, 2. Theff. 2. locum hunc interpretatur. Porro per regnum Antichristi intelligit non solum Papatum, sed etiam regnum Turcicum seu Mahometicum, à quibus Ecclesia Christi sub finem mundi uexaretur.

CANTICVM Trium puerorum uulgata editione locum habet in tertio capite Danielis, ubi creaturas omnes ad laudandum Deum inuitant.

Historia Susannæ consolatoria hæc est, quod homines mendaces & calumniatores produntur tandem, & ignominia adficiuntur. Qui uerò sunt integri et candidi, liberantur ab infortunio.

Historia Idoli Belis fraudem Papistarum etiamnum hodie prodit, qua miseros homines per suas imposturas seduxerunt hætenus, & adhuc multis in locis seducunt.

Hætenus de quatuor maioribus Prophetis, Sequuntur nunc duodecim minores Prophetæ, in quorum libris unum illud præcipuum argumentum est, quòd cupiant Christi regnum propagare & amplificare, tametsi diuersis rationibus, Ut:

I. OSEAS.

ISAGOGE AD LIBROS

- I. OSEAS. } Prophetarunt contra
 II. IOEL. } decem Tribus, seu re-
 III. AMOS. } gnum Israel.
 IIII. MICHEAS. }
 V. SOPHONIAS uaticinatus est contra
 Ierusalem.
 VI. IONAS prophetarunt contra Ni-
 VII. NAHV M nuitas.
 VIII. ABACVC contra Babylonem.
 IX. ABDIAS contra Edom.
 X. HAGGÆVS } Populum ad reedi-
 XI. ZACHARIAS } ficandam ciuitatem
 XII. MALACHIAS } urgebant.
 Adhuc aliter.

An: ante
Christū
natum.	{	1. IONAS	{ Achab } Regi-
			Sub { Ierobo } bus Is-
		2. ABDIAS	{ am } rael.
		3. ESAIAS.	{ Sub Vfia & Eze-
		4. OSEAS	{ chia Regib. Iuda
		5. IOEL.	{ tempore migratio
An: 496	{	6. AMOS	{ nis decem Tribu-
uixerūt		7. MICHEAS	{ um. Paulò post,
& Pro-	{	8. NAHV M	{ sub Manasse rege
phetae		9. ABACVC	{ Iuda, anno 756.
rūt Pro	{	10. HIEREM:	{ Instante migratio
pheta		11. SOPHON:	{ ne Iuda, an: 663.
	{	12. EZECH.	{ In ipsa captiuita-
	{	DANIEL.	{ te Iuda, an: 598.

HAGGÆVS

PROPHET. ET APOST.

HAGGÆVS } Post populi reditum ex
ZACHARIAS } Babylone 559.
MALACHIAS }

DE LIBRO OSEÆ
PROPHETÆ.

OSEAS à salute nomen habet, propterea
& legitimam suam uxorem ex mandato
Dei duxit, sed cum tali ignominia, quòd sit uo-
cata Scortum illius, ut fit, ubi mundus furit con-
tra Ministros uerbi. Absit igitur, ut Prophetam
in fornicatione uixisse sentiamus.

In initio concionum suarum despondet Isa-
raelitas Domino Deo nostro in iusticia & ius-
dicio, in misericordia & miserationibus, et re-
conciliat eos Dauidi Regi suo. Sic enim uocat
Christum ex stirpe Dauidis nasciturum.

In fine autem minatur Morti magna seue-
ritate interitum. ERO (inquit) MORS
TVAO MORS. ERO MORSVS
TVVS INFERNE &c. Interim fortiter
& constanter in Israelitas, contra Idolatriam
Principum, Sacerdotum & populi prædicauit.
Deinde, de CHRISTO & regno ipsius po-
tenter uaticinatus est, ut sunt hæc omnium Pro-
phetarum duo peculiaria officia, alterum ex

H Lege,

ISAGOGE AD LIBROS

Lege alterum ex Promissionibus, pro quibus ut
Heretici & Seditiosi ad mortem ducti sunt.

Ab initio usq; ad 14. caput, sunt uaticinia,
& obiurgatorie conciones contra regnum Isa-
rael, quod propter Idolatriam, quam spiritua-
lem Fornicationem uocat, non solum populus,
sed etiam Principes & Sacerdotes captiuitate
corporali & aeterna (nisi egerint ueram poeni-
tentiam) à Deo puniantur. Mitigat enim istas
comminationes promissionibus Dei, ne despe-
rent, sed ad Deum reuertantur.

Cap. 2. 3. 11. 13. & 14. sunt etiam uaticinia
& consolatorie conciones de Regno Christi,
& Euangelij prædicatione, de uictoria Christi,
super Mortem & Infernum. Pariter & de po-
puli Israelitici aeterna captiuitate, & liberati-
one per fidem in Misericordiam Dei propter
Christum.

DE LIBRO IOELIS PROPHETÆ.

IOEL, qui ab incoando uel desiderando, no-
men habet, quis fuerit, ex qua Tribu, quo tem-
pore, aut sub quibus Regibus uixerit, incertum
est, præsertim quia ipsemet nullam de hoc men-
tionem facit, nisi quòd creditur fuisse eodem
tempo.

PROPHET. ET APOST.

tempore cum Osea & Amos. Is interim dum
contra regnum Israel uaticinatur, totus in hoc
serè uersatur, ut ostendat, quanta mala orbi im-
mineant, propter multiplicia scelera & graui-
peccata. Vnde & Diuus Petrus in die Penteco-
stes suam sumsit concionem Act. 2. Et Diuus
Paulus allegat Ioclis dictum ex capite secundo.
Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus
erit, Rom. 10.

Capite primo uaticinatur contra Regnum
Israel, fore ut Israelitæ in Assyriam abduceren-
tur. Intelligit enim Assyrios per hæc quatuor
genera Vermium, depascentium frumenta &
fructus, scilicet, per Erucam, Locustam, Bru-
chum, & Rubiginem, indicans Israeliticum re-
gnum ita paulatim ab Assyrijs depopulandum
& uastandum.

Capite 2. & 3. postquam Regi Assyriorum
suum interitum prædixit, ad finem usq; de Chri-
sti Regno, de Spiritu sancto, & de cælesti Ieru-
salem uaticinatur.

Quòd autem VALLIS IOSAPHAT
meminit in ultimo capite, non tam de extremo
iudicio uidetur intelligi debere (tametsi à iudi-
cio nomen habet) quam de Ecclesia Christi (si-
cuti VALLIS ACHOR in Osea) in qua
Gentes iudicantur esse peccatores, & uocantur

ISAGOGE AD LIBROS
ad pœnitentiam per uerbum Dei, Spiritus sanctus
enim arguit Mundum de peccato.

DE LIBRO
AMOS.

AMOS ab onere seu iugo nomen habet, &
plus, quàm alij Prophetæ omnes, respondet
suo nomini singularis uehementia sua, qua
per totum librum reprehendit Israelitas, et in-
uehitur in eos, tametsi peregrinus apud eos,
ut pote natus in tribu IUDÆA, neq; filius Pro-
pheta, sed Pastor & homo Plebeius, ut ipsemet
ut secundo capite testatur.

Vixit autem temporibus Osee & Esaie, si-
cut est Deus potens uocare tales subito quodam
& diuino miraculo, contra impiam potesta-
tem, quam ordinariam uocant, ubi necessitas po-
stulat, sicuti ex rudibus & illiteratis Piscatori-
bus Spiritus sanctus fecit Apostolos.

Creditur autem Amos interfectus esse ab
impio Sacerdote Amasia fuste Fullonis.

Capita huius libri sunt nouem, quæ
sic discernantur.

Ab initio usq; ad Quartum caput uaticin-
tur contra uicinos Reges Iudæorum & Israe-
litarum,

PROPHET. ET APOST.

litarum, ut fuerunt Reges Syriae, Reges Palaestinae, Tyri, Edom, Ammon, Moab, & dicit fore, ut à DEO uicissim & ipsi puniantur. Deinde Reges Israel & Iuda simul, cum admonitione de non contemnendis Dei Prophetis, uaticinatur.

A quarto capite usq; ad septimum prophetat seorsum contra Regnum Israel, & ipsis horribilia à Deo minatur. Primò Famem. 2. Caritatem annonae. 3. Pestem. 4. Rubiginem. 5. Gladium. Et per Assyrios tandem deuastationem, interim etiam, dum peccata illorum taxat, hortatur ad poenitentiam.

A septimo capite usq; ad finem, praeter tres uisiones, quas uidit contra Regnum Israel (ut sunt I. De examine Locustarum. II. De igne incenso. III. De regula super murum) conflatur cum impio AMASIA Sacerdote, cui minatur summum infortunium. Deinde conuincionatur de diuitum auaricia, & oppressione Pauperum.

In fine locum insignem subiungit, de Regno Messiae, qui citatur à IACOBO Apostolo, Actorum decimoquinto. Sicut etiam locus in quinto capite citatur à Stephano, Actorum septimo.

H 3 Quod

ISAGOGÆ AD LIBROS

Quòd autem in primo capite de Tribus & Quatuor peccatis loquitur, peccati magnitudinem, & multitudinem adeoq; impœnitentiam & defensionem intelligit. Tria enim & quatuor faciunt 7. finalem, scilicet numerum in sacra scriptura.

DE PROPHEZIA
ABDIÆ.

ADIAS nomen habet à cultu Dei, quòd seruus seu cultor Dei sit. Putatur autem fuisse Prophetarum antiquissimus, sicut & Ionas, temporibus Achab & Ieroboam, Regum Israel. Hic inuehitur contra Edomitas, quibus adflictio Israelitarum magnæ erat uoluptati. Fuit autem **EDOM** frater Iacobi, nempe **ESAV**. Et sicut ipse odio habuit fratrem, eò quòd pater Isaac ipsi tribuit benedictionem Primogenituræ: Sic tota posteritas eius odio habuit posteritatem Iacob, hoc est, Israelitas, & ubicunq; potuit, malum ipsis intulit, omnibus eorum hostibus sese adiungens, atq; ita perfidiam mentis suæ declarans, ut ostendit Psalmus 137. Memor esto **DOMINE** filiorum Edom, in die Ierusalem, qui dicunt: Vastate Vastate omnia, usq; ad fundamentum eius.

Est

PROPHET. ET APOST.

Est tantum unum Caput, cuius
summa hæc est.

- ABDIAS {
1. Prædicit interitum Edomitis.
 2. Consolatur Iudæos.
 3. Ostendit salutem esse in Sion.
 4. Fratribus nullam iniuriam irrogandam docet.
 5. Docet colendum esse Deum.

DE LIBRO IONÆ
PROPHETÆ.

IONAS Columbam significat. Vixit autem
Ipaulo ante Esatam, & sub Rege Ieroboam. Pro-
pheta fuit in Israel, sicuti scriptum est in ulti-
mo libro Regum, capite 14. in hunc modum:
IUXTA SERMONEM DOMINI,
QUEMADMODUM LOQVVTVS
EST PER SERVVM SVVM IO-
NAM FILIVM AMATHI, PRO-
PHETAM, QUI ERAT DE GAD,
QVÆ EST IN HEPHET.

Constat autem GAD HEPHET civi-
tatem fuisse in tribu Zebulon, ut Ionas fuerit
Iudæus, & non Ethnicæ iudææ filius, tempore
Helie, cuius fit mentio Luca quarto, ut quidam
de Iona fabulantur.

H ← Mittitur

ISAGOGE AD LIBROS

Mittitur autem in Assyriam, prædicaturus contra ciuitatem Niniuem, quæ fuit potentissima, nec non totius Regni Assyriorum Metropolis. Vnde licet animaduertere, Deum tunc non solum Israelitarum, sed GENTIVM quoque curam habuisse.

Celebre est etiam apud Matthæum, capite 12. quod Ionas fuerit typus Christi morientis & resurgentis, ubi dicitur: Generatio mala & adulterea signum querit, & signum non dabitur ei, nisi Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in uentre Ceti tribus diebus & tribus noctibus: Sic erit Filius hominis in corde terre tribus diebus & tribus noctibus.

Quatuor tantum sunt Capita.

In primo miraculosa satis historia describitur, quomodo Ionas in mare coniectus à Nautis, sit à grandi quodam pisce absorptus, & in uentre Ceti per triduum in profundo Maris huc illucque iactatus.

In secundo describitur Canticum & gratiarum actio Ionæ ad Deum pro liberatione à uentre Ceti, Vbi significat, quid animi in uentre Ceti habuerit, omni hora uitæ suæ finem adesse

PROPHET. ET APOST.

adesse cogitans. Et opus Domini, qui solus potens est in caelo, terra, mari, & omnibus abyssis predicat.

In tertio habemus præclarum exemplum poenitentiae in Niniuitis, omnibus peccatoribus imitandum. Vbi seorsum hæc obseruanda sunt, & nullo modo prætereunda. 1. Quòd Deus sit etiam Gentium Deus. 2. Quòd Deus sit potens, bonus & iustus. 3. Quæ sit poenitentia. 4. Quòd uerum ieiunium seruiat ad agendam poenitentiam.

In quarto describitur historia de carnali solitudine Iona, qua sibi prospectum uoluit, cum iactura proximorum, Vt est magna hominum imbecillitas, & caro timida, etiam in Sanctis. Sed in Deo est misericordia & clementia, erga omnes peccatores, uerè agentes poenitentiam, Id quod hic in Iona & Niniuitis manifestè apparet.

DE LIBRO MICHEÆ
PROPHETÆ.

MICHEAS uixit eodem tempore, et sub
iisdem Regibus, quibus Esaias, Oseas &
Amos uixerunt, ut satis apparet ex titulo. Pro-
phetauit & contra duas & contra decem Tri-
bus,

ISAGOGÉ AD LIBROS

bus, id est, 1. Contra Reges. 2. Contra Iudices. 3. Contra Sacerdotes. 4. Contra Pseudoprophetas, tam in Iuda, quam in Israel. Et prædicit perditionem eorum, qui Verbum Dei abiecerunt, & sine timore Dei uana secuti sunt.

In hoc autem præcipuè celebris est, quòd non solum promittit CHRISTVM uenturum esse, nec exponit tantum beneficia Regni ipsius: sed etiam indicat nobis locum Natiuitatis eius: TV BETHLEHEM EPHRATA, inquit, minimè paruula es, in millibus Iuda, ex TE mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel, &c. Qui locus citatur Math. 2.

Sunt autem septem Capita, quæ sic discerni possunt.

In primis tribus capitibus sunt obiurgatorie conciones & Prophetiæ, nunc in genere contra Israelitas, & Iudæ impietatem atq; Idolatriam, nec non contra scandalosam uitam: Nunc in specie contra summa capita, cum in Religione, tum in Politia, nisi quòd interim in fine secundi capitis credentes consolatur per promissionem de aduentu ueri sui Pastoris, Domini nostri Iesu Christi.

In quarta

PROPHET. ET APOST.

In quarto & quinto sunt egregie promissiones & consolationes, de regno Christi per Apostolorum predicationem in uniuersum orbem dilatando.

In sexto & septimo nunc populi impietatem & auariciam reprehendit, Nunc super mundi malicia, quanta suo tempore fuerit, conqueritur.

In fine annectit promissionem de Regno Christi in Ierusalem incoando, & postea per Apostolos in omnes Gentes dilatando, damnat interim Synagoga.

DE LIBRO NAHVUM
PROPHETÆ.

NAHVUM à consolando nomen habet, consolatur enim adflictos Israelitas per hoc, quòd contra Assyrios uaticinatur, qui populum Israel & Iuda turbarent & exercerent. Quamquam ex scriptura non potest haberi, quo tempore & sub quo Rege Nahum prophetauerit: tamen uidetur post Ionam, & paulò ante Esaiam uixisse. Prædicat euersionem Niniue, quæ post Ione predicationem ad impietatem relapsa fuerat.

Sunt

ISAGOGE AD LIBROS
Sunt autem tria tantum Capita,
quæ sic possunt dis-
cerni.

In primo capite generaliter de regni Assy-
riaci perditione uaticinatur.

In secundo specialiter ad futurum esse Ba-
bylonicum hostem prædicit.

In tertio causam perditionis indicat, enu-
merans Assyriorum horrenda scelera, quorum
summa genera sunt, Fornicatio, Latrocinium,
et Mendacium. Fornicatio, scilicet, in falso cul-
tu Dei, seu in falsa doctrina. Latrocinium in
iniustis grauaminibus & exactionibus publicis,
ad pompam tantum destinatis. Mendacium in
contractibus & actionibus.

Finis huius uaticinij est consolatio Iudeo-
rum, quibus annunciat prædicationem pacis,
haud dubie respiciens ad tempus noui Testa-
menti seu Euangelij CHRISTI, quando pax
æterna Iudeis est prædicata per ipsum Chri-
stum & Apostolos.

DE PROPHEZIA
HABACVC.

HA-

PROPHET. ET APOST.

HABACVC ab amplectendo nomen habet. Sicut enim Mater infantem complectitur, uel alij alios, pectus pectori, cor cordi iungentes in amplexu, dum eos consolantur: Ita Habacuc populum Iudaicum complectitur, & maximè consolatur, atq; ut in aduersitatibus in fide constantes sint, hortatur, ita ut & Diuus Paulus Romanorum primo præclaram huius Habacuc sententiam allegauerit ex secundo capite: **IUSTVS EX FIDE SVA VIVET.**

Vixisse uidetur Habacuc cum Hieremia, Sed instante captiuitate Babylonica, quandoquidem ipse ut Propheta Iudaicus, primum contra populum, deinde & contra Babylonios uaticinatus est.

Fabula est, hunc fuisse Habacuc, qui raptus ab Angelo, Danieli in lacum Leonum deiecto, cibum porrigeret.

Quatuor sunt Capita, quæ sic discerni possunt.

In primo capite partim contra Iudæos uaticinatur, præmittens Legis concionem consolationi Euangelicæ, quæ in secundo capite sequitur, & potentiam Babyloniorum maximam esse

ISAGOGÉ AD LIBROS
esse demonstrat. Partim à Deo pia expostulatione contendit, ut liberato populo suo sumat de Rege Babyloniorum ultionem.

In secundo capite subiungit Euangelicam consolationem ex promissionibus diuinis, & promissionem de aduentu Messie citò uenturo, sed interim firma fide expectando.

In tertio prophetat de interitu regni Babylonici, præmittens Diabolicam arrogantiam Regis Babylonici contra Deum, & iniustam diuitiarum collectionem contra proximum, quæ sunt duo horrenda latrocinia, scilicet, spoliare Deum sua gloria, & homines suis bonis.

In quarto, præmissa gratiarum actione, & longa beneficiorum Dei commemoratione, tandem orat, ut regnum Babylonicum diuinæ maledictioni sit obnoxium, Nisi quòd in fine rursum letus Iudaicum populum consolatur.

DE PROPHETIA *SOPHONIÆ.*

SOPHONIA Dei arcana significare uideatur, non inconueniens nomen Prophete Dei, qui uidet arcana Dei, hoc est, Euangelium & regnum Christi æternum, promissionibus, Visionibus & reuelationibus Prophetis usq; ad temporis plenitudinem inuolutum. Quæ de
causa

PROPHET. ET APOST.

causa Paulus & *Mysterium* nominat, Romanis
ultimo.

Titulus in primo capite, quis fuerit Sopho-
nia, ex quibus parentibus natus, & quo tempo-
re uixerit, ostendit. Fuit enim coetaneus Iere-
mie Propheta, & eadem ferè, quæ ille, sed bre-
uius & succinctius prophetauit, Nimirum urbis
Hierosolymitanæ uastationem, nec non hostium,
& totius regni Iuda interitum, & Iudæorum
per Christum liberationem. In summa, pro-
phetauit impijs Iudæis interitum per uicinas
Gentes. 2. Ipsjs Gentibus exterminium per alias
Gentes. 3. Credentibus Iudæis liberationem per
Christum nasciturum.

*Tria tantum sunt Capita, quæ sic
discerni possunt.*

In primo capite criminatoria concione ma-
lum, id est, interitum ac deuastationem regni Iu-
daici per regem Babylonie, uenturam propter
impietatem et auariciam Iudæorum, prophetat.

In secundo Iudæis pœnitentiam prædicat,
deinde uicinis gentibus, Moabitjs, scilicet, Am-
monitis, Philistæis, Assyrijs & Niniuitjs interi-
tum prophetat. Postremò spem facit ijsdem gen-
tibus, quòd regni Christi participes fiant, india-
cans, Deum in Insulis Gentium adorandum esse.

In tera

ISAGOGE AD LIBROS

In tertio capite partim impœnitentes Iu-
deos grauius obiurgat ac reprehendit, partim
præclarissima concione de Christi Regno in u-
niuersum mundum propagando, Iudeos conso-
latur. De Primoribus in religione & politia in-
quit, quòd quia sunt Principes, honorandi sunt
ut Principes, sed interim tamen arguendi ut
peccatores.

DE LIBRO HAGGÆI
PROPHETÆ.

HAGGÆVS à festiuitate & gaudio no-
men habet. Is post captiuitatem Babylonica
cum su Dario Hystaspe prophetauit, & popu-
lum ad reedificandum Templum seriò tandem
urgebat, ut cultus Dei rursus institueretur. Cum
presertim huius secunda domus maior sit futu-
ra gloria, nempe ad quem Dominus Israel, ille
uerus Messias, in propria persona uenturus e-
rat, quemadmodum scribit & Malachias.

Duo tantum sunt Capita.

In primo populi ingratitude & auaria-
ciam reprehendit, atq; ipsis mala minatur, nem-
pe infortunium & egestatem, qui proprias do-
mus quidem magnificè exedificari curauerant,
ad Templi uerò reedificationem nihil contule-
rant.

In secun-

PROPHET. ET APOST.

In secundo sunt eadem comminationes propter eandem causam, Simul etiam promissiones, quòd Christus ipse Templum secundum sua presentia, doctrina, & miraculis ornaturus sit, & illustraturus.

DE LIBRO ZACHARIÆ.

ZACHARIAS, qui à memoria diuina nomen habet, inter nouissimos Prophetas unus uixit, eodem tempore, cum Haggæo Propheta, post reditum ex Babylonica captiuitate. Tractat quoq; idem argumentum cum Haggæo, nimirum instans & urgens, ut Templum reedificetur, idq; propter Christum, qui breui uenturus esset ad Templum sanctum suum. Ideo manifestè prophetat de pompa Christi, quòd in Asina & pullo Asinae sit petiturus Hierosolymam, quod factum est, paulò ante ipsius passionem, ipso die Palmarum. Deinde prophetat etiam de ipsius uenditione pro triginta argenteis, quæ per Iudam proditorem facta est. Item, de perfossione lateris ipsius, quem locum allegat Euangelisto Iohannes.

Habet interim obscuras aliquot uisiones, quibus adumbrantur mysteria Christi, quæ tandem

I

exple

ISAGOGE AD LIBROS
explicat per effusionem Spiritus gratiae & praecum, cap. 12.

Sunt autem quatuordecim Capita,
quæ sic à se inuicem pos-
sunt discerni.

In primo capite, præter Exordium, in quo manifestè Iudæos ad pœnitentiam hortatur, Et præter orationem Angeli pro Ierusalem, sunt tres uisiones. 1. De equis ruffis. 2. De quatuor cornibus. 3. De quatuor fabris lignarijs. Quibus & Iudæis pacem uaticinatur, & eos ad reedificandam ciuitatem Ierosolymam hortatur.

In secundo capite primùm est unica uisio, de Funiculo mensorio, qua populum denuò ad reedificandam Ierosolymam hortatur. Deinde sunt egregiæ promissiones de regno Christi, & de diuina præsentia, atq; protectione piorum, adeoq; de uocatione Gentium, unde populum ad gaudendum & iubilandum hortatur.

In tertio cap. primùm est uisio de I O S V A Summo Sacerdote, in ipsius consolationem, & Ciuitatis reedificationem. Deinde rursus promissiones de Christo, quem et Germen propter
Euano

PROPHET. ET APOST.

Euangelium & Fidem, atq; Angularem lapidem propter Ecclesiam, nominat.

In quarto capite descripta est uisio de Candelabro aureo, in consolationem ducis Zorobabel, & adhortationem, ne à Templi reedificatione, metu hostium, deterreatur.

In quinto capite descripta est duplex Visio, scilicet, de Volamine uolante, hoc est, de literis & Sigillo. Deinde de Ephraim seu Modio, quibus Pseudoprophetarum aduentus in Iudæam, ab Angelo nunciatur.

In sexto capite descripta est uisio quatuor Quadrigis, quibus adumbrari uidetur Regnum atq; Euangelium Christi, quem hic quoq; Zemar, id est, Germen uocat, in uniuersum orbem propagandum.

In septimo & octauo sunt conciones & admonitiones contra Hypocrisin Iudæorum in electione ieiunio. Deinde hortatoriae adnimationes, de Templi reedificatione. Postremo consolatoriae de Regno Christi.

In nono & decimo sunt prophetiæ de aduentu Christi, & humilitate Regni eius, per hoc, quod fecit eum sedere super Asinam. Deinde de potentia Alexandri Magni, qua Deus portas mundi aperuit, ut intraret Rex gloriae cum suo sancto Euangelio.

ISAGOGE AD LIBROS

In undecimo, duodecimo & decimotertio sunt eadem prophetiæ, & quidem grauissima, de Passione Christi, fore ut traderetur Gentibus. Item de desolatione populi Iudaici propter incredulitatem, & de Euangelio inter Gentes prædicando, postquam percussus fuerit Pastor, hoc est, post Passionem Christi.

In ulimo capite sunt adhuc due prophetiæ, quarum altera Synagoga totiusq; cultus Leuitici abrogationem, Altera tentationes & uictoriam Ecclesie continet.

DE LIBRO MALACHIAE PROPHETÆ.

MALACHIAS, qui apud Ebraeos Angeli nomen sortitus est, ultimus inter Prophetas habetur, ut pote proximus ante CHRISTI aduentum, quem iam in foribus esse, & IOANNEM BAPTISTAM (sub ELIÆ nomine) Christi præcursores fore prædicit.

Vtrum hic Malachias fuerit Esdras, ut quidam opinantur, incertum est. Hoc uerò certissimum est, quòd egregias sententias habet, de Christo & Euangelio, quod uocat **MVNDA M OBLATIONEM IN VNIVERSO MVNDO.**

SWNE

PROPHET. ET APOST.

Sunt autem quatuor Capita, quæ sic
possunt discerni.

In primo capite nunc Iudeorum in genere,
nunc seorsum Sacerdotum auariciam et ingra-
titudinem reprehendit. Illos quidem, quod ea
quæ immunda sunt, & ad sacrificia nihil ua-
lent, apportent. Hos uerò, quia DOMINO
offerant immunda: Mox in ipsis comminatio-
nibus de Regno Christi, & oblatione munda, id
est, Euangelio concionatur.

In secundo capite pergit reprehendere &
uehementer obiurgare Sacerdotes, admonens
eos sui officij, quod tam sanctum est, ut Ageli-
cum nomen ei adscribatur. Seorsum quoq; inue-
nitur in eos, qui male tractationis ab Uxoribus
accusantur, adducens exemplum Abrahæ, quod
non uult eos temerè imitari.

In tertio præmittit uaticinium de præcur-
sore Christi, pariter & de utroq; aduentu Chri-
sti, in carnem, scilicet, & ad iudicium. Deinde
rursum obiurgat Iudeos, propter ingratitudi-
nem erga ministerium Verbi.

In quarto subiungit ut breuissimam, ita gra-
uissimam adhortationem ad uerum timorem
Dei, pijs gaudium & consolationem, Impijs ue-
rò poenam & interitum annuncians. Nos itaq;

1 3 diuinis

ISAGOGE AD LIBROS

diuinis admonitionibus obediamus et Deum timentes, secundum Domini nostri Iesu Christi aduentum hilari animo expectemus, attollentes capita nostra.

Tantum de Prophetis & libris Prophetalibus, ex quibus doctrina noui Testamenti confirmatur, & Prophetarum sententiæ, tam à Christo ipso, quam ab Apostolis in testimonium citantur. Sint igitur nobis propter dulcissimas consolationes commendatissimi.

DE LIBRIS MACCABÆORVM.

Libri Maccabæorum à IVDAMA CACABÆO nomen habent, propter ipsius egregia facta, quæ in his libris describuntur. Est autem nouissima historia ueteris Testamenti, de rebus Iudaicis, gestis ab Alexandri Magni temporibus usq; ad CHRISTVM, quando populus Dei iam non Reges & Prophetas seu Principes & Pontifices habuit. Fuerunt enim in Veteri Testamento quatuor potestates in isto electo Dei populo, scilicet, 1. Potestas Patria. 2. Potestas Iudicum. 3. Regia. 4. Pontificia potestas. Pro quibus omnibus in Nouo Testamento regnat solus CHRISTVS, qui primum

PROPHET. ET APOST.

mum est Pater futuri seculi. Secundo, Iudex uiuorum & mortuorum. Tertio, Rex Regum. Quarto, eternus Pontifex.

Porro libri Maccabæorum inter Apocryphos, & non inter Canonicos libros numerantur, tametsi primus, quem sanctus Hieronymus Ebraicum se reperisse testatur, dignus esse uideatur, qui inter Canonicos computetur, Præsertim cum sit illorum, quæ Daniel capite duodecimo uaticinatus est, uerissima descriptio nempe de persecutione Iudæorum per Antiochum.

Diuiditur autem primus Liber in quinque partes, iuxta circumstantiam personarum. Et sunt in hoc libro quinque personæ illustres, quarum res gestæ pro maiori parte historico ordine describuntur, ut sunt: Primo Matathias. Secundo, Iudas Maccabæus. Tertio & Quarto, Ionathas & Simon, fratres Iudæ Maccabæi. Quinto Ioannes Simonis filius.

A primo capite usque ad tertium, & Antiochi (quem radicem peccati Scriptura uocat) impietas atque crudelitas incoatur: & Matathie Sacerdotis, atque filiorum eius zelus & constantia describuntur, ut sit perpetuum uerbi ministris exemplum in persecutione.

I A tero

ISAGOGE AD LIBROS

A tertio capite usq; ad nonum describuntur fortia facta Iudæ Maccabæi, ut Bella, Victoria, Purificatio Templi, Confœderatio cum Romanis, & uariæ conflictationes cum uicinis Gentibus et earum Principibus, quos expugnauit uel fugando uel interficiendo eos, quorum nomina hic ordinè sequuntur.

1. APOLLONIVS	}	Interfecti, cap. 3.
2. SERON.		
3. GORGIAS.	}	Fugati, cap. 4.
4. LYSIAS.		
5. TIMOTHEVS
cum Ammonitis &
Galaaditis.	}	Debellati, cap. 5.
6. Filij ESAV.		
7. ANTIOCHVS
Antiochi Tyranni
mortui filius fœdiferus,
cum suo Principe LYSIA, &
ipsorum Elephantis.	}	Domum dimissi,
cap. 6.
8. ALCIMVS Iudeus,
rediens ad Demetrium.		
9. NICANOR interfectus.	}	Cap. 7.

Tandem

PROPHET. ET APOST.

Tadem IVDAS ipse post confœderationem cum Romanis factam, cap. 8. succubuit in bello, quod Iudeis ex mandato Demetrii, post mortem Nicanoris, per Bacchidem et Alcimum, Demetrii Regis Principes, illatum est, cap. 9. O Ducem piissimum, & in religione Iudaica constantissimum Heroa, gentisq; sue propugnatores ac defensores fortissimum, qui tandem in uera confessione prostratus, fortiter obiit pro gloria Dei uindicanda.

A nono capite usq; ad caput 13. describitur historia IONATHÆ, fratris Iudæ Maccabei, cui negocium fuit cum utroq; Demetrio, cum Bacchide & Alcimo, de quibus uictoriam obtinuit, fratris sui Simonis adiutorio. Deinde cum Principibus iunioris Demetrii, donec à Tryphone per dolum interfectus est, præclarus Zelotes pro religione & uero Dei cultu.

A decimotertio capite usq; ad sedecimum describitur historia Simonis, fratris Iudæ Maccabei, & Ionathæ. Fuit autem Simon pacificus, donec & ipse per dolum in conuiuio trucidatus est.

In ultimo capite post interfectum Simonem, successio filij illius IOANNIS ad finem libri describitur.

I S DE

ISAGOGE AD LIBROS
DE SECVNDO LIBRO
MACCABÆORVM.

Secundus liber Maccabæorum est pro maiori parte repetitio eorum, quæ sunt descripta in primo libro, præsertim quantum ad Iudam Maccabæum attinet.

Sunt autem quindecim Capita, quæ sic discernuntur.

In primis septem capitibus describitur afflictio populi Iudaici tam per insidias & prodicionem Simonis cuiusdam, quam per crudellem Antiochi tyrannidem, ubi non tantum Iudæ Maccabæi (qui tum foris vitam agebat in deserto) constantia prædicatur, sed etiam septem fratrum, qui unâ cum matre sua, Martyrio coronati sunt.

In octavo et reliquis Iudæ Maccabæi fortia facta repetuntur, usq; ad finem libri.

Tantum de libris Maccabæorum, adeoq; de totius veteris Testamenti libris, scilicet, Legalibus, Historicis, Doctrinalibus & Prophetiis, qui omnes computati numero sunt quadraginta & octo, tam Apocryphi, quos uocant, quam Authentici, de quibus Christus Ioh. 5. loquitur, inquiens: Scrutamini Scripturas.

Finis Librorum Veteris
Testamenti.

DE

PROPHET. ET APOST.

DE LIBRIS NO- VI TESTAMENTI

NOVVM TESTAMENTVM con-
tinet libros, qui post reuelatum Christum
scripti sunt, partim Euangelicos, partim alios
Historicos, numero uiginti & septem, etiam
minimos computando, qui unicum saltem capi-
tulum continent, ut Epistola Pauli ad Philome-
nem, Iudæ, & Ioannis duæ posteriores.

DE LIBRIS EVAN- GELICIS.

Libri Euangelici sunt quatuor, nimirum a
quatuor Euangelistis, Matthæo, Marco,
Luca, & Ioanne, scripti. Et dicuntur Euange-
lici, quia seorsum IESV CHRISTI Euan-
gelium continent, id est, letum nuncium de gra-
tuita remissione peccatorum propter Media-
torem Christum consequenda.

DE LIBRO MATTHÆI.

Matthæus, perinde ut primus inter Euan-
gelistas Euangelium scripsisse fertur, nem-
pe statim post ascensionem Christi; ita primum
quoq;

ISAGOGE AD LIBROS

quoque inter ipsos locum obtinet. Sunt autem hæc partes huius Euangelicæ historiæ principales.

A primo capite usque ad quintum præmittuntur quasi exordij loco, non solum ea, quæ pertinent ad Genealogiam & Natiuitatem Christi, ut 1. Enumeratio personarum in generationibus ab Abraham usque ad Christum. 2. Reuelatio facta Ioseph. 3. Magorum aduentus. 4. Tyrannis Herodis: Sed etiam Ioannis Baptistæ uita & doctrina, nec non Baptismus & tentatio Christi, priusquam prædicare incepit, & discipulos uocauit.

A quinto capite usque ad octauum describitur sermo Christi, quem habuit in monte coram discipulis, & uerè legalis concio, qua ceu iacto solido fundamento, præparauit eos ordine ad Euangelij ministerium. 1. De beatitudine & præmijs bonorum operum. 2. De officio Apostolorum. 3. De uera Legis interpretatione. 4. De Eleemosyna. 5. De oratione. 6. De ieiunio. 7. De ueris diuitijs. 8. De confidentia in Deum. 9. De iudicij sinceritate. 10. De Orandi assiduitate. 11. De naturali æquitate. 12. De uitanda falsa doctrina. 13. De studio uiuendi iuxta Dei uerbum: In summa, Legem esse pædagogum ad Christum, ostendit hæc ipsius concio, & generalis enarratio Legis.

Ab

PROPHET. ET APOST.

Ab octauo usq; ad decimum confirmat doctrinam egregijs miraculis & beneficijs, quibus & terra et mari miseris atq; afflictis hominibus succurrit, & se nostrum esse Saluatorem ostendit.

A 10. usq; ad 13. Primùm informat, confirmat & consolatur suos Apostolos in ministerium uerbi. Deinde Ioannis quoq; discipulos confirmat, ipsum Ioannem commendat, multorum incredulitatem damnat, & Deo Patri pro pusillo grege gratias agit. Postremò præter disputationem cum Phariseis de Sabbato, de signis & c. iterum claris miraculis, & suam Mansuetudinem non extinguendo linū fumigans ostendit.

A 13. cap. usq; ad 19. Primùm describit Matheus Parabolicas aliquot Christi conciones, de ui & efficacia uerbi Dei. Deinde indignam Ioannis Baptistæ mortem. Item Christi discessionem. Contentionem cum Phariseis. Multorum egrotorum sanationem. Petri & reliquorum Apostolorum confessionem, Christi transfigurationem. Christi erga Magistratum obedientiam. Paruulorum & pusilli gregis consolationem.

Postremò subiungit de scandalo, & de remissione fratris illustrata per Parabolam, de iniquo dispensatore. Quæ pars rerum in Galilæa gestarum, summam Christi sollicitudinem
pro

hæ
les.
mita
que
tem
nea
euc
Ty
uita
atio
sci-
bi
am
sto
ad
ore
lo
De
De
De
11.
do
m:
m,
ra
AB

ISAGOGE AD LIBROS

pro salute generis humani, summamq; in officio docendi et edendis Miraculis diligentiam ostendit.

A 19. usq; ad 26. cap. describit primum Christi migrationem à Galilæa in Iudæam, & in uia habitas disputationes, nunc cum Phariseis atq; Scribis, nunc cum proprijs discipulis predicando interim suam passionem, & duos cæcos sanando. Deinde ingressum eius in Ierusalem, & acerrimam, adeoq; nouissimam in officijs predicandi disputationem cum Iudæis, per tria capitula. 21. 22. & 23. cuius disputationis atq; obiurationis hæ sunt partes precipue, scilicet, 1. De Baptismo Iohannis. 2. De duobus filijs. 3. De Vineæ. 4. De angulari lapide. 5. De nuptijs filij Regis. 6. De Tributo dando Cæsari. 7. De Vxore septem fratrum, & de Resurrectione mortuorum. 8. De magno mandato in Lege. 9. De Christo filio Dauid. 10. De maledictionibus super Phariseos & Ierusalem.

Postremò describit colloquium Christi cum discipulis in monte Oliueti, de destructione Ierusalem, & de fine Mundi, cum grauissimis adhortationibus ad uigilandum, adductis Parabolis. 1. De malo seruo. 2. De decem uirginibus. 3. De talentis, cum enarratione de forma iudicij in extremo die.

A uicesimo sexto usq; ad finem libri describit

PROPHET. ET APOST.

bit Christi Passionem, Mortem & Resurrectionem. Porro passionis Christi historia in sex partes principales commodissime distribui potest, iuxta hunc uersiculum:

Coena, Hortus, Caiphas, Pilatus, Cruxq; Sepulcrum.

Tantum de Euangelio Matthæi. Quis autem fuerit Matthæus ante conuersionem, & quomodo conuersus sit & uocatus, Vide supra cap. 9. Matthæi.

DE EVANGELIO
S. MARCI.

MARCVS ea quæ Matthæus copiosius describit, compendiose complectitur, cuius Euangelij liber in duas principales partes commodissime diuidi potest. Prior pars ab initio sit usq; ad decimum caput, ubi describuntur ea, quæ Iesus docuit & fecit in Galilæa. Posterior est à decimo capite usq; ad finem, ubi describuntur ea quæ docuit, fecit & passus est in Iudæa. Reliqua nihil habent difficultatis in diuidendo, modò cum Euangelio Matthæi conferantur.

DE EVANGELIO
S. LVCE.

LUCAS

ISAGOGE AD LIBROS

LUCAS qui indiuiduus Pauli comes fuit
(sicuti Marcus Petri, ut quidam uolunt)
non solum est Marco, sed etiam Mattheo copio-
sior, tam in Euangelio, quam in Actis Aposto-
lorum.

Capita sunt viginti quatuor, quæ sic
discerni possunt.

Ab initio usq; ad quartum caput & conce-
ptionem & natiuitatem Iohannis Baptiste, tum
ipsius Christi. Deinde prædicationem & car-
cerem Ioannis, Christi uerò Baptismum & Ge-
nealogiam subiungit.

A quarto capite usq; ad decimum post histo-
riam tentationis Christi, exponit doctrinam
& miracula, quæ fecit in Galilea, ut in Naza-
reth, Capernaum, Stagno Genetzareth, & alijs
locis Galilee. Disputans interim eum Phariseis
de Sabbato, Apostolos & populum instituens,
Centurionis seruum sanans, & filium Vidue
suscitans, Mox quomodo Ioannem Baptistam
coram turba, Peccatricem uerò coram Simeone
Phariseo commendauerit, & parabolam de Sea-
mine explicauerit, Dæmoniacumq; sanauerit.
Quomodo item mulieris fluxum sanguinum sus-
tens, Iatri Principis scholæ filiam à mortuis re-
suscitauerit.

Postrea

PROPHET. ET APOST.

Postremò quomodo Discipulis instructis,
emissis, & reuersis, postquam est in monte trans
figuratus, reliquerit Galileam.

A decimo capite usq; ad uicesimum, descri-
bit ea quæ Christus docuit & gessit in uia uer-
sus Ierusalem. Docuit autem uel simpliciter, uel
in Parobilis.

SIMPLICITER.

- 1 Instruct septuaginta discipulos.
- 2 Exprobrat ciuitatibus incredulitatem.
- 3 Agit gratias Patri.
- 4 Admonet Legisperitum.
- 5 Commendat Mariam sororem Marthæ.
- 6 Docet discipulos orare.
- 7 Obiurgat Phariseos.
- 8 Admonet discipulos.
- 9 Minatur impœnitentibus.
- 10 Perstringit Herodem.
- 11 Perstringit auaros Phariseos.
- 12 Præcidit scandala.
- 13 Prædicat extremum diem.
- 14 Vocat ad se Pueros.
- 15 Recitat præcepta secundæ Tabulæ.
- 16 Admonet diuites.
- 17 Prædicat Passionem suam.
- 18 Conuertit Zachæum.

K **IN PA-**

fuit
lunt)
pio
stos
sic
nce
tum
car
Ge
isto
nam
za
alijs
scis
ens,
du
tam
one
Se
rit.
si
rea
tra

*ISAGOGĒ AD LIBROS,
IN PARABOLIS, Vt:*

- 1 De Semiuiuo relicto.
- 2 De amico panes mutuo dante.
- 3 De forti armato.
- 4 De signo Iona Prophetae.
- 5 De Lucerna accensa.
- 6 De diuite epulone.
- 7 De seruo fideli & infideli.
- 8 De arbore ficu.
- 9 De grano Sinapis.
- 10 De fermento.
- 11 De angusta porta.
- 12 De primo loco & nouissimo.
- 13 De Coena Dominica.
- 14 De aedificatione Turris.
- 15 De centum ouibus.
- 16 De decem drachmis.
- 17 De filio prodigo.
- 18 De iniquo dispensatore.
- 19 De diuite & Lazaro.
- 20 De seruo arante.
- 21 De iudice seucro.
- 22 De Phariseo & Publicano.
- 23 De decem minis.

HISTORIÆ uerò & MIRACVLA
quæ gessit, hæc sunt:

1. *Eiecit Dæmonium mutum.*

2. *Mulico*

PROPHET. ET APOST.

2. Mulierem contractam erexit.
3. Hydropticum sanauit.
4. Decem Leprosos mundauit.
5. Cæco uisum restituit.
6. Sedit super Asinam.
7. Fleuit super Ierusalem.
8. Videntes et ementes eiecit-ex Templo.

A uicesimo capite usq; ad 22. ea sunt descripta, quæ CHRISTVS in Templo Ierosolymitano docuit, & cum Phariseis disputauit. Deinde quæ foris è regione Ierusalem cum discipulis contulit.

Contra Phariseos adduxit in medium 1. Questionem de Baptismo Ioannis. 2. Parabolam de Vinea. 3. Prophetiam de lapide angulari. 4. De Tributo Cæsari dando. 5. Dilutionem argumenti Sadduceorum. 6. Propositionem de Christo, filio Dauid 7. Eleemosynam Viduæ.

Cum discipulis contulit, 1. De structura Templi. 2. De Pseudoprophetis. 3. De persecutione. 4. De extrema die. 5. De uitanda ebrietate & crapula.

A uicesimo secundo capite usq; ad ultimum caput describitur historia Passionis & mortis CHRISTI, quomodo post Cœnam, & colloquium cum discipulis suis, sit 1. A proprio discipulo

ISAGOGE AD LIBROS

scipulo traditus. 2. A Iudæis comprehensus. 3. A
Gentibus crucifixus.

In ultimo capite primùm Resurrectionis,
deinde Apparitionis, & postremò Ascensionis
historia descripta est, præter egregium illum
locum, de doctrina pœnitentiæ & remissionis
in omnes Gentes prædicanda.

Summa huius diuisionis his com=
prehensa est versiculis:

Per tria, perq; decem duo his quib. additur unū
Lucæ Euangelij diuide particulas.

Item :

Orauit, docuit, Christus fit uictima, uictor.

DE EVANGELIO

IOANNIS.

IOANNES à Gratia nomen habet, quia à
Christo maximè dilectus est. Scripsit Euan=
gelium suum post alios Euangelistas, et ut plu=
rimum circa doctrinam Christi uersatur, præ=
ter pauca Miracula, quæ non sunt ab alijs Eu=
angelistis descripta. Et quemadmodum ultra
omnes Apostolos in terra uixit : ita quoq; plu=
res hæreses contra diuinitatem Christi suppul=
lantes uidit. Vnde sumta occasione primùm
de diuinitate & humanitate Christi scripsit.

Dein =

PROPHET. ET APOST.

Deinde uitam, doctrinam & miracula Christi persequitur. Postremò passionis, resurrectionis & apparitionis historiam subiungit.

Diuiditur autem Euangelium Ioannis potissimum in quatuor partes iuxta quatuor profectioes Christi. Nam Christus quater profectus est Ierosolymam tempore Paschatis.

Prima profectio est post doctrinam de diuinitate & humanitate Christi, Post testimonium Ioannis Baptistæ de Christo, post uocationem Apostolorum. Deniq; post miraculum in Cana Galilææ. Quæ omnia durant usq; ad quintum caput, in quo Christus Ierosolymam ueniens, Primum eicit uendentes & ementes ex Templo. Secundo disputat cum Phariseis, & seorsum cum Nicodemo. Mox relicta Ierosolyma, Primum in Iudæa per Discipulos suos baptizauit, unde occasione sumta Ioannes Baptista egregiam de Christo concionem habuit. Deinde transiens per Samariam, cum muliere Samaritana apud fontem disputauit. Postremò rediens in Galilæam, Reguli filium sanauit.

Secunda profectio incipit capite quinto, et durat utq; ad septimum, in qua profectioe primum Ierosolymis hominem triginta octo annos in infirmitate laborantem, ad piscinam Sabbato

K 3 sanauit,

ISAGOGE AD LIBROS

Sanavit, unde occasione sumpta longam habuit contra Iudæos disputationem, & egregiam de resurrectione Mortuorum, & de autoritate sacre scripturæ concionem. Deinde rediens in Galileam, Primum quinq; panibus & duobus piscibus, quinq; hominum millia saturavit. Deinde diu & multum de Spirituali pane (quod est Verbum Dei) cum Iudæis disputavit. Postremò reliquis accepto scandalo discedentibus, Petrus nomine Apostolorum egregiam facit de Christo suæ fidei confessionem.

Tertia profectio incipit capite 7. & durat usq; ad caput 12. in qua primum Ierosolymis in Templo non sine contradictione & periculo docebat. 1. De autoritate suæ doctrinæ. 2. De Sabbato. 3. De sua persona. 4. De sua passione. 5. De aqua vitæ. Deinde Mulierem in adulterio comprehensam, & à Phariseis ad se adductam, digito in terram scribens absoluit, Et statim iterum docebat populum, & usq; ad finem octavi capitis acerrimè contra Iudæos disputavit. Mox cæco nato visum restituit, ubi non parva contentio oritur inter Phariseos & cæcum natum, usq; ad finem noni capitis. Ad hæc verum sese Pastorem esse ostendit, ubi iterum incidit cum Iudæis in disputationem, & contentionem, usq; ad finem decimi capitis. Postremo

PROPHE. ET APOST.

mō rediens trans Iordanem, et inde interum Bethaniam, Lazarum (habita prius disputatione cum sororibus eius) resuscitauit, & iterum Iudeorum iram, pergens in desertum, declinauit.

Quarta profectio incipit à duodecimo capite, & durat usq; ad finem libri, in qua primum diuertit in Bethaniam, ubi Maria Lazari resuscitati soror, opus suae confessionis, IVD A proditore indignante, Christo exhibuit. Deinde iuxta uaticinium Zachariae Prophetae Asino insidens, Hierosolymam ingressus est. Postquam autem Ioannes, quæ in uia gesta sunt, adductis ex Esaia locis egregijs, usq; ad finem duodecimi capitis, descripsit, mox in diuersorio Ierosolymitano quid actum sit in Sacra Christi Cœna, usq; ad 18. prosequitur, Nimirum, quomodo Christus post lotionem pedum, posturbationem animi propter Iudam, Deniq; postquam & Iudæ proditionem, & Petri negationem usq; ad finem capitis prædixerat, primum egregiam per tria integra capita concionem habuerit, cuius propositio hæc est: Ne turbetur cor uestrum. Argumenta uerò hæc tria. 1. Possidebitis æternam uitam. 2. Interim Spiritus sanctus uos consolabitur. 3. Pater meus exaudiet uos. Deinde subiunxerit insignem orationem ad Patrem suum, sanctum & iustum, 1. Pro se
K ✚ ipso

ISAGOGE AD LIBROS

ipso clarificando. 2. Pro defendendis suis discipulis. 3. Pro omnibus credentibus in uera doctrina & unitate Spiritus gubernandis & conseruandis.

Ad hæc describit Euangelista Passionem Christi cap. 18. et 19. quomodo pro salute generis humani primùm à Iuda, proprio suo discipulo, fuerit traditus. Secundò à Iudæis accusatus. Tertio, à Gentibus cruci affixus.

Postremis duobus capitibus Resurrectionem Christi, & quæ post eam acciderint, pertexit Euangelista, & in altero capite Christi in Iudæa apparitiones coram discipulis & alijs, in altero uerò apparitiones coram discipulis suis in Galilæa factas, describit. Vnde tandem, ut & alij Euangelistæ testantur, in cælum profectus est, regnans iam pari cum æterno Patre suo potentia, & breui rediturus, ut iudicet uiuos & mortuos, omnemq; lacrimam ab oculis Electorum suorum abstergat. Tantum de Euangelio Ioannis Euangelistæ & Apostoli.

ACTA APOSTO-

LORVM.

Hic liber Historialis à S. LVCA Euangelista scriptus est, & continet præcipuam primitiuæ Ecclesiæ post Ascensionem Christi historiam

PROPHE. ET APOST.

historiam, quæ sequitur conuenienti ordine libros Euangeliorum.

Quanquam autem hic liber principali diuisione diuide potest in duas partes, nempe in res à Petro, & in res à Paulo gestas post ascensionem Christi (Lucas enim ut plurimum describit, Primum Conciones. 2. Operationes. 3. Visiones. 4. Miracula. 5. Carceres Petri. Deinde Pauli quoq; Conuersionem, Peregrinationes, Disputationes, Miracula, Carceres & Vincula) Tamen huius libri Viginti octo capita sic commodissime possunt diuidi.

II. Ab initio usq; ad sextum caput describit Lucas primum historias Ascensionis Christi. 2. Electionis Matthiæ in Apostolum. 3. Missionis Spiritus sancti. Deinde quatuor egregias & fructuosas Petri de Christo conciones. Primam in secundo. Secundam in tertio. Tertiam in quarto. Quartam in quinto capitibus, cum duobus Miraculis singularibus, à Petro Apostolo editis, nimirum de sanato claudo, atq; de subitanea morte Ananiæ & Sapphiræ. Postremò de Apostolorum in genere communione, persecutione, carcere, flagris, oratione & constantia.

A sexto capite usq; ad 13. præter historiam de conuersione Diui Pauli cap. 9. describitur post electionem Diaconorum, concio & Mar-

K 5 tyrium

ISAGOGE AD LIBROS

tyrium Stephani, nec non historia Simonis Magi, & Eunuchi ab Apostolo Philippo conuersi. Qui duo uerum inter falsos & ueros Christianos discrimen præ se ferunt.

Deinde continuatur historia de Diui Petri miraculis in sanato Ænea, & resuscitata Tabitha 2. Visione. 3. Vocatione. 4. Profectione. 5. Predicatione apud Cornelium, de uocatione Gentium, Postremò non solum Petri cum Iudeis disceptatio pro uocatione Gentium, per repetitionem historie de Cornelio, sed etiam illius sub Herode carcerati, & miraculosa liberatio, Tyranno percusso diuinitus, & à Vermibus consumto, fideliter & ordinè descripta sunt.

A decimotertio capite usq; ad finem descriptæ sunt peregrinationes, nauigationes, mansiones, conciones, miracula, disputationes, pericula, carceres & flagra Diui Pauli, ab eo die, quo dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus, ad quod uocaui eos, usq; ad conductum, in quo Paulus cum custodiente se Milite biennio mansit. Interim terræ mariq; fideliter docuit.

1. PAPHIENSIS.)

2. Antiochenos.)

Cap. 13.

3. Ico

PROPHET. ET APOST.

3. Iconienses.	}	Cap. 14.
4. Lystrenses.		
5. Hierosolymitãos.	}	Cap. 15. & 16.
6. Philippenses.		
7. Thessalonicenses.	}	Cap. 17.
8. Berœenses.		
9. Athenienses.	}	Cap. 18.
10. Corinthos.		
11. Ephesios.	}	Cap. 19.
12. Troadenses.		
13. Milesios.	}	Cap. 20.
14. Tyrios.		
15. Cesarienses.	}	Cap. 21.

Tandem Hierosolymis & Cesariæ male tractatus, incarceratus, & aliquoties per totum biennium, & ultra, iudicio Iudæis eum accusantibus presentatus, donec ad Cesarem appellare coactus est, cap. 20. usq; ad 28.

Postremò describit Lucas nauigationes Diui Pauli, postquam ad Cesarem apellauit à Iudæa uersus Romam, & Pauli de Christo testimonium apud Romanos, ut legis capite penultimo & ultimo. Sic clarè uidentur in hoc insigni libro omnia testimonia, prædicationes & miracula eò spectare, quòd solum per fidem in Iesum Christum, ad peccatorum remissionem, et ad eternam uitam perueniamus.

DE

ISAGOGE AD LIBROS
DE EPISTOLIS DIVI
PAULI ET ALIORUM.

EPISTOLÆ Apostolorum, sicuti supra quoque diximus, sunt tanquam Sigilla & Subscriptiones, item testimonia & illustrationes eorum, quæ scripta sunt ab Evangelistis, ut: Ego Paulus sic subscribo Evangelio Matthæi: Ego Petrus sic subscribo &c.

DE EPISTOLA AD
ROMANOS.

HÆc Epistola Methodus est scripturæ sacræ. Breuiter enim ea, quæ ad Christianam religionem pertinent, comprehendit. Nec incommodè diuidi potest in quatuor principales partes.

Ab initio usque ad quintum caput ponit duas Propositiones, & utramque firmis & euidentibus argumentis defendit. Altera Propositio Legalis est, nimirum hæc: OMNES HOMINES SVNT PECCATORES. Hanc probat, ostendens omnes Gentes peccatores esse, in primo capite. Deinde Iudeos quoque esse peccatores, in secundo capite. Postremò infer-

PROPHET. ET APOST.

fert OMNES esse peccatores, in tertio capite. Altera propositio Euangelica est, scilicet, QVOD HOMINES IUSTIFICENTVR GRATIS PER GRATIAM DEI, PER REDEMPTIONEM QVÆ EST IN CHRISTO IESV. Hanc iusticiam esse per Fidem, probat multis argumentis, capite 4. Primùm ab exemplo Abrahæ. Secundò à definitione iustificationis. Tertio ex ordine causarum & effectuum. Quarto, ex causa promissionis.

A quinto capite usq; ad nonum resoluit utramq; propositionem in suas partes, de quibus seorsum disputat. Primò quid sit peccatum, Quid Lex, Quid Gratia, ostendit interim, plus posse Gratiam per & propter Christum quàm peccatum per Adam. Et eos damnat, qui ex prædicatione Gratiæ putant peccandum esse, declarans econtrà, nihil esse damnationis his, qui insiti sunt Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, Vbi subinfert capite 8. pro afflictis & sub cruce uiuentibus, ab eo loco: Non sunt condignæ passionis etc. usq; ad finem capituli, octo egregias consolationes.

1. De reuelatione futuræ gloriæ.

2. De compassione omnium creaturarum.

3. De gemitu ministrorum uerbi.

4. De

ISAGOGE AD LIBROS

4. De spe uitæ æternæ.
5. De persona Spiritus sancti.
6. De prædestinatione.
7. De persona Dei Patris.
8. De persona Filij, Quis erga &c.

A nono capite usq; ad 12. tractat locum de prædestinatione, repetens questionem, positam initio tertij capituli, nempe hanc: Quid si quidam illorum non crediderunt, nunquid incredulitas eorum fidem Dei euacuauit? Absit. Inde occasione accepta primùm de Electione disputat, ut sciamus, ad quos ista gratia pertineat, idq; capite nono. Deinde iusticiam fidei definit & exponit capite decimo. Postremò docet, Neminem offendi debere Prædestinationis uerbo, semperq; labi eos, qui neglecta fidei iusticia, à Prædestinatione salutem suam student incoerre.

A duodecimo capite usq; ad finem Epistolæ paræneses aliquot seu admonitiones Christianas ponit de Bonis operibus. Primùm in genere erga quemlibet proximum, ubi genera bonorum operum ponit, ut sunt opera confessionis, uocationis, dilectionis. Deinde erga superiores seu erga Magistratum, cap. 13. Postremò erga inferiores, id est, infirmiores, cap. 14. 15.

Caput

PROPHET. ET APOST.

Caput ultimum continet salutationes serua
uota & prædicationes Euangelicas. Et est sa
lutatio non minimum Humanitatis officium cen
sendum.

DE PRIORI EPI
STOLA AD CORIN
THIOS.

Q Vam diu Paulus Corinthi manserit,
quid illic egerit &c. Vide Act. 18. Re
prehendit Paulus acriter Corinthios in hac Epi
stola, quos multis uicijs obnoxios esse nouit. Ad
Legem itaq; pertinet, ut maxime. Nam est ob
iurgatoria Epistola, iubens Corinthios declina
re a malo, & facere bonum.

- Directa
est con
tra
- 1. Sectarios, cap. 1. 2. 3. 4.
 - 2. Incestuosos.
 - 3. Scortatores. 6.
 - 4. Adulteros. 7.
 - 5. Contentiosos. 8. 9. 10. 11.
 - 6. Contemptores infirmiorum 8.
 - 7. Superbos. 14. (12. 13.)
 - 8. Arrogantes. 15.
 - 9. Negantes resurrectionem à mor
tuis. 16.
 - 10. Auaros.

Diuis

ISAGOGÆ AD LIBROS
Diuiditur autem commodius in
quinque partes princi-
pales.

Ab initio usq; ad quintum caput uersatur in
prima Tabula Decalogi, damnans mundi sapi-
entiam, ut pote saluti hominum perniciosam,
nempe quòd Sectas & Schismata pariat in Re-
ligione Christiana. Deinde contemptum Ministe-
rij Euangelij propter superbiam illorum, qui sa-
pientia humana sunt inflati.

A quinto capite usq; ad octauum transit ad
secundam Tabulam, & insectatur quedam ui-
cia. Primum enim iubet incestuosum excommu-
nicari, similesq; alios uitari. Deinde reprehendit
iniuriam, contentiones & hereses, indicans
iniuriam uel ferendam, uel controuersiam ad
Arbitros potius, quàm impios iudices esse de-
uoluendam. Mox enumerat congeriem uicio-
rum, & seorsum luxum & libidines insecta-
tur, Coniugio, Cœlibatui & uirginitati suam
laudem tribuens.

Ab 8. capite usq; ad 12. reprehendit abusum
libertatis Christianæ, nec non infirmos esse to-
lerandos admonet, potius quàm ut sibi inui-
cem scandalo esse debeant, Præsertim in rebus
exteræ

PROPHEET. ET APOST.

externis, ut in esu, potu, uestibus, communionem
Sacramenti, nunc seipsum in exemplum trahens,
nunc ex ueteri Testamento horrenda exempla
adducens.

A duodecimo usq; ad 15. enumerat primùm
egregia Dei dona, quibus ministerium uerbi ser-
uatur ad gloriam Dei. Deinde caritatem eis ob-
oculos depingit. Postremò uerbi Ministerium
& prædicationem ita commendat, ut omnibus
concionibus & lectionibus scripturarum eam
præferre non uereatur.

A 15. usq; ad finem, primùm esse resurrecti-
onem mortuorum, euidentissimo Christi exem-
plo demonstrat. Deinde corporum in eterna
uita claritatem diuersam esse, multis similitudi-
nibus ostendit, subiungens et resurgendi mo-
dum, uictoriam piorum absorpta morte.

Postremò præter familiaria de collectis, seu
sanctorum subsidijs agit ultimo capite, clausu-
lam finalem, horrenda comminatione subne-
ctens, ut qui non amet DOMINVM NO-
STRVM IESVM CHRISTVM, sit
maledictus, & æternæ morti destitutus.

DE POSTERIORI

**EPISTOLA AD CO-
RINTHIOS.**

L

DI

ISAGOGĒ AD LIBROS

Differt hæc Epistola à priori sicut Oleum à Vino, seu Euangelium à Lege. Hic enim mitius agit cum Corinthijs. Nam in hac secunda Epistola consolatur Paulus Corinthios, & exhibet se benignum erga eos, & iubet ut excommunicatum recipiant in gratiam.

Consistit autem hæc Epi- stola, in	}	1. Consolationibus	}	ad bo- na ope- ra & Elec- mosy- nas	}	1. 2.
		2. Commendationibus				3. 4.
		3. Adhortationibus				5.
		4. Inuectionibus				6. 7.
		5. Comminationibus.				8. 9.
						10.
						11.

Sic itaq; diuidi potest.

Ab initio usq; ad sextum caput sunt commendationes. Primum enim ostendit suam erga Corinthios caritatem, & quòd omnia prædicauerit, fecerit & passus sit ad ipsorum salutem & utilitatem. Deinde commendat Euangelij Ministerium, ut summè necessarium, quòdq; dignus sit ministerio Legis, & augetur in credentibus, ac spem facit eis de æterna gloria per crucem.

A sexto capite usq; ad 10. sunt adhortationes. Primum enim hortatur eos, ut ornetur Dei
uerbum

P. R O P H E T. E T A P O S T.

uerbum operibus patientia. Deinde & Eleemosynas præstent pauperibus sanctis in Ierusalem.

A decimo capite usq; ad finem sunt inuectiones & comminationes. Primum enim inuehitur in Pseudoapostolos, contra quos agit confidenter & in Domino gloriatur, scilicet,

- 1. Externis & alienis rebus & personis.
- 2. Proprijs passionibus in corpore.
- 3. Proprijs passionibus in animo pro Ecclesijs.
- 4. Fuga & euasione.
- 5. Visionibus & reuelationibus.
- De } 6. Tentationibus.
- 7. Fidelitate sua in ministerio uerbi apud Corinthios.
- 8. Promptitudine uel studio seruiendi Corinthijs.
- 9. Voluntate moriendi pro Corinthijs.
- 10. Iusticia bonæ conscientie, quòd non laeserit Corinthios.

Deinde multas rationes addit, quòd Paulus ipse solus in Ministerio uerbi plus laborauerit & passus fuerit, quàm omnes in uniuersum Pseudoapostoli Corinthiorum, ut laboribus, plagis, carceribus &c. cap. 11.

L 3 Postrea

ISAGOGE AD LIBROS

Postremò minatur Corinthijs ultimo capi-
te, qui resipescere nolunt, & (ut Augustinus
inquit) iudicem se uenturum scribit, ut non in-
ueniat, quos condemnet.

Præterea dicit, se orare pro Corinthijs, ut
nihil mali faciant. Vnde inquit Augustinus:
Apparet uoluntatem hominis à Deo corripì, &
dirigi, ut bona opera faciat. Psal. 63. A D O M I
N O gressus hominis diriguntur.

DE EPISTOLA PAU- LI AD GALATAS.

HÆc Epistola proximè accedit ad Episto-
lam, quam Paulus ad Romanos scripsit,
quantum ad doctrinam Christianam attinet.
Paulus enim contra Pseudoapostolos defendit
articulum Iustificationis, & confirmat iustici-
am fidei, quòd homo non iustificetur ex operi-
bus Legis, sed tantum per Fidem Iesu Christi.
Et quanquam sunt duæ principales partes hu-
ius Epistole, Altera de iusticia fidei, usq; ad
quintum caput, Altera de fructibus fidei, seu
bonis operibus usq; ad finem: Tamen cum sint
sex capita, possunt bini & bini per se conside-
rari.

Paulus

PROPHET. ET APOST.

Paulus enim in primo & secundo capite extollit & commendat suam uocationem, quod non humana, sed diuina autoritate docuerit Ecclesias. Id multis argumentis probat esse uerissimum, uidelicet:

1. Quod abierit in Arabiam statim à sui conuersione.
2. Venerit Ierosolymam, tantum uidere Petrum.
3. Abierit in partes Ciliciae & Syriae.
4. Non circumciderit Titum Ierosolymis.
5. Nihil à magnis Apostolis acceperit.
6. Reprehenderit Petrum.

Deinde posita principali propositione in fine secundi capitis, uidelicet, QVOD HOMO NON IUSTIFICETVR EX OPERIBVS LEGIS, SED PER FIDEM IN CHRISTVM, pergit eam probare tertio & quarto capite, Primùm, Scripturis. Secundò, Exemplis. Tertio, Similitudinibus Scripturae, ex Genesi, Leuitico, Deuteronomio, & Abacuc. Similitudines præter allegoriam sunt tres. Primùm de legatore Testamenti, Secundò, de Pedagogo. Tertio, de Tutore.

ISAGOGÆ AD LIBROS

Sūma argu- men- torū hec est, Chri- stus	1. Non est minister peccati.	Ergo non ex operi- bus Le- gis, sed per fi- dem in Christi iustifi- camur.
	2. Tradidit semet ipsum.	
	3. Non frustra mortuus est.	
	4. Spiritus Sanctus ex auditu fidei datur.	
	5. Abraham fide iustificatus est.	
	6. Iusticiarij sub maledictosūt	
	7. Iustus ex fide sua uiuit.	
	8. Christus factus est maledi- ctum pro nobis.	
	9. Iusticia fuit ante Legem.	
	10. Hereditas est ex promissi:	

Postremò docet in 5. & 6. capite, posita con-
clusiono de loco iustificationis, fructus fidei, sub-
nectens præcepta de moribus, de bonis operib.
Ut credentes ambulent secundum caritatem, &
tueantur quidem in Christo libertatem, sic ta-
men, ut ea non utantur. Porro quòd Paulus fue-
rit apud Galatas, Vide Act. 18.

DE EPISTOLA AD EPHESIOS.

Epistola ad Ephesios est amplificatio loci de
iustificatione & reconciliatione satis co-
piosa per omnes casus. Et mirabilis atq; pro-
funda Euangelij cõmendatio, longaq; beneficio-
rum Dei in causa salutis nostræ commemoratio.
Diu

PROPHET. ET APOST.

Diuiditur autem in duas principa-
los partes, scilicet, in arborem, &
fructus arboris, id est, in do-
ctrinam iusticiæ fidei &
bonorum operum.

Summa prioris partis, quæ fidem respicit,
consistit in his beneficijs Dei nobis exhibitis in
Christo, ut sunt:

1. Benedictio spiritualis.
 2. Electio.
 3. Prædestinatio.
 4. Adoptio.
 5. Bona uoluntas.
 6. Gloriosa gratia.
 7. Redemptio.
 8. Remissio peccatorum.
 9. Vocatio.
 10. Euangelium salutis.
 11. Spiritus promissionis.
 12. Fides.
 13. Dilectio.
 14. Spiritus sapientiæ.
 15. Cognitio uocationis.
 16. Cognitio uirtutis Dei.
 17. Viuificatio.
- L 4 18. Verba

ISAGOGE AD LIBROS

18. *Vocatio Gentium.*
19. *Passio Christi.*
20. *Euangelizatio pacis.*
21. *Ecclesia ex Gentibus collecta.*
22. *Ministerium Verbi.*
23. *Caritas Christi.*
24. *Plenitudo Dei.*

Hic est uerus & summus Christianorum thesaurus, ex latitudine & longitudine, altitudine & profunditate dilectionis Christi collectus.

Posterior pars à quarto capite usq; ad finem Epistolæ consistit in his fidei fructibus, qui sunt. I. *Humilitas.* II. *Lenitas.* III. *Patientia.* IIII. *Caritas erga proximum in omnibus donis.* V. *Novitas uitæ.* VI. *Veritas.* VII. *Iusticia.* VIII. *Benignitas.* IX. *Misericordia.* X. *Castitas cum contrarijs uicijs, quæ Christiani uitare debent.* Deinde gratiarum actio, cum informatione singulorum statuum & descriptione militis Christiani, contra spirituales nequitas per totam uitam pugnaturi, Cuius lumbi habebunt baltheum ueritatis: Pectus thoracem iusticiæ: Pedes habebunt calceos Euangelij pacis: Manus scutum fidei: Caput Galeam salutis: Latus gladium spiritus: Sagittæ eius sunt, I. *Oratio.* II. *Obsecratio.* III. *Deprecatio.* IIII. *Sedulitas.* V. *Vigilia.*

DB

PROPHET. ET APOST.
DE EPISTOLA AD
PHILIPPENSES.

Epistola ad PHILIPPENSES Romæ
in uinculis à Paulo scripta, etsi non continet
integram disputationem, qualis est in Epistola
ad Romanos & Galatas, tamen est insignis
& adhortatoria Epistola ad constantiam, ut pij
in iusticia Fidei constanter pergere debeant.
Porrò de Philippensibus uide Act. 16.

Quanquam autem diuus Paulus primùm agit
gratias. II. Orat. III. Monet. IIII. Laudat. V.
Consolatur. VI. Vocat mortem lucrum. VII.
Cupit dissolui & esse cum Christo. VIII.
Exultat ingenti gaudio de sui immolatione. IX.
Contendit ad scopum. X. Iactat ciuitatem nostram
in coelis esse. XI. Expectat inde Saluatorem
aduenientem: Tamen ut capita sunt quatuor,
ita quatuor præcipuè agit singula in singulis
capitibus.

In primo capite post salutationem & Exordium
proponit seipsum illis Exemplum, & hortatur
eos ad patientiam in afflictionibus habendam,
indicans, afflictiones piorum cedere illis in bonum.

In secundo capite hortatur eos ad concordiam
& unitatem, ne quid faciant per contentio-

L S nem,

ISAGOGĒ AD LIBROS

nem, sed per humilitatem sibi inuicem seruiant, exemplo Christi, qui humiliavit seipsum, &c. Præterea commendat eis Timotheum & Epaphroditum fideles uerbi Dei ministros.

In tertio hortatur eos, ut caueant impios doctores, Circumcisionis seu meritorum humanorum, & sectentur solum illam doctrinam, quæ est de iusticia fidei in Christo: iterum seipsum exemplum proponit eis imitandum.

In quarto hortatur eos, ut in eadem certa, pia & firma doctrina constant, perdurent atque persistant cum gaudio & pace. Præterea gratias agit eis pro muneribus fideliter missis, iuxta Ministerij ipsius in uerbo Dei rationem.

DE EPISTOLA AD COLOSSENSIS.

HÆc Epistola ferè eadem est cum Epistola ad Ephesios, nisi quòd hæc est breuior. Quemadmodum enim Epistola ad Galatas Methodus est Epistolæ ad Romanos, ita hæc Epistola methodus est Epistolæ ad Ephesios, seu compendium quoddam. Summa huius Epistolæ est, quòd nihil est tam aduersum fidei & salutem nostram, quàm ubi ratione humana, quæ Dei sunt, estimare coeperimus.

Diui-

PROPHET. ET APOST.

Diuiditur autem in duas partes
principales, (sicuti & Epistola ad
Romanos, Galatas & Ephesios)
nempe in arborem & fructus, seu
in doctrinam Fidei & Ca-
ritatis.

Priora enim duo capita continent non so-
lum Euangelij & Fidei definitionem, esse scili-
cet sapientiam cognoscendi Christum, quod sit
Dominus, Redemptor, Deus & reconciliator no-
ster: Sed etiam grauissimam adhortationem ad
hanc Euangelij doctrinam, & dehortationem
à falsa doctrina, quam insectatur acerrimè, de-
pingens, ut uerus Propheta, Papatum ac Mo-
nachatum in Religione Angelorum &c. quo-
rum traditionibus unicum ac solum Christum,
peccati, mortis & Satanae uictorem ac trium-
phatorem opponit.

Reliqua duo capita continent admonitio-
nes de moribus Christianorum, ut uitam sua
professione dignam uiuant, & exuentes uete-
rem hominem, induant nouum, per Caritatem
& uerbi Christi obseruationem. Deinde singu-
larum in Oeconomia & re familiari personarū
pro cuiusq; conditione breuem informatio-
nem,

ISAGOGE AD LIBROS

nem, qua requirit à Mulieribus, filijs ac seruis obedientiam: à Viris & senibus et Dominis, dilectionem, humanitatem & aequitatem, Postremo precandi studium, & quaedam familiaria, ut commendationes, salutationes, & singularia Pauli pro suo more praecepta.

DE PRIORIEPI
STOLA AD THESSA
LONICENSES.

Quemadmodum in Actis cap. 17. diligentia Thessalonicensium in inquisitione scripturarum commendatur: Ita Paulus in hac Epistola fidem & constantiam eorum commendat, & ad perseuerantiam hortatur.

Diuiditur autem in duas partes principales.

In primis enim tribus capitibus uersatur in continua quadam narratione, qua non solum commendat Thessalonicenses. Primò propter Euangelij susceptionem. Secundò propter Fidei constantiam. Tertio propter persecutionis patientiam. Quarto, propter imitationis exemplum. Quintò, propter uerbi deuulgationem. Sextò, propter Fidei celebrationem: Sed etiam
illis

PROPHET. ET APOST.

illis in exemplum perseuerantie commemorat suos labores, studia, pericula, certamina, conuersationem, desiderium, sollicitudinem, preces. In summa, quomodo se gesserit apud eos, & quid sustinuerit eis in exemplum.

In duobus reliquis capitibus primum eos ad uicijs dehortatur, & ad exercitium bonorum operum hortatur. Deinde confirmat eos de Resurrectione, proponens ipsis quatuor argumenta. I. De morte, quod sit somnus. II. De Resurrectione Christi. III. De ordine resurgendi. IIII. De uita eterna, quibus argumentis sese consolari queant. Postremo de extremi diei subitaneo aduentu agit, quo eos ad uigilantiam hortetur, addens in fine congeriem bonorum operum, & bonarum ordinationum, quibus gubernanda est uita Christiana.

DE POSTERIORI
EPISTOLA AD THESSALONICENSIS.

HÆc secunda Epistola est correctio sententiae prioris Epistolæ de extremo die, nimirum, Nos qui uiuimus, qui residui sumus, etc. Item, Dies Domini sicut fur &c. Perterrefacti fuerant enim his Pauli uerbis Thessalonicenses

ISAGOGE AD LIBROS

scs atq; inde colligerent, se uisuros extremum diem sua ætate. Paulus itaq; corrigit seipsum, & extremum diem in foribus esse negat Prophetans de regno Antichristi, & de horrenda ab Euangelio defectione, diem iudicij præcessura. Porro quorsum Paulus in hac Prophetia respexerit, & quid in spiritu futurum præuiderit (sicut etiam 1. Tim. 4.) nunc à posteriori, cum sit res manifesta, norunt omnes fideles, quòd de Romano Pontifice fuerit uaticinatus.

In primo gratulatur Paulus Thessalonicensibus Fidem. I. Dilectionem. III. Perseuerantiam in Cruce, collationem instituens inter præmia Piorum, & pœnas Impiorum, ut hi quàm primùm ab impietate, piorumq; persecutione desistant, illi uerò constanter pergant, & sic currant, ut præmium apprehendant. 1. Cor. 9.

In secundo capite Paulus interpretatur sententiam prioris Epistolæ de extremo die per Prophetiam de Romani Imperij deuastatione, pariter & de regno Antichristi, quod regnaret ante iudicium extremum in Ecclesia, nec non efficeret, ut sua mandata super Dei mandata seruarentur, cuius tyrannide pressi homines à Fide deficerent, & ad traditiones humanas transirent. Porro ad finem Prophetiæ gratulatur iterum

PROPHET. ET APOST.

iterum Thessalonicensibus eternam in CHRISTO tam electionem, quàm uocationem, & obiter adhuc magis suum illis officium commendat.

In tertio capite Paræneses seu admonitiones aliquot instituit, præsertim contra uitam ociosam, ne qui nihil agerent, malè (ut fit) agere discerent, sed quisq; in sudore uultus sui pane suo uesceretur. In sic ponit causam finalem pariter, & modum denunciationis & excommunicationis, ut scilicet, Excommunicatus & rubore suffundatur, cum uideret, se uitari ab omnibus, & uel discat agnoscere suum erratum, & ut frater interim corripiatur, ut nullo modo quasi inimicus existimetur.

DE PRIORI EPI.

STOLA AD TIMO-
THEVM.

E Pistola ad Timotheum hæc prima, etsi omnibus hominibus concionatur, tamen familiarissimè nota sit ministris Euangelij.

Fuit enim Timotheus Episcopus & fidelis uerbi Dei Minister. Nam Paulus postquam eum circumciderat, & ad Ministerium uerbi uocauerat, habuit eum aliquando Comitem, aliquando
do Lea

ISAGOGE AD LIBROS

do Legatum fidelem in officio Apostolatus, donec Ecclesijs Ephesianis in uerbo Dei præfatus est. Ideo Paulus eum, ut adhuc iuuenem, informat in ijs, quæ uerè & propriè pertinent ad Episcopatum, cui etiam peculiariter optat præter gratiam & pacem, etiam misericordiam, ut & opus habent Episcopi & Pastores maiori præ alijs consolatione, cum ultra omnes patiantur. Sit igitur hæc Epistola fidelibus uerbi prædicatoribus commandata, utpote eis singulariter scripta.

Sex sunt huius Epistolæ Capita, quæ sic discerni possunt.

In primo capite, postquam Paulus fabulas & impiam doctrinam detestatus est, tradit compendium de usu & effectu Legis & Euangelij, seipsum proponens exemplum, ut admoneat Timotheum de summa doctrinæ Christianæ, quam Episcopum oportet profiteri.

In secundo capite uult primùm uiros, deinde seorsum etiam mulieres, per Timotheum admoneri uiros (quo uocabulo totam domum comprehendit) ut orent pro omnibus hominib. in genere. Deinde seorsum pro Magistratu, quem Deus
(inquit)

PROPHET. ET APOST.

(inquit) per Mediatorem Christum, ut Omnes homines uult saluos fieri. Postremò, ut orent in omni loco, seu ubicunq; locus fuerit & occasio orandi. Mulieres uerò, ut ornent se non sumtuoso & splendido uestitu, aut gemmis & auro, sed uirtutibus & bonis operibus, ut habitus integritatem uitæ pariter & uerecundiam testetur. Deinde docendi munus & autoritatem in uiros eis derogat. Postremò commendat illarum officium, & eas consolatur.

In tertio capite, quales oporteat esse ministros uerbi, nec non illorum uxores ostendit, nunc ea quæ decent approbando, nunc ea quæ non decent reprobando & damnando. Requirit enim in Episcopo & Diacono (sub quibus uerbi Dei ministros omnes comprehendit) præter integritatem uitæ & coniugium,

1. Sobrietatem.
2. Modestiam.
3. Castitatem.
4. Hospitalitatem.
5. Dexteritatem in docendo.
6. Æquitatem.
7. Curam domesticam.
8. Bonum testimonium.

M

E diuer-

ISAGÖGE AD LIBROS

E diuerso damnat in eodem

1. Ebrietatem.
2. Dicacitatem.
3. Turpis lucri cupiditatem.
4. Pugnacitatem.
5. Auariciam.
6. Superbiam.

In Vxoribus ministrorum requirit,

1. Pudiciam erga uirum.
2. Taciturnitatem erga proximum.
3. Sobrietatem erga seipsas.
4. Pietatem erga Deum.

In fine capituli describit domum Dei, subiungens ministerium Euangelij, seu Christi translatum secundum humanitatem.

In quarto capite falsam doctrinam pijs omnibus cauendam, cum suis signis & notis, nempe prohibitionem coniugij et ciborum, Prophetico more proponit, ac uenturam praedicit. An non hic tam manifestè depingit Papatum, ac si in medio Papatu uixisset? Sunt ne in Papatu I. Spiritus seductores. II. Doctrinae Demoniorum. III. Hypocrisis. IIII. Caeteratae conscientiae. V. Prohibitio Matrimonij. VI. Prohibitio ciborum?

Timotheum econtra uult Paulus operibus pietatis

PROPHET. ET APOST.

pietatis erga proximum exerceri, suumq; officium diligenter administrare.

In quinto capite primum tria genera iduarum recenset, Vt sunt, Viduae diuites, Pauperes & Iuuenes. Diuites uult domibus suis praeesse. Pauperes uult Ecclesiae sumptibus ali. Iuniores autem nubere in Domino. Deinde Presbyteris seu uerbi Dei ministris uult administrari honorem, uictum & iusticiam, de singulis fideliter admonens Timotheum.

In sexto capite post instructionem seruorum, concludit Epistolam graui dehortatione a falsa doctrina, pariter & ab auaricia, fideliter admonens Timotheum, ut in uera doctrina perseueret, & in uera temperantia seu rerum mediocritate uitam agat, sectando pietatem, fidem & caritatem. Diuitibus uult haec tria prohiberi. Primò superbiam. Secundò confidentiam in diuitijs. Tertiò abusum diuitiarum. Timotheum uerò uult a uacuis disputationibus alienum esse.

DE POSTERIORI
EPISTOLA AD TIMOTHEUM.

Pergit D. Paulus etiam ex carcere Timotheum admonere, ut bona fide, tanquam
M 2 magni

ISAGOGE AD LIBROS

magni precij depositum, & thesaurum puram
Euangelij doctrinam custodiat, & ad posteros
incorruptam curet transmitti, insuper afflictio-
nem ferendo cum Euangelio secundum uirtu-
tem Dei. Porro non soli Timotheo, sed omnibus
gubernatoribus & Ecclesie doctoribus, in om-
nibus, qui rectè Euangelij doctrinam percepe-
runt, Spiritus sanctus per os Pauli conciona-
tur. Quare debet etiam hæc Epistola Ministris
Euangelij quàm commendatissima semper esse.

Sunt tantum quatuor Capita, quæ
sic discernuntur.

In primo capite post gratulationem admo-
net Timotheum. 1. De resuscitanda gratia Dei.
2. De non erubescendo propter Euangelium &
uincula Pauli. 3. De afflictione ferenda. 4. De
retinenda forma sanorum uerborum. 5. De
bono deposito custodiendo. Interferit autem
egregium & uerè Euangelicum locum: QUI
NOS SALVOS FECIT, &c. aperte
contra iustificationem operum, & pro sola
gratia Dei, commendans insuper officium su-
um, et Onesiphori domum contra defectionem
Asianorum ab Euangelio.

In secundo capite post commendationem do-
ctrinae, primùm hortatur eum ad ferendam ad-
flictio-

PROPHE. ET APOST.

flictionem, adductis in medium egregijs argumentis à premio. Deinde eum à contentione uirorum & uaniloquio dehortatur, ostendens non magis mirum esse, si boni pariter & mali sunt simul in Ecclesia, quàm si in domo diuitis sunt uasa alia in honorificum usum, alia in usum contumeliosum destinata.

Postremò præcipuum est in hoc Capite, quòd uult eum rectè secare uerbum Veritatis, uidelicet, ne confundat inter se Legem & Euangelium, sed Legem urgeat contra malos, facinorosos & obstinatos, ut uel tradantur Magistratui puniendi, uel excommunicentur: Ad afflictos uerò & probos Euangelio consoletur. In fine capituli ostendit, pœnitentiam esse donum Dei.

In tertio capite prioribus periculis, nempe de Asianorum & aliorum ab Euangelio Christi defectione, subnectit aliud periculum, & congerie depingit falsos doctores, quos nouissimis temporibus uenturos prædicit, contra quos hortatur Timotheum, ut sua constantia consulat etiam posteritati.

Porrò quemadmodum in superiori Epistola, sic etiam hoc loco præuidet Paulus in spiritu Romanorum Pontificum impietatem, & ea

ISAGOGÆ AD LIBROS

quæ his nongentis annis in Papatu transactæ sunt. In fine commendat sacram Scripturam, qua commendatione nihil potest dici excellentius.

A quarto capite concludit Epistolam per obtestationem, qua fideliter obtestatur Timotheum, ut opus faciat Euangelistæ, significans adesse tempus suæ resolutionis, & se bonum certamen certasse. Deinde quedam familiaria subiungens, Epistolam finit. Scripsit autem hanc Epistolam haud dubiè paulò ante suum Martyrium, cum Neroni secundò sisteretur.

DE EPISTOLA AD
TITVM

Q Vanquam hæc Epistola non talis est methodus, ut est Epistola ad Romanos: tamen mira breuitate, totius Christianæ doctrinæ compendium continet, in quo primùm doctores instruit & informat, ut hæc tria capita commodissimè iuxta tres status principales, nempe Religionem, Politiam & Oeconomiam, discerni queant. Quorum ultimum, nempe Oeconomiam, in medio collocat Paulus, quippe propter quem Statum conseruandum reliqui duo à Deo ordinati sunt.

Pulchrè

PROPHEET. ET APOST.

Pulcrè autem interserit huic informationi locum iustificationis, semel atq; iterum, ut eò tanquam ad scopum omnia dirigi atq; referri debeant.

In primo capite religionem discernit, & ut in Epistola ad Timotheum, ita hìc quoq; describit sub nomine Episcopi, omnes Euangelij ministros, quales esse debeant in doctrina & uita, nunc propter ipsos fideles, nunc propter falsos doctores, quod ad finem usq; capitis depingit, & illorum impietatem tanquam in speculo, in quo nostri Papistæ se rectius intueantur, conspicendam proponit.

In secundo capite tabulam Oeconomicam pingit, & singulorum statuum in œconomia uitam informat, ubi sub nomine iuuentutis Titum ipsum admonet, ut in omnibus seipsum præbeat exemplum bonorum operum. Mox rationem addit, nempe apparitionem gratiæ Dei, per hoc quòd CHRISTVS dedit semetipsum pro nobis, ut in eo modestè, iustè & piè uiuamus.

In tertio capite dat præcepta de Politia, & de obedientia erga Magistratum præstanda, subbitos omnes per Titum admonendos esse docet, graues subiungens causas, nimirum, quòd horum omnium debitores sumus. Primum, Le-

M 4 gales,

ISAGOGE AD LIBROS

gales, deinde Euangelicas, iterum adducens egregium locum iustificationis, quo salutem derogat operibus, & soli misericordiae Dei propter Mediatorem Christum adscribit, ubi formam & modum nostrae redemptionis luculenter ostendit, quod cum, qui nouus homo fieri cupit, necesse sit credere & baptizari. Subiungit ad finem usq; adhortationem ad bona opera praestanda, & dehortationem à stultis questionibus & heresibus, praeter quaedam familiaria.

DE EPISTOLA PAULI AD PHILEMONEM.

HÆc Epistola miram Pauli Caritatem erga proximum spirat, per hoc quod Onesimum suo domino Philemoni summa animi humilitate, suauissimisq; uerbis studet reconciliare. Primum commendat Philemonis fidem & caritatem. Deinde petitionem suam pro Onesimo ad fidem conuerso proponit. Postremo suauissimis affectibus Onesimi culpam in se transfert, & eum suo domino iam non ut seruum, sed ut carissimum fratrem in Christo reconciliat, interim non obscure suum in Philemonem ius, ut praëceptoris in discipulum, insinuans, tacite ei imperat, ut fugitiuum seruum in gratiam

PROPHET. ET APOST.

tiam uel ex debito recipere non grauetur. Egre-
gium caritatis Exemplum & concordiae studi-
um in Paulo.

DE EPISTOLA
AD EBRAEOS.

Q Vanquam dubium est, an hæc Epistola
sit diui Pauli, propter aliquot locos in 9.
10. & 12. cap. ex quibus conuincitur à quibus-
dam non esse Pauli: Tamen Epistolæ scopus au-
torem habet Spiritum sanctum. Tradit enim di-
sertè, Christum esse uerum Deum & uerum ho-
minem, adeoq; unicum nostrum redemptorem
ac Saluatorem, & consistit maior pars Episto-
læ in collatione, qua conuincit, Christum esse
Dominum omnium, nempe Filium Dei natura-
lem ac æternum. Confert enim Christum,

1. Cum Angelis, cap. 1. & 2.
2. Cum Mose, cap. 3. & 4.
3. Cum Aarone, cap. 5.
4. Melchisedech, cap. 6. & 7.
5. Sacrificijs legalibus, cap. 8. 9. 10. Qui-
bus omnibus maior est Christus, per
suum sacrificium, sanguinem & mor-
tem, æterna redemptione inuenta.

M 5 Capita

ISAGOGE AD LIBROS

Capita sunt tredecim, quæ pro ma-
iori declaratione sic discer-
ni vtcunq; possunt.

In duobus primis capitibus, post Exordia-
um, in quo Christi diuinitatem pariter & hu-
manitatem breui describit narratione, ipsum
Angelis excellentiorem esse, nouem argumen-
tis ostendit, in quibus Christum Deum, creato-
rem & omnipotentem esse prædicat, & Euan-
gelium ipsius Legis prædicationi anteferendo,
diluit intermixtas occupationes. Omnia ten-
dunt in hunc finem, ut Iudei, quibus scribit, re-
lieto Iudaismo, firma in solam Christum fiducia
spem omnem collocent. Atq; hæc est principa-
lis Epistolæ propositio.

In tertio & quarto capite Christum ex-
cellentiorem Mose prædicat, collationem inter
dominum & seruum instituens. Mox ad Euan-
gelij tempus applicat illud Hodie, quod est in
Psalmo. 59. cum comminatione satis horrenda,
ab exemplo illorum, qui propter incredulitatem
in deserto perierunt, à requie terræ Canaan
exclusi.

In quinto, sexto & septimo incipit descri-
bare Christum Sacerdotem, conferendo eum
primùm cum Aarone, deinde cum Melchise-
dech,

PROPHET. ET APOST.

deh, cuius descriptionem uidetur in fine quine-
ti capitis uelle præterire, propter Iudæorum
segnitiem & tarditatem, instituens digressio-
nem satis periculosam in sexto capite, ubi uide-
tur lapsis negare pœnitentiæ locum, ipsis per-
tinacibus per hoc terrorem incutiendo. Sed in
7. capite describit & commendat à dignitate
Melchisedech, qua commendatione Christi Sa-
cerdotium extollit.

In 8. 9. & 10. cap. multis grauissimis argu-
mentis ostendit, Christum esse unicum Sacerdo-
tem, & unicum pro peccatis sacrificium, quod
præfert omnibus sacrificijs Legalibus, appel-
lans illud nouum Testamentum. ex cap. 13. Hie-
remie. Deinde Tabernaculi partes enumerat
capite 9. scilicet, Atrium, Sancta, et sancta san-
ctorum, cum suis significationibus, quibus figu-
ris applicat sanguinem Christi, ut purificantem
conscientias. Vocat autem Christum noui Te-
stamenti Mediatorem, & sanguinem eius san-
guinem noui Testamenti, significans Christi san-
guinem effundendum in nouo Testamento pro
remissione peccatorum. Postremò per repeti-
tionem amplificat eandem collationem, scilicet
sacrificij Christi cum sacrificijs Legalibus ex
Psalm. 59. et 31. cap. Hieremie. Tandem conclu-
dit hunc totum locum per adhortationem ad
fidem

ISAGOGE AD LIBROS

fiduciam in sanguinem Christi collocandam, & ad mutuam dilectionem per bona opera præstandam. Parasceuen seu præparationem nistiæ uens ad sequentia Capita.

In 11. 12. & 13. Primum commendat fidem ab exemplis Patriarcharum, & aliorum sanctorum ueteris Testamenti, ad ea respiciens, quæ Iesus Syrach, de uiris illustribus à cap. 44. usq; ad 50. scribit. Deinde subiungit adhortationem ad fructus fidei, patientiam, disciplinam, pacem, sanctificationem, ueram pœnitentiam, obedientiam erga uerbum Euangelij, non tantum inducens exemplum Christi, sed etiam ex ueteri Testamento comminationos. Postremo congeriem bonorum operum enumerat in ultimo capite, cum dehortatione à falsa doctrina, cum q; adhortatione ad Iesu Christi puram doctrinam, Confessionem & gratiarum actionem.

DE EPISTOLA

IACOBI.

Quidam putant non esse Iacobi Apostoli ab Herode interfecti, Epistolam, non solum propter locum ex Genesi de Abraham, pro iustificatione operum citatum contra ueram analogiam fidei, sed etiam propter alios locos ex Epistolis Petri & Pauli desumptos, & huic Episto-

PROPHET. ET APOST.

Epistolæ passim intermixtos. Non est methodica Epistola, nec unam continuam maretiam continet, sed scopas (ut aiunt) dissolutas, id est, sententias non ordinè inter se coherentes. Et summa est, quòd urget Legem & bona opera contra securos homines, & de fide sine operibus gloriantes.

Capita quinq; tantum sunt, quæ sic discerni possunt.

In primo capite Particulatim has octo sententias proponit. 1. De patientia in rebus aduersis præstanda. 2. De diuina sapientia à Deo petenda. 3. Credendum esse sine dubitatione. 4. Diuitijs rectè utendum esse. 5. Tentationes, quæ ex concupiscentia proueniunt, sufferendas. 6. Verbum cœleste diligenter audiendum. 7. Verbi effectus, bona opera esse facienda. 8. In uera religione uiuendum.

In 2. capite duo tantum loci tractantur. Alter de non contemnendis pauperibus Christianis præ diuitibus, cum fides in Iesum Christum personarum acceptationem non patiatur. Alter de bonis operibus, ex quibus fides erga Deum & proximum ostendatur, ut hic locus sit collatio inter hominem & hominem, non inter Deum & hominem, ubi sola fides iustificat, cum
inquit;

ISAGOGE AD LIBROS

inquit: Ostende fidem tuam ex operibus & c.

Si quis hoc modo non intelligit Iacobum, sed hanc illius sententiam uult ad iustificationem torquere, quæ coram Deo ualet, tollit analogiam fidei, & Epistolam Pauli ad Romanos. Quod cum sit absurdum, admittit sententia Iacobi commodam interpretationem, & fidei analogiam. Alioqui loci seu exempla ex Genesi & ex libro Iosue directè contra genuinam Scripturæ de iustificatione sententiam citantur.

In tertio capite sunt itidem duo loci tractati, quorum alter est de lingua cohibenda, ne falsam doctrinam doceat, quod est arrogare & usurpare sibi magisterium in sacra scriptura, super uerum doctorem & magistrum S. sanctum, cuius discipuli sunt omnes doctores pietatis in Ecclesia. Alter locus de diuina sapientia est, quæ est in doctrina, Lex & Euangelium, & in mentibus nostris ipsa lux fidei, & incoacta obedientia congruens Legi Dei, iuxta dictum: **Lucerna pedibus meis uerbum tuum.**

In quarto capite, sunt commonefactiones de uirtutibus in singulis Decalogi præceptis, quasi in unum cumulum congestæ. Primum de fugienda contentione. 2. De uoluptatibus. 3. De oratione instituenda. 4. De fugiendo adulterio. 5. De superbia & humilitate. 6. De obedientia

erga

PROPHET. ET APOST.
erga Deum. Et sic deinceps usq; ad finem capi-
tis.

In quinto capite primùm inuehitur in eos,
qui diuitijs suis abutuntur. Deinde hortatur
pios ad patientiam & tolerantiam & à iuran-
di consuetudine dehortatur. Mox infirmorum
curam haberi suadet. Postremò singulos ad mu-
tuam deprecationem hortatur, & Orationem
ab Exemplo Elie commendat. In fine effectum
uere conuersionis ponit.

**DE PRIORIEPI-
STOLA PETRI.**

HÆc Epistola uerè Apostolica est, ut illius
qui à Christo interrogatus quis esset, re-
spondit: **TU ES CHRISTVS FILIVS
DEI VIVI**, Matthæi. 16. Item: Ad quem ibi-
mus? Verba uitæ æternæ tu habes, Ioan. 6. Redo-
let enim eiusdem confessionis, miram suauita-
tem, & in fide constantiam ac sinceritatem.
Nam purè **CHRISTVM** confitetur, dero-
gans nostris meritis salutem, & tradens ueram
Christi cognitionem, in qua uult gentes conuer-
sas, quibus scribit, constantes pergere, & cresce-
re de die in diem, ita ut etiam in uita, moribus
& conuersatione respondeant Euangelio cuius-
cumq;

ISAGOGE AD LIBROS

cunq; status et conditionis fuerint, ut sunt, quos enumerat, 1. Subditi. 2. Serui. 3. Mulieres. 4. Viri. 5. Presbyteri, 6. Adolescentes.

Capita quinque sunt, quæ sic possunt discerni.

Primum caput in duas partes diuiditur. In priori, quæ ab Exordio incoatur, ueram salutis rationem proponit. Vbi consideranda sunt hæc omnia, quæ hic ordine commemorantur, nempe, 1. Magna misericordia Dei. 2. Regeneratio in spem uiuam. 3. Resurrectio Christi. 4. Hereditas cœlestis. 5. Potentia Dei. 6. Fides. 7. Probatio fidei. 8. Exultatio & lætitia. 9. Scripta Prophetarum. 10. Euangelium. 11. Gratia. 12. Gloria.

In altera parte ponit huius antecedentis consequens, & hortatur credentes ad nouitatem uitæ, quæ futuræ salutis respondet, sectandam, ut 1. Sobrietatem. 2. Spem oblatæ gratiæ. 3. Obedientiam. 4. Sanctitatem. 5. Inuocationem. 6. Timorem. 7. Dilectionem. Interferit autem huius nouitatis egregias causas, scilicet nos à peccatis precioso sanguine Christi redemptos, & per uerbum Dei regeneratos esse.

Secundum caput itidem in duas partes diuiditur. Nam in altera pergit hortari credentes
ad

PROPHET. ET APOST.

ad spirituales hostias offerendas, & ad bonam conuersationem habendam etiam ad ædificationem fidelium. Et addit rationem, quia credentes omnes sunt Sacerdotes, & ad uitæ sanctitatem uocati. In altera diuersorum statuum informationem, in qua ad finem huius capituli informat. Primum subditos ad politicam obedientiam erga Magistratum. Deinde seruos ad Oeconomicam obedientiam erga dominos. Et Christum ipsum exemplum proponit, qui maiorem iniuriam sustinuit.

In tertio capite primum de obedientia conjugali, de ornatu Christianæ coniugis, & de tolerantia mariti erga suam coniugem agit. Deinde pios omnes in genere monet, ut exerceant se in ueris Caritatis uirtutibus, & in patientia, nec non in uera confessione, pariter & in iusticia bonæ conscientie, rursus in Christo caritatis & patientie exemplum adducens.

Postremo locum egregium ponit de Arca Noæ, quod fuerit figura Baptismi. Quid autem uelit per prædicationem à Christo factam, quibusdam Spiritibus non credentibus tempore Noæ, nos ignoramus, & ipsi Magistro, nempe Spiritui sancto, ueram huius loci interpretationem reseruandam esse iudicamus.

In quarto capite pergit pios omnes hortari,

N

nunc

ISAGOGE AD LIBROS

nunc ad sobrietatem, uigilias, modestiam, orationem, & mutuam caritatem, nunc ad alios fidei fructus, iuxta uarietatem donorum, cum patientia & gaudio in afflictionibus, propter Christum omnibus benefaciendo.

In quarto capite personas Ecclesiasticas sub titulo Presbyteri, nunc ad pascendum gregem, nunc ad rectè uiuendum informat & instituit. Deinde iuuentutem ad obedientiam hortatur. Mox omnes in genere uult humiliari, Deo confidere, sobrios esse, uigilare contra aduersarium Diabolum, et ei in fide resistere. Postremò concludit Epistolam ingenti consolatione, quòd Veritate ad fidem sciant se subinde à Deo confirmari & corroborari.

DE POSTERIORI EPISTOLA PETRI.

TRIA sunt tantum capita. Primum contra Hypocritas. Secundum contra Antichristum. Terrium contra Epicureos. Petrus enim in primo capite uult fidem & fidei uocationem, ut certam ostendi bonis operibus, ne sit fides ut inane somniū sine uirtute, scientia, continentia &c. cum non sit ex auditu fabularum, sed Euangelij, quòd Petrus iam senex & certissimus testis, quippe, qui adfuit etiam in transfiguratione.

PROPHET. ET APOST.

figuratione Christi, commendat pijs omnib. ab ipso autore sacrae scripturae, scilicet S. sancto.

In secundo capite praestat idem quod Christus ipse, cum inquit Matth. 7. Attendite a falsis Prophetis. Et Paulus Act. 20. Attendite uobis &c. Item Philip. 3. Videte canes, uidete malos operarios, &c. Nam admonet hic Petrus pios de falsis doctoribus, et de Antichristo uenturo, de quo uaticinatur, sicut & Paulus, 1. Tim. 4. Primum describit illorum damnationem adductis tribus egregijs exemplis, 1. De Angelis. 2. De perditis in Diluio. 3. Sodomitis. Deinde suis coloribus eos depingit, quod post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant. Postremo ponit satis horrendam de talibus sententiam, additis duobus prouerbijs de Cane & Sue, quibus exprimit posteriora talium esse deteriora prioribus.

In tertio capite pios admonet, ut sibi caueant ab Epicureis, id est, prophanis hominibus, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, qui solummodo hanc uitam respiciunt, non futuram, & in ore semper habent: EDAMVS ET BIBAMVS, CRAS MORIAMVR. Item, Post mortem nulla uoluptas. Item. Quae supra nos, nihil ad nos. Contra quos asseruerat Petrus, haud dubie uenturum esse extre-

ISAGOGÉ AD LIBROS

num diem, in quem cœlum & terra sunt igni
reſeruata, ſuoq; tempore magno impetu peritu
ra. Quare etiam neceſſarium eſſe adfirmat, ut
quiſq; piorum in ſtatu uiuere ſtudeat, in quo
uocatus ex hoc mundo tuto & confidenter au
deat mori.

DE PRIMÆ EPI
STOLÆ IOANNIS.

Diuus Ioannes, Apoſtolus & Euangelista,
qui hanc Epistolam ſcripſit, ut in Cœna
ſuper pectus Domini IESV CHRISTI re
cubuit, & ex fonte Saluatoris aquam dulciſſi
mam hauſit: Ita ſpirat hic quoq; meram carita
tem, & Dei erga nos, & noſtram erga proximi
um. Dei quidem, ut ea per fidem apprehenſa,
gratis & ſine noſtris operibus iuſtificemur, &
uitam æternam conſequamur. Noſtram uerò, ne
fides ſit ocioſa, ſed per caritatem operetur. A
lioqui non eſt uera fides, ſed fucata tantum, cui
us tria ſunt ſigna, ſcilicet, 1. Non luçtari con
tra peccatum. 2. Non cauere falſam doctrinam.
3. Odio habere proximum.

Quinq; ſunt capita, quæ ſic in una & ead
dem materia coherent, ut uix à ſe inuicem diſ
cerni queant. Omnia conueniunt cum ipſius
Euangelio, præſertim cum his duobus mandatis
Chriſti

PROPHET. ET APOST.

Christi: Creditis in Deum, & in me credite.
Item, Mandatum nouum do uobis, ut diligatis
uos inuicem. Quæ duo mandata coniungit Io-
annes in hunc modum capite tertio: Et hoc est
mandatum eius, ut credamus in nomine filij
eius Iesu Christi, & diligamus alterum, sicut
dedit mandatum nobis.

Est igitur Epistole summa, de fide & cari-
tate. Capita uerò sic utcunq; possunt discerni.

In primo capite post captationem beneuo-
lentie ab officio & testimonij certitudine, de
eterna uita propter societatem, id est, Ecclesi-
am seu Sanctorum communionem & gaudium
perfectum, totius Epistole expositionem hanc
ponit, quòd sanguine Iesu Christi emundati, nec
non in Euangelij luce ambulantes, & in socie-
tate Sanctorum manentes, non debent in Tene-
bris, hoc est, sine operibus bonis ambulare, sed
in Luce, id est, in Fidei per bonorum operum
exercitium ostensione, pariter & in uera pec-
catorum confessione.

In secundo capite post Euangelicum locum
de Christo aduocato & Propiciatore nostro,
primùm arguit eos Mendacij, qui fidem iactant,
& nihil boni operantur, & eum, qui frenum
odit, adhuc carere fide contendit. Deinde sin-
gulas etates admonet, ut in eo, quod à Deo ac-

N 3 ceperunt,

ISAGOGE AD LIBROS

ceperunt, permanere uelint. Postremo iubet, ut
uitent falsas opiniones & iniustas cupiditates
Mundi & Antichristi. Per unctionem intelli-
git Spiritum sanctum. Antichristos uero uocat
Pseudoapostolos, qui tunc fuerunt. Deinde ali-
os, ut hereticos, quorum quidam diuinitatem,
quidam uero humanitatem Christi negaue-
runt.

Porro super hunc locum egregium: QUI
DICIT SE IN CHRISTO MANE-
RE, DEBET SICUTILLE AM-
BVLAVIT, ET IPSE AMBULA-
RE, &c. non pigebit Diui Augustini pulcer-
rimam expositionem ex libro de uita Christiana
na, cap. 14. adscribere, qui sic inquit:

Christianus ille est,

1. Qui omnibus Misericordiam facit.
2. Qui omnium mouetur iniuria.
3. Qui opprimi pauperem, se presente, non pa-
titur.
4. Qui miseris subuenit.
5. Qui indigentibus sepe succurrit.
6. Qui cum moerentibus moeret.
7. Qui dolorem alterius sicut proprium sentit.
8. Qui ad fletum flentibus alienis prouocatur.
9. Quibus omnibus communis est domus.
10. Cuius ianua nemini clauditur.

11. Cuius

PROPHET. ET APOST.

11. Cuius mensam nullus pauper ignorat.
12. In cuius domo panis cunctis offertur.
13. Cuius bonum omnes norunt.
14. A quo nemo sentit iniuriam.
15. Qui Deo die nocteque deseruit.
16. Qui Dei praecepta indefinenter meditatur
& cogitat.
17. Qui pauper Mundo efficitur, ut Deo locus
plures fiat.
18. Qui inter homines habetur inglorius, ut
coram Deo & Angelis gloriosus appa-
reat.
19. Qui in corde suo nihil habet simulatum
uel fictum.
20. Cuius simplex & immaculata est anima.
21. Cuius conscientia fidelis & pura est.
22. Cuius tota mens in Deo est.
23. Cuius omnis spes in Christo est. (rat.)
24. Qui caelestia potius quam terrena deside-
rat.
25. Qui humana spernit, ut possit habere diu-
na. Hec Augustinus.

In tertio capite persistit in adhortatione de
nouitate uitae sectanda, ductis argumentis, Pri-
mum à caritate Dei erga nos. 2. A spe uitae aeter-
nae. 3. Ab officijs Christi, quae sunt, Tolere pec-
cata, & dissoluere opera diaboli. 4. Ab efficien-
te causa peccati, scilicet diabolo. 5. Ab efficien-

N * te cause

ISAGOGGE AD LIBROS

te causa iusticiæ, nempe Deo. 6. A iusticia bonæ conscientie. 7. Promissione & mandato. 8. A caritate Christi erga nos.

In quarto capite Christi doctrinam confitemdam, Antichristi uerò cauendam esse hortatur. Deinde pergit ad finem capitis admonere de caritate, facta egregia & suauis collatione inter caritatem Dei erga nos, & caritatem nostram erga Deum & proximum, ut inter causam efficientem & effectum.

In quinto capite fidem ipsam prosequitur, unde proueniunt omnia bona opera, cui adscribit uictoriam, quam triplici testimonio, scilicet, Spiritus, Aquæ, & Sanguinis, id est, uerbi Dei, & duorum Sacramentorum, confirmandam esse docet. Deinde credentes de uita æterna certiores facit pariter & de exauditione. Postremò discernit peccatum non ad mortem à peccato ad mortem, id est, peccatum in Filium, à peccato in Spiritum sanctum, remissibile ab irremissibili.

Sunt autem peccata in Filium, ea quæ per carnis fragilitatem fiunt ab ijs, qui credunt in Filium Dei, & qui agunt pœnitentiam.

Peccata uerò in S. sanctum, quæ fiunt ab impijs, sunt primùm, impugnatio agnitæ ueritatis. 3. Inuidia fraternæ gratiæ. 4. Finalis impœnitentia.

DE

PROPHET. ET APOST.
DE SECVNDA EPI-
STOLA IOANNIS.

IN hoc unico Capite huius Epistolæ Ioannes
primùm se uocat Seniore, quia Presbyter fu-
it & summus Apostolus, iam senex. Vixit enim
tempore Traiani Imperatoris, sub quo obiit, ut
habetur in historijs, Anno Christi 101. suæ uerò
ætatis 90. Deinde electam dominam, id est, præ-
stantem genere & uirtute, hortatur, Primùm
ad dilectionem, Deinde ad perseuerantiam in
doctrina Christi, Postremò doctrinæ Christi oso-
res excommunicandos esse monet.

DE TERTIA EPI-
STOLA IOANNIS.

IN hoc unico Epistolæ capite tres uiros nomi-
nat Ioannes, quorum primum, Caium nempe,
cui scribit, & quem filium uocat, à Veritate seu
uero uerbo Dei, Deinde à Caritate, Postremò ab
hospitalitate commendat. Alterum uerò Diotre-
phen, Episcopum impium, non tantùm ut ob-
tractatorem & inuectiuum, sed etiam ut inho-
spitalem & Christianorum fratrum osorem, &
excommunicatorem acriter obiurgat & repre-
hendit. Tertium Demetrium, nunc aliorum, nunc

N s quog;

ISAGOGE AD LIBROS
quoq; suo testimonio propter Veritatem, id est,
Verbo Dei cognitionem & obedientiam com-
mendat.

DE EPISTOLA
IUDÆ.

HIC Iudas cognomento THADÆVS
fuit filius Alphæi, frater Iacobi Minoris
ut uocant, & Simonis. Et ipse Apostolus hoc u-
nicum huius Epistolæ caput scripsit, in quo per
omnia respondet secundo capiti secundæ Epi-
stolæ Petri.

Primum enim minatur hereticis & falsis
doctoribus extremum malum, adducens in me-
dium Exempla Ægyptiorum. II. Angelorum.
III. Sodomorum. IIII. Cain. V. Balaam. VI.
Coræ, depingit eos suis coloribus, Deinde (si-
cuti & Petrus) quales sint describit, quæ de-
scriptio quos concernat nostro seculo non est
obscurum iudicare. Postremò omnes pioshorta-
tur ad perseuerantiam. 1. In fide. 2. Spiritu san-
cto. 3. Oratione. 4. Dilectione. 5. Expectatione
misericordiæ Dei. 6. Miseratione. 7. Nouitate
uitæ. In summa, uult pios seruare fidem, & ca-
uere falsam doctrinam.

DB

PROPHET. ET APOST.
DE APOCALYPSI
IOANNIS.

Historia Ecclesiastica tradit, Ioannem sub Imperatore Domitiano relegatum in Pathmum Insulam, ibiq; hanc Apocalypsin, hoc est, reuelationem scripsisse. Deinde uerò post mortem Domitiani, cum ex Insula Pathmo rediisset Ephesum, scripsisse suum Euangelium contra Hæreticos, Martionem, Ebionem & Cerinthum.

Continet autem hic liber, sub nomine Reuelationis, prophetiam de fortuna, reb. & euentu Ecclesiæ deriuatæ, hoc est, à primitiua Ecclesiæ deriuatæ & deriuandæ, usq; ad finem mundi.

Diuidi non s̄ 1. in Sigilla.

incommodè 2. In Tubas.

potest 3. In Phialas.

Septem Sigilla significant persecutionem Ecclesiæ, quæ facta est à Tyrannis, Domitiano, Traiano etc. quæ incepit quidem in primitiua Ecclesia tempore Apostolorum, sed durauit deinde per trecentos annos, usq; ad tempora Constantini. Describitur autem in hoc libro, Cap. 4. 5. 6. & 7.

Tubæ significant hereses, ut Arii, Sabellij, à temporibus Constantini usq; ad Tempora Theodosij, per alios trecentos annos. Imò usq; ad

Mahom

ISAGOGE AD LIBROS

Mahometum & Papatum. Hic uerò descriptæ sunt ab 8. cap. ad 16. inclusiue.

Phialæ significant plagas Antichristi per hos Nongentos annos, à tempore Bonifacij Pape usq; ad hæc nostra tempora, de quibus hic legas à 17. usq; ad finem libri.

Potest & aliter diuidi, scilicet, in septem Visiones, id est, figuras, mirabiliter ostensas menti & oculis omnium. Visio prima de septem Ecclesijs Asiæ Minoris. Secunda de Christo exaltato, & Ecclesia. Tertia, de discipulorum Christi sedulitate. Quarta, de afflictione Ecclesie. Quinta, de persecutione nouissima sub Antichristo. Sexta, de extremo iudicio. Septima, de uictoria Christi & Ecclesie. In summa describit 1. Regnum Christi. 2. Consolatur adfluctos pios. 3. Perterrefacit Tyrannos. 4. Describit Sacerdotium Christi. 5. Commendat preces Sanctorum. 6. Reuelat Historias noui Testamenti.

Possunt & in hunc modum
Capita discerni.

A primo capite usq; ad 4. est præfatio, quæ primùm continet harum reuelationum commendationem, ab efficienti causa, scilicet Deo. Deinde commonefactionem ad septem Episcopos Ecclesiarum Minoris Asiæ, quos uocat Angelos,

PROPHET. ET APOST.

los, Candelabra, Stellas, &c. propter Ministerium uerbi,

A quarto capite usq; ad 8. est prima pars libri de septem Sigillis, ubi primum per Seniores intelligere uidetur Prophetas. 2. Per animalia, Euangelistas. 3. Per Volatilia, doctrinam. 4. Per Agnum, Christum ipsum. 5. Per Angelos, ministros Verbi. 6. Per Sigilla, persecutiones. 7. Per Equos, Tyrannos. 8. Per signatos, electos ex Iudeis. 9. Per turbam, electos ex Gentibus. 10. Per Librum, Ministerium reuelationis.

Ab octauo cap. usq; ad 15. est Secunda pars libri, de TVBIS, ubi primum per Tubas intelligit Hæreses. 2. Per Stellas, Hæreticos. 3. Per Angelum, Ministerium uerbi. 4. Per librum, Euangelium. 5. Per Templi mensurationem, Religionem. 6. Per ciuitatem sanctam, Ecclesiam. 7. Per duos testes, Prophetas & Apostolos. 8. Per mulierem, Ecclesiam. 9. Per duodecim stellas, duodecim Tribus. 10. Per prælium, prædicationem Euangelij. 11. Per Michaelem, Christum. 12. Per bestiam, Monarchiam Romanam. 13. Per Agnum, Christum. 14. Per uocem Tonitruui, uerbum Euangelij. 15. Per canticum nouum, Euangelium. 16. Per Mulieres, Idolatras. 17. Per Virgines, sincerè Christianos.

A decimosexto capite usq; ad finem, est Tertia pars

ISA. AD LIB. PRO. ET APO.

1^a pars libri, uult intelligere primū per Bestiam Monarchiam Romanam. 2. Per Meretricem, idolatriam Antichristi. 3. Per poculum aureum, splendidam hypocrisin. 4. Per Characterem, certum signum Antichristi. 5. Per Phialas, plagas Antichristi. 6. Per nuptias Agni, humanitatem Christi. 7. Per nomen scriptum, diuinitatem Christi. 8. Per Coelum nouum & terram nouam imaginem uitæ æternæ, Ad quam nos peruenire faciat is, qui sacram hanc suam scripturam precioso suo sanguine credentibus obsignauit, Christus Iesus, Dominus & Saluator noster, qui cum Patre & Spiritu sancto sit benedictus in secula, Amen.

Sit igitur hæc uia rudioribus peruagandi Scripturam sacram, ut prius fiant Textuales (ut uocant) hoc est, ut textum & textus coherentiam probè cognitam habeant, quàm difficilimarum sententiarum ex commentarijs querant explicationem, ad gloriam Dei sempiternam,
Amen.

FINIS.

**Soli Deo gloria ab æuo
in æuum,**

VVITEBERGAE
EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO.

ANNO M. D. LXVIII.

9
192509

ULB Halle
001 933 027

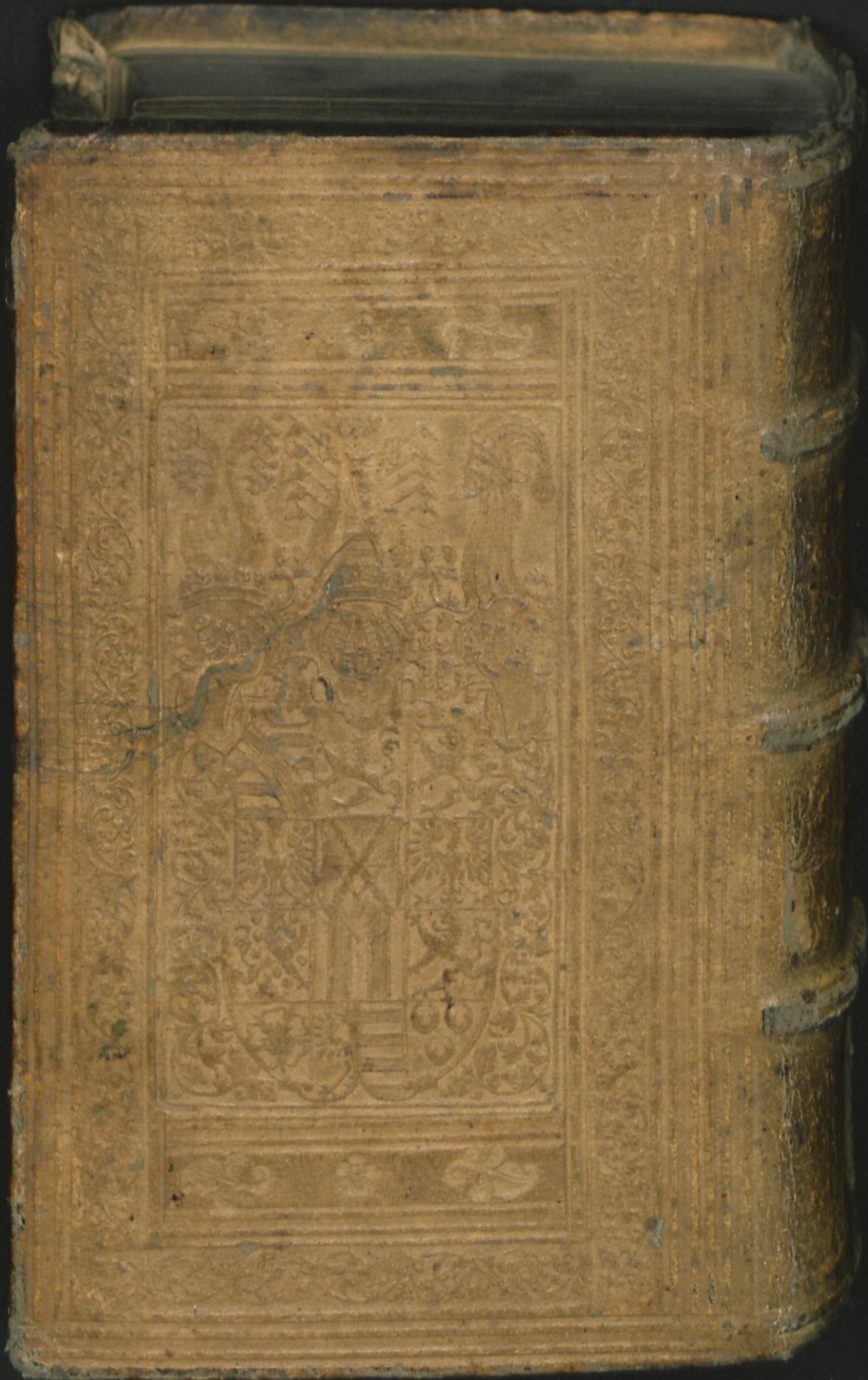

3

sb

710

B.I.G.

Farbkarte #13

ISAGOGE
AD LIBROS
PROPHETICOS ET
Apostolicos, scripta

3

A
PETRO PALLADIO
*Theologiae Doctore, & Episcopo
Roschildensi.*

VITEBERGÆ
ANNO M. D. LXVIII.

